



Πανεπιστήμιο Πειραιώς  
Σχολή Οικονομικών, Επιχειρηματικών και Διεθνών Σπουδών  
Τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών  
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα στις Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Σπουδές

Διπλωματική Εργασία της φοιτήτριας Αθανασιάδου Χρυσάνθης του Στεργίου

Αριθμός Μητρώου: ΜΥ21002

Επιβλέπων Καθηγητής: Πέτρος Λιάκουρας

Μέλη Επιτροπής: Αριστοτέλης Τζαμπίρης

Ανδρέας Λιαρόπουλος

---

*«Όταν η πολιτική οδηγεί το δίκαιο: Οι διπλωματικές προσπάθειες στις  
ελληνοτουρκικές σχέσεις»*

---

Πειραιάς, 2026



University of Piraeus  
School of Economics, Business and International Studies  
Department of International and European Studies  
Master's Program in International and European Studies

Master Thesis written by Chrysanthi Stergios Athanasiadou

University Registration Number: MU21002

Supervisor: Petros Liakouras

Μέλη Επιτροπής: Aristotelis Tziampiris

Andreas Liaropoulos

---

*“When politics lead the law: Diplomatic efforts in Greek-Turkish relations”*

---

Piraeus, 2026



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ  
**UNIVERSITY OF PIRAEUS**

Η Αθανασιάδου Χρυσάνθη δηλώνω ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό, που περιέχονται, έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον, τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή αμέσως ο τίτλος.

The intellectual work fulfilled and submitted based on the delivered master thesis is exclusive property of mine personally. Appropriate credit has been given in this diploma thesis regarding any information and material included in it that have been derived from other sources. I am also fully aware that any misrepresentation in connection with this declaration may at any time result in immediate revocation of the degree title.

Χρυσάνθη Αθανασιάδου

Στους γονείς μου Μαρία και Στέργιο

και στον αδερφό μου

Σάββα

Για την αγάπη και τη συνεχή τους υποστήριξη

σε κάθε μου προσπάθεια

σε κάθε μου βήμα

στα εύκολα

μα πολύ περισσότερο στα δύσκολα

## Ευχαριστίες

Η εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας αποτελεί πρακτικά το επιστέγασμα της ολοκλήρωσης του κύκλου των μεταπτυχιακών σπουδών, αναπόσπαστο κομμάτι του εκπαιδευτικού προγράμματος. Γίνεται αντιληπτή, όμως ταυτόχρονα, και ως μία πιο ουσιαστική διαδικασία σύνθεσης και ανάλυσης, που επιτρέπει στο συντάκτη να αποκτήσει μία πιο ολοκληρωμένη αντίληψη της θεματικής που εξετάζει.

Θα ήθελα από καρδιάς να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κο Πέτρο Λιάκουρα για την πολύτιμη καθοδήγηση και την αγαστή επικοινωνία και συνεργασία μας μέχρι σήμερα, στήριξη την οποία εκτιμώ ιδιαίτερα! Οι γνώσεις, η ακαδημαϊκή του εμπειρία πάνω στο συγκεκριμένο θέμα και η προθυμία του να με βοηθήσει συνέβαλαν σημαντικά στη διεκπεραίωση αυτής της διπλωματικής εργασίας, καθιστώντας τη σύνταξη του κειμένου ένα από τα πιο ενδιαφέροντα ταξίδια στον κόσμο της επιστημονικής γνώσης!

Δεν θα μπορούσα να μην αναφέρω το ευχαριστώ, που οφείλω από καρδιάς στην οικογένειά μου, τον πατέρα, τη μητέρα και αδερφό μου Στέργιο, Μαρία και Σάββα, για την ανιδιοτελή στήριξη, φροντίδα, αγάπη και κατανόησή τους, χωρίς τα οποία δεν θα ήμουν ο ίδιος άνθρωπος. Το χαμόγελό τους σε κάθε δυσκολία, που αντιμετώπιζα, και η αισιοδοξία με την οποία πλαισιώνουν όλες τις εκφάνσεις της ζωής, έγινε φάρος και βίωμα και για εμένα.

Με ειλικρινή εκτίμηση και ευγνωμοσύνη θα ήθελα να ευχαριστήσω τον κο Γιάννη Δεμιρτζόγλου, Διευθυντή του Ζωγραφείου Λυκείου Κωνσταντινούπολης και τη σύζυγό του και Δασκάλα μου Ασπασία Χασιώτη, Διευθύντρια των Εκπαιδευτηρίων Μαντουλίδη για την παραχώρηση συνέντευξης. Μα, πολύ περισσότερο, όμως για τη στοργή και την αγάπη τους προς το πρόσωπό μου όλα αυτά τα χρόνια. Και οι δύο, μέσα από την προσπάθεια και την ακούραστη κατάθεση ψυχής τους στην εκπαίδευση εξυμνούν και προωθούν την ειρήνη και τη συναδέλφωση των δύο λαών. Αισθάνομαι ευλογημένη που υπάρχουν στη ζωή μου και πορευόμαστε σαν οικογένεια!

Η επαφή με την κα Ινώ Αφεντούλη ήταν για εμένα ανεκτίμητης αξίας γνωριμία, ενώ οι συζητήσεις και η συνέντευξη, που μου παραχώρησε, πηγή αστείρευτης έμπνευσης! Το γεγονός, πως από τη θέση ευθύνης, που κατείχε ως Στέλεχος Δημόσιας Διπλωματίας του NATO, στήριξε με όλες τις δυνάμεις της την εκπόνηση και έκδοση του βιβλίου “Bridging the Gaps: An Almanac for Greek-Turkish Cooperation” του οποίου αποτέλεσα και συμβαλλόμενο μέρος στο απόσπασμα με τίτλο: “The Power of our Story is to create memories: From Being Roomates in Kavala, to promising Project Partnership” αποτέλεσε την αφορμή να τη γνωρίσω από κοντά για πρώτη φορά στο ταξίδι, που πραγματοποιήσαμε για την παρουσίαση του βιβλίου στα HQ του NATO στις Βρυξέλλες.

Η άμεση ανταπόκριση του Πρέσβευς ε.τ. κου Γεώργιου Γεννηματά στο τηλεφώνημά μου για την παραχώρηση συνέντευξης εκ μέρους του, μου επιβεβαίωσε την άκρως

θετική εντύπωση, που είχα αποκομίσει, καθώς και το ενδιαφέρον για τους φοιτητές του, που είχα διαγνώσει ήδη κατά την διάρκεια των μαθημάτων Εξωτερικής Πολιτικής που μας παραχώρησε στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος ΠΜΣ ΔΕΣ. Η προσωπικότητά του, οι γνώσεις και οι εμπειρίες του στο διπλωματικό σώμα, κυρίως κατά τη διάρκεια της αποστολής του ως Πρέσβης της χώρας μας στην Άγκυρα, με οδήγησαν στο να πιστεύω ακράδαντα πως είναι ένα από τα πλέον κατάλληλα άτομα για να εκφραστούν πάνω στο συγκεκριμένο θέμα. Εκτίμησα τον τρόπο σκέψης και την προσέγγισή του στα πράγματα, καθόλη τη διάρκεια του μαθήματος, αλλά και μέσα από τη συζήτησή μας, και αποτέλεσε τιμή για μένα το γεγονός ότι δέχθηκε να συμπεριληφθεί στο κείμενο που με τόσο μεράκι ετοίμασα.

Δεν θα μπορούσα να παραλείψω να εκφράσω, στο σημείο αυτό, την ιδιαίτερη εκτίμηση, που τρέφω, προς τον κο Δημήτριο Τριανταφύλλου, Καθηγητή Διεθνών Σχέσεων της Παντείου Παια Σχολής, για την ευκαιρία να μαθητεύσω κοντά του στο πλαίσιο της πρακτικής μου άσκησης, μετά το πέρας των μαθημάτων στο μεταπτυχιακό μας πρόγραμμα, η οποία πραγματοποιήθηκε στο πανεπιστήμιο Kadir Has, μαθαίνοντας τόσα πολλά από τις γνώσεις και την κρίση του κατά τη διάρκεια των συζητήσεών μας που αποτέλεσαν έμπνευση για εμένα και για το συγκεκριμένο πόνημα. Πάνω από όλα είναι άνθρωπος με ενδιαφέρον για τους φοιτητές του, αλλά και αγάπη για το αντικείμενό του.

Περιεχόμενα	
Ευχαριστίες.....	4
Γράφει ο Κ.Π.Καβάφης.....	7
Λίγα λόγια για το έναυσμα να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο αντικείμενο στην παρούσα διπλωματική εργασία.....	8
ΠΕΡΙΛΗΨΗ .....	9
ABSTRACT .....	10
ΕΙΣΑΓΩΓΗ .....	11
Μεθοδολογία.....	12
Ιστορική αναδρομή Τουρκία-βασικά χαρακτηριστικά.....	14
Ιστορική αναδρομή Ελλάδα-βασικά χαρακτηριστικά .....	20
Ιστορική πορεία των διαφορών μεταξύ των δύο χωρών .....	22
Διπλωματικές προσπάθειες προσέγγισης και αναφορές στους τρόπους επίλυσης.....	27
Ευρετήριο όρων και σύντομη ερμηνεία των βασικών αρχών τόσο του διεθνούς συστήματος όσο και της εξωτερικής πολιτικής .....	32
Συνεντεύξεις .....	35
ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΕΜΙΡΤΖΟΓΛΟΥ, Διευθυντής Του Ζωγραφείου Λυκείου Κωνσταντινούπολης.....	35
Σύντομο Βιογραφικό.....	35
Κύριο σώμα της συνέντευξης.....	36
Πρέσβης ε.τ. Γεώργιος Γεννηματάς .....	44
Σύντομο Βιογραφικό .....	44
Κύριο Σώμα της Συνέντευξης.....	44
ΙΝΩ ΑΦΕΝΤΟΥΛΗ, Εκτελεστική Διευθύντρια ΙΔΙΣ.....	48
Σύντομο βιογραφικό.....	48
Κύριο Σώμα της συνέντευξης.....	48
Συμπερασματικές παρατηρήσεις.....	57
Βιβλιογραφία.....	61

Γράφει ο Κ.Π.Καβάφης

Τα κεριά

Του μέλλοντος η μέρες στέκοντ' εμπροστά μας  
σα μια σειρά κεράκια αναμένα —  
χρυσά, ζεστά, και ζωηρά κεράκια. Η περασμένες μέρες πίσω μένουν,  
μια θλιβερή γραμμή κεριών σβυσμένων·  
τα πιο κοντά βγάζουν καπνόν ακόμη,  
κρύα κεριά, λυωμένα, και κυρτά.  
Δεν θέλω να τα βλέπω· με λυπεί η μορφή των,  
και με λυπεί το πρώτο φως των να θυμούμαι.  
Εμπρός κυττάζω τ' αναμένα μου κεριά.  
Δεν θέλω να γυρίσω να μη δω και φρίξω  
τι γρήγορα που η σκοτεινή γραμμή μακραίνει,  
τι γρήγορα που τα σβυστά κεριά πληθαίνουν.

Με μία λογοτεχνική διάθεση, που εξαντλείται σε αυτό το σημείο, πριν να περάσουμε στο κύριο σώμα του επιστημονικού αυτού κειμένου, εκφράζω την πρόθεση το συγκεκριμένο πόνημα να συμβάλει, έστω και στο ελάχιστο, ώστε τα σθηστά κεριά του παρελθόντος, η θύμηση των οποίων ταλαιπωρεί τον ποιητή και στοιχειώνει καθένα, που διαβάξει το ποίημα, να αναζωπυρωθεί υπό το φως της γνώσης και της αισιοδοξίας για την ειρηνική συνύπαρξη μεταξύ των δύο λαών...

Κάθε σθηστό κεριά αλληγορικά μπορεί να παραπέμπει σε κάθε ατελέσφορη ή και χαμένη προσπάθεια σύγκλισης και επίλυσης των διαφορών, σε κάθε στιγμή ασυνεννοησίας και ανταλλαγής έντονων ρητορικών πυρών, καθημερινών προστριβών σε πραγματικό χρόνο σε θάλασσα και ουρανό, σε κάθε στιγμή αβεβαιότητας για το μέλλον των ελληνοτουρκικών σχέσεων... Χρειάζεται, λοιπόν, να ανάβει κανείς το σθηστό κεριά, κάθε φορά που η δύναμη του αέρα παρασύρει τη φλόγα του, πάντα με επιμονή, επιμέλεια

και συνέπεια, ειδικά τις πιο σκοτεινές νύχτες, που είναι σίγουρο πως υπήρξαν και σχεδόν βέβαιο ότι δύσκολα να αποφευχθούν ολοκληρωτικά στο μέλλον ...

### Λίγα λόγια για το έναυσμα να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο αντικείμενο στην παρούσα διπλωματική εργασία

Η επιθυμία ενασχόλησης με τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, στην πολύ πρώιμη μορφή της, έχει την αφετηρία της στο παρελθόν, όταν κατά τη διάρκεια της σχολικής φοίτησής μου είχα την ευκαιρία, όντας μαθήτρια των Εκπαιδευτηρίων Μαντουλίδη αδελφοποιημένου σχολείου με το Ζωγράφειο Λύκειο Κωνσταντινούπολης, να ταξιδέψω στην Πόλη προκειμένου να συμμετέχουμε σε μαθητικά συνέδρια λογοτεχνίας προς τιμήν Ελλήνων ποιητών, καθώς και όντας μέλος της χορωδίας των Εκπαιδευτηρίων να συναντηθούμε στη σκηνή της αίθουσας εκδηλώσεων του Ζωγραφείου Λυκείου με σπουδαία ονόματα της ελληνικής μουσικής όπως ο Δ. Σαββόπουλος και η Ευανθία Ρεμπούτσικα.

Το ενδιαφέρον μου, λοιπόν, για την εξωτερική πολιτική και για τα διάφορα εργαλεία της γεννήθηκε, ήδη, από την παιδική μου ηλικία. Τότε, δίχως πολλές λεπτομέρειες να γνωρίζω, χωρίς η ορολογία να μου είναι γνώριμη έστω και στο ελάχιστο, γοητεύτηκα από το συνδυασμό ιστορίας, πολιτισμού, κοινωνίας και οικονομίας που εμπεριέχει, κάτι που αποτέλεσε κίνητρο να μελετήσω την ελληνική εξωτερική πολιτική κατά τη διάρκεια των προπτυχιακών και μεταπτυχιακών σπουδών μου. Η ιστορία πίσω από τις διάφορες επιλογές του ανθρώπου εξηγεί και τις ίδιες τις επιλογές του και νοσηματοδοτεί τον απότοκο της μελέτης του.

Στην προσπάθειά μου να γράψω αποφάσισα, πως έπρεπε να ζήσω πρώτα την ιστορία! Έχοντας, λοιπόν, στη φαρέτρα μου τις ανεξίτηλα χαραγμένες μνήμες από τα βιώματά μου στην Πόλη, κατά τη διάρκεια των παιδικών και εφηβικών μου χρόνων, αποφάσισα να αναζητήσω ευκαιρίες πρακτικής άσκησης στην Κωνσταντινούπολη, με στόχο να βρίσκομαι στην καρδιά των γεγονότων. Πέρα από την τύχη που είχα να μαθητεύσω στο Πολιτιστικό κέντρο του Ελληνικού Προξενείου στην Πόλη, στο ιστορικό Σισμανόγλειο Μέγαρο, καθώς και στο Πανεπιστήμιο του Βοσπόρου ως φοιτήτρια Διεθνών Σχέσεων και Κοινωνιολογίας, η παραμονή μου μετέπειτα ως μεταπτυχιακή φοιτήτρια, πραγματοποιώντας την πρακτική μου άσκηση κοντά στον καθηγητή Δημήτριο Τριανταφύλλου στο τμήμα Διεθνών Σχέσεων, όπου και δίδασκε μέχρι πρότινος, ήταν σημαντικός σταθμός στην εκπαιδευτική μου πορεία ακόμη μέχρι και σήμερα που εργάζομαι στο τμήμα Compliance Pfizer υποστηρίζοντας την αγορά της Τουρκίας.

Έμαθα πολλά, εμπνεύστηκα ακόμη περισσότερο, αλλά και ενίσχυσα την επιθυμία μου να εντρυφήσω και να κατανοήσω το λαό αυτό αλλά και την ηγεσία του. Πολλές φορές όταν μελετά κανείς ζητήματα, που αφορούν ανακύπτουσες διαφορές ανάμεσα στα κράτη το παν δεν είναι να καταλήξει σε μια λύση, η οποία δεν προδιαγράφεται με ξεκάθαρο τρόπο από κανέναν θεωρητικό, όπως και κανένα θεσμικό όργανο δεν μπορεί

να προσφέρει με βεβαιότητα τη διέξοδο αν δεν το επιθυμούν τα κράτη, ειδικά όταν η διεθνής κοινότητα χαρακτηρίζεται ιδιαίτερα εύθραυστη.

Στόχος, αντίθετα, είναι το ταξίδι, η μελέτη, η επαφή με τους ανθρώπους, όχι μόνο με εκείνους, που είναι γνώστες του αντικειμένου στο βαθμό της επιστημονικής κατάρτισης, αλλά με εκείνους που βρίσκονται στα σοκάκια της χώρας, της πόλης, της συνοικίας. Είχα ακούσει στην ενασχόλησή μου αυτή, τη φράση από ένα πολύ αγαπητό μου πρόσωπο: “Να γράφετε ιστορία με τους ανθρώπους που βρίσκονται στο περιβάλλον σας, με όλους, όπου και αν βρίσκεστε”, με ενέπνευσε ιδιαίτερα η φράση αυτή...

Έτσι, λοιπόν, αποφάσισα αυτή η εργασία να αποτελέσει μία προσπάθεια να εφαρμόσω αυτή τη φράση στη δική μου ακαδημαϊκή ζωή! «Όταν η πολιτική οδηγεί το δίκαιο. Οι διπλωματικές προσπάθειες στις ελληνοτουρκικές σχέσεις», λοιπόν ο τίτλος της εργασίας. Ο δυαδισμός πολιτικής και διεθνούς δικαίου και η διαλεκτική σχέση, που αναπτύσσεται ανάμεσά τους.

#### ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η γοητεία, που ασκεί το διεθνές δίκαιο, και ακόμη περισσότερο το ότι είναι αποτέλεσμα της βούλησης των κρατών, απότοκος των μακροχρόνιων διεργασιών και των μεταξύ τους διακανονισμών, καθώς και των ιδιαίτερων νομοθετικών ρυθμίσεων των διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων, ωθεί τον ερευνητή να επιθυμεί να εμβαθύνει στη μελέτη και κατανόηση τόσο των δικαστικών αποφάσεων, αλλά ταυτόχρονα και των συνθηκών που οδήγησαν στην εκδίκασή τους ενώπιον της δικαιοσύνης, όσο και γενικότερα των επιμέρους διαφορών, που ανακύπτουν ανάμεσα στα κράτη. Οι διαφορές αυτές οφείλονται σε μία σειρά από γεγονότα, που έχουν να κάνουν με τον τρόπο που αντιλαμβάνεται το κάθε κράτος το διεθνές δίκαιο και τη σημασία, που του αποδίδει ως ρυθμιστή των διακρατικών υποθέσεων, τη γεωγραφική του θέση πάνω στο χάρτη, την ιστορία του λαού του, την οικονομική οργάνωση και πολιτική του φυσιογνωμία, καθώς και τις ανάγκες που υπαγορεύουν οι καιροί του 21<sup>ου</sup> αιώνα.

Ποια είναι η θέση του διεθνούς δικαίου στο στίβο της πολιτικής, πώς λειτουργεί ως μηχανισμός επίλυσης των διαφορών, ως ποιο βαθμό ρυθμίζει τις σχέσεις των δύο χωρών αλλά και καθορίζει τη διαμόρφωση της εξωτερικής τους πολιτικής; Ποια είναι η κουλτούρα των δύο λαών, Ελλήνων και Τούρκων, ποιες οι προσλαμβάνουσες των ανθρώπων αλλά και των αξιωματούχων τους, ποια είναι μία σύντομη ιστορική αναδρομή της κάθε μίας ξεχωριστά, ποιο το βιοτικό και εκπαιδευτικό επίπεδο των πολιτών τους; Ποιο το παρελθόν των σχέσεων των δύο χωρών, αλλά και ποια η ίδια η μνήμη στην πολιτική οργάνωση των δύο κρατών, στη βάση της κονστρουκτιβιστικής λογικής, καθώς και στη συνείδηση των ανθρώπων τους; Μνήμη τόσο σε επίπεδο αξιωματούχων όσο και απλών ανθρώπων, ακριβώς γιατί η ιστορία βιώνεται από τον άνθρωπο, η πολιτική απόφαση βιώνεται από το λαό και ο προσανατολισμός της

εξωτερικής πολιτικής έχει αντίκτυπο στην ίδια την αντίληψη του έθνους, επηρεάζει το φρόνημά του.

Αυτό που αποσκοπεί να κομίσει η εργασία είναι μία εκ βάθους μελέτη της εξωτερικής πολιτικής των δύο χωρών και των ιδιαίτερων πτυχών τους, αποδεικνύοντας ότι αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στις διμερείς σχέσεις, σε συνδυασμό με το διεθνές δίκαιο, τη θέση του οποίου στο δημόσιο βίο εκτενώς εξηγεί και μεταφέρει στο χαρτί. Προσφέρει μία πολυεπίπεδη προσέγγιση και αντίληψη του αντικειμένου αυτού της πολιτικής και της επίδρασης του διεθνούς δικαίου ως ενός σπουδαίου εργαλείου στη χάραξη και διαμόρφωσή της, εμποτισμένη τόσο από ανθρώπινες μαρτυρίες, όσο και από ευρείες βιβλιογραφικές αναφορές στη βάση, κυρίως, του ρεαλισμού-ιδεαλισμού στις διεθνείς σχέσεις, τόσο στα ελληνικά όσο και στα αγγλικά και τουρκικά.

#### ABSTRACT

The compelling nature of international law, and even more the fact that it constitutes an expression of the will of states—being the product of long-term processes, mutual arrangements, and the specific regulatory frameworks established by international judicial bodies—encourages the researcher to pursue a deeper understanding of both judicial decisions and the broader context within such decisions are rendered. This includes not only the examination of the circumstances that lead disputes to judicial settlement but also the analysis of the disputes themselves as they emerge between states. Such disputes arise from a complex set of factors, including the manner in which each state interprets international law and the importance it attributes to it as a mechanism governing interstate relations, its geographical position, the historical experiences of its people, its economic structure and political identity, as well as the evolving challenges and demands of the twenty-first century.

Within this framework, critical questions emerge: what is the role of international law within the political sphere, how does it operate as a mechanism for the peaceful settlement of disputes, and to what extent does it regulate bilateral relations and shape the formulation of foreign policy? Furthermore, what defines the cultural background of the two—Greeks and Turks—what are the prevailing perceptions among both citizens and state officials, and how can each country’s historical trajectory be concisely outlined? Equally significant the standard of living and the educational level of their populations, as well as the historical evolution of bilateral relations and the role of collective memory in the political organization of both states and in the societal consciousness of their peoples are being approached by this thesis. Collective memory, both at the level of political leadership and of ordinary citizens, plays a decisive role, as history is experienced by individuals, political decisions are ultimately experienced by society, and the orientation of foreign policy directly affects national self-perception and public morale.

The objective of the present thesis is to conduct an in-depth analysis of the foreign policies of Greece and Turkey and their distinct characteristics, demonstrating that foreign policy constitutes a determining factor in bilateral relations when examined in conjunction with international law. The study further elucidates the role of international law in public life and highlights its function as a critical tool in the formulation and implementation of foreign policy. Adopting a multi-layered analytical approach, the thesis draws upon both qualitative human testimonies and an extensive body of bibliographical sources in Greek, English, and Turkish, offering a comprehensive and interdisciplinary perspective on the subject, based, mainly, on realism-idealism.

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ελλάδα και Τουρκία: δύο χώρες στις οποίες η γεωγραφική εγγύτητα και η ίδια η ιστορία που γράφτηκε, δυστυχώς, με μελανά γράμματα σε αρκετές στιγμές στο πέρας των χρόνων, επεφύλασσαν μια κοινή πορεία. Μία πορεία, που διαγράφηκε ιδιαίτερα δυσοίωνη αν φέρει κανείς στο μυαλό του σφοδρές πολεμικές αναμετρήσεις που κατέληξαν στην καταστροφή του Μικρασιατικού και Ποντιακού Ελληνισμού, που στοιχειώθηκε από στιγμές κατά την περίοδο της ανάδυσης του Κυπριακού Ζητήματος καθώς και των κλιμακούμενων διεκδικήσεων στο Αιγαίο, οι οποίες μέχρι σήμερα ταλανίζουν τους ιθύνοντες για τη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής.

Αυτές ακριβώς οι εναλλαγές είναι που κατέστησαν τις ελληνοτουρκικές σχέσεις ένα ενδιαφέρον αντικείμενο σπουδών και ερευνών και έδωσαν επιστημονική τροφή για εκτενείς μελέτες, συζητήσεις και ερευνητικά πονήματα. Στο πέρας του χρόνου διάφοροι μελετητές των διεθνών σχέσεων, πολιτικοί και νομικοί επιστήμονες, καθώς και ιστορικοί προσπάθησαν να αναλύσουν τη φύση των σχέσεων, αλλά και των διαφορών μεταξύ των δύο χωρών. Το ενδιαφέρον και η σπουδαιότητα του αντικειμένου έγκειται στη σχέση και τη γενικότερη αλληλεπίδρασή της χώρας μας με την Τουρκία, η οποία χρονολογείται στο μακρινό παρελθόν αποτελώντας, έτσι, μέχρι και σήμερα ένα κεντρικό ζήτημα της εξωτερικής και αμυντικής μας πολιτικής. Δεν θα ήταν υπερβολή να ισχυριστεί κανείς, πως ήδη από τη διαμόρφωση του ελληνικού κράτους ως ανεξάρτητου μορφώματος στο διεθνές στερέωμα της εποχής εκείνης η εξωτερική μας πολιτική πάντα αντιλαμβανόταν ως ένα σημαντικό σημείο αναφοράς την Τουρκία. Οι κλιμακούμενες διεκδικήσεις της τελευταίας, κυρίως από τη δεκαετία του '70 μέχρι και σήμερα, περίοδος στην οποία και επικεντρώνεται κατά κύριο λόγο και η παρούσα εργασία, δεν περνούσαν απαρατήρητες από τους ιθύνοντες υπογραμμίζοντας την ανάγκη χάραξης μίας ελληνικής στρατηγικής στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής πολυεπίπεδης, αλλά ταυτόχρονα και ρεαλιστικής πάντα με σεβασμό στο διεθνές δίκαιο και στα ιδεώδη του ελληνισμού.

Η γειτονική θέση, την οποία επεφύλασσε η γεωγραφία στην Ελλάδα, πυροδότησε την αναγκαιότητα για πληρέστερη γνώση και κατανόηση του παράγοντα που ακούει στο όνομα Τουρκία. Μία γνώση και κατανόηση, που αφορά τόσο στα ιδιαίτερα

χαρακτηριστικά της όσο και στις αδυναμίες, τα προβλήματα και τις αντιθέσεις στο εσωτερικό της, τη φυσιολογία της, αλλά και τον πολιτικό της προσανατολισμό, που υπαγορεύουν σε μεγάλο βαθμό τη συμπεριφορά της στο εξωτερικό. Μία προσπάθεια πολυεπίπεδης μελέτης των στοιχείων αυτών, τόσο για την Ελλάδα όσο και για την Τουρκία, δεν αποτελεί καθόλου εύκολο εγχείρημα, όπου αν συνυπολογίσει κανείς και τις προκλήσεις που υπαγορεύει ο 21<sup>ος</sup> αιώνας, η προσπάθεια διπλωματικής προσέγγισης με τη χώρα αυτή μετατρέπεται σε ένα πολύπλοκο και αρκετές φορές ριψοκίνδυνο τόλμημα.

“Όταν η πολιτική οδηγεί το δίκαιο, λοιπόν, οι διπλωματικές προσπάθειες στις ελληνοτουρκικές σχέσεις”, σκοπός της εργασίας είναι η μελέτη της αλληλεπίδρασης διεθνούς δικαίου και πολιτικής, και πιο συγκεκριμένα της εξωτερικής πολιτικής, στη βάση των θεωριών διεθνών σχέσεων ρεαλισμού και ιδεαλισμού. Απώτερος στόχος της μελέτης αυτής είναι να αναλυθεί ο βαθμός στον οποίο το διεθνές δίκαιο ως εργαλείο επηρεάζει ή όχι και διαμορφώνει ή άλλοτε συν-διαμορφώνει την εξωτερική πολιτική των δύο χωρών. Προκειμένου να οδηγηθούμε σε μία ολοκληρωμένη αντίληψη του πως διαμορφώνεται η εξωτερική πολιτική και του πώς αντιλαμβάνεται το διεθνές δίκαιο ως εργαλείο της είναι σκόπιμο να μελετήσουμε τα επιμέρους χαρακτηριστικά των δύο χωρών, τις βασικές έννοιες και την ορολογία που χρησιμοποιείται στο πεδίο της διπλωματίας, την αντίληψη που υιοθετεί το κάθε κράτος απέναντι στο διεθνές δίκαιο καθώς και τις επιμέρους παραμέτρους, που διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής του. Για να μπορέσει κανείς να αντιληφθεί τις επιμέρους θέσεις τους είναι σημαντικό να έχει μελετήσει σε βάθος τη φιλοσοφία τους αλλά και τις δυνατότητες που προσφέρει το διεθνές δίκαιο για την επίλυση των διαφορών τους, καθώς και το κατά πόσο αυτές θα μπορούσαν να αποδώσουν καρπούς.

### Μεθοδολογία

Η μεθοδολογία της παρούσας εργασίας στηρίζεται στη μελέτη του αντικειμένου, που αναλύθηκε παραπάνω στην περίληψη και εισαγωγή, μέσα από τη χρήση των θεωριών διεθνών σχέσεων του ρεαλισμού και του ιδεαλισμού. Η κονστрукτιβιστική ανάλυση βρίσκει την εφαρμογή της στην εργασία αυτή ενδεικτικά στην ιστορική μνήμη, στην έννοια της γαλάζιας πατρίδας, αλλά και στην επίδραση που είχε η απουσία της ευρωπαϊκής προοπτικής της Τουρκίας κατά την πορεία των ελληνοτουρκικών σχέσεων, τα οποία αναλύονται στο κύριο σώμα της εργασίας αυτής, δοθέντος ότι η θεωρία αυτή των διεθνών σχέσεων είναι που εξηγεί πώς η ταυτότητα, η ιστορική μνήμη και οι αντιλήψεις μπορούν να διαμορφώσουν την εξωτερική πολιτική των χωρών. Ο μεν, ρεαλισμός δίνει έμφαση στην ισχύ και το εθνικό συμφέρον, τα οποία αναλύονται μέσα από την αναφορά στα στοιχεία που συνθέτουν το εθνικό συμφέρον, τις θέσεις των χωρών και τον προσανατολισμό τους στο διμερές επίπεδο, ενώ ο ιδεαλισμός εστιάζει στο πώς ο κόσμος θα έπρεπε να είναι, προβάλλοντας τη συνεργασία, ιδιαίτερα στο πλαίσιο των διεθνών οργανισμών και των ηθικών αξιών, στοιχεία που αναλύονται στα

σημεία που αναφέρονται διεξοδικά οι μορφές συνύπαρξης των δύο χωρών στο πλαίσιο διεθνών οργανισμών και στην πρόθεση τους να συνεργαστούν είτε με τη μορφή των μέτρων οικοδόμησης εμπιστοσύνης και των διάφορων μορφών τους είτε μέσα από τις μορφές της διπλωματίας που εφαρμόζονται στις μεταξύ τους σχέσεις. Στη σύγχρονη ανάλυση, οι δύο προσεγγίσεις συχνά συνδυάζονται. Καμία δεν αρκεί από μόνη της προκειμένου να ερμηνεύσει πλήρως τη διεθνή πραγματικότητα. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις αποτελούν ένα πολύ σημαντικό μοντέλο αλληλεπίδρασης στο οποίο εφαρμόζεται αυτός ο δυαδισμός και είναι πολύ ενδιαφέρον να ανακαλύψουμε τον τρόπο που η κάθε χώρα αντιλαμβάνεται τη φύση της διεθνούς πραγματικότητας και τη δυνατότητα αλλαγής της, αν υπάρχει και στο βαθμό που υπάρχει. Ο ρεαλισμός προσφέρει ισχυρά ερμηνευτικά εργαλεία για τη διαχείριση ισχύος και ανταγωνισμού, αλλά συχνά υποτιμά το ρόλο των ιδεών και την απήχηση που μπορούν να έχουν στην ανάπτυξη των διακρατικών σχέσεων. Ο ιδεαλισμός, από την άλλη πλευρά, συμβάλει στην κατανόηση της θεσμικής συνεργασίας και της διεθνούς ηθικής, ενώ κατηγορείται για περιορισμένη προβλεπτική, των πιθανών μελλοντικών, εξελίξεων ικανότητα. Μέσα από την ανάλυση, στα επιμέρους κεφάλαια, των κατευθυντήριων γραμμών της εξωτερικής πολιτικής της κάθε χώρας και της φιλοσοφίας τους απέναντι στο διεθνές δίκαιο, που γίνεται αντιληπτή και μέσα από την ιστορική μελέτη των δύο χωρών, αντιλαμβανόμαστε, πως ο δυαδισμός αυτός εφαρμόζεται στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και ότι οι δύο θεωρίες αλληλοσυμπληρώνουν η μία την άλλη.

Η ανάπτυξη της μεθοδολογίας στηρίζεται στην αναζήτηση, περιγραφή και ερμηνεία των διάφορων πηγών, που χρησιμοποιήθηκαν, για την καλύτερη κατανόηση του προς εξέταση θέματος. Οι πηγές χωρίζονται σε ηλεκτρονικές (εκ των οποίων και στοιχεία από την ιστοσελίδα του ελληνικού και τουρκικού υπουργείου εξωτερικών) καθώς και σε εκτενείς βιβλιογραφικές πηγές, άρθρα και δημοσιεύσεις. Από την ανάλυση δεν θα μπορούσαν να λείπουν οι πρωτογενείς πηγές, στις οποίες εντάσσονται και οι συνεντεύξεις από επιστήμονες και διακεκριμένους ανθρώπους, που έχουν αφιερώσει ένα κομμάτι της έρευνας, της επαγγελματικής τους σταδιοδρομίας αλλά και του ενδιαφέροντος τους στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Η επιλογή των ατόμων έγινε με γνώμονα την προσωπικότητα και την επιστημονική συνεισφορά του καθενός από τη σκοπιά του δικού του αντικειμένου στο υπό εξέταση ζήτημα. Επιχειρήθηκε η παραμονή στο περιβάλλον της εκπαιδευτικής και πολιτιστικής διπλωματίας μίας και οι εκπρόσωποι προέρχονται από το χώρο της εκπαίδευσης, της διπλωματίας και των διεθνών σχέσεων-δημόσιας διπλωματίας, κάνοντας αναφορά και στην κοινωνία των πολιτών και το βαθμό στον οποίο θα μπορούσε να συμβάλει η επίδραση της στο πλαίσιο της άσκησης χαμηλής και ήπιας πολιτικής. Και αυτό γιατί πέρα από την αναφορά στα τεχνικά ζητήματα που αφορούν τις διμερείς διαφορές η επίκληση στους τομείς ήπιας πολιτικής μπορούν να αποβούν εξαιρετικά χρήσιμοι για την κατανόηση των διμερών σχέσεων στην ολότητά τους. Η αναφορά στο βιβλίο “Bridging the Gaps, an almanac for Greek-Turkish Cooperation”, που στήριξε με όλες τις δυνάμεις της η κα Ινώ Αφεντούλη και ο κος Δημήτριος Τριανταφύλλου, συμπληρώνει την ανάγκη για αναφορά

στην πάσης φύσεως συνεργασία, ακόμη και στο εσωτερικό του επιχειρηματικού κόσμου, μίας και εμπεριέχει πιθανές ιδέες συνεργασίας στο πλαίσιο των δύο λαών και συγκεκριμένα της νέας γενιάς.

### Ιστορική Αναδρομή και βασικά χαρακτηριστικά που καθόρισαν την ταυτότητα των δύο χωρών

Ήδη από την αρχή της ανάλυσης δεν θα μπορούσε να παραλειφθεί μία εκτενής ιστορική αναδρομή της Ελλάδας και της Τουρκίας, που εστιάζει σε ορισμένα βασικά στοιχεία, που αφορούν τη γεωγραφία, την οικονομία, την ιστορία και την πολιτική πραγματικότητα στις δύο χώρες, απαραίτητα για την κατανόηση των επιδιώξεων των χωρών στο πλαίσιο άσκησης της εξωτερικής πολιτικής<sup>1</sup>. Στη συνέχεια, κρίνεται παραπάνω από σκόπιμο να αναλυθεί ακροθιγώς από ιστορικής πλευράς η στάση των δύο κρατών σχετικά με τις μεταξύ τους διαφορές και τη χάραξη της εξωτερικής τους πολιτικής στο διμερές επίπεδο.

#### Ιστορική αναδρομή Τουρκία-βασικά χαρακτηριστικά

Η Τουρκία είναι μία χώρα, που εκτείνεται στην ήπειρο της Ευρασίας με το μεγαλύτερο μέρος του γεωγραφικού της εκτοπίσματος να βρίσκεται στην Ασία. Οι γέφυρες του Βοσπόρου με την μεγαλόπρεπη δομή και τη μοναδική αισθητική τους ενώνουν την Ευρώπη και την Ασία, καθιστώντας τη χώρα μία από τις πιο σημαντικά εμπορικά σταυροδρόμια της Ανατολής, που ακόμη και στο πρόσφατο ιστορικό παρελθόν την καθιστούσαν ένα διόλου ευκαταφρόνητο σύμμαχο της Δύσης, δημιουργώντας τις απαραίτητες προϋποθέσεις για τη θαλάσσια επικοινωνία και την εμπορία προϊόντων μέσα από τη ένωση δύο τεράστιων θαλάσσιων λεκανών, όπως είναι η Μαύρη Θάλασσα και η Ανατολική Μεσόγειος. Συνορεύει τόσο από ξηρά όσο και δια θαλάσσης με τις χώρες Βουλγαρία, Ελλάδα, Συρία, Ιράν, Ιράκ, Αρμενία, Γεωργία και Ισραήλ.<sup>2</sup>

Η Τουρκία είναι μία εξαιρετικά πολύπλοκη χώρα, με αμέτρητες φυσιογνωμίες, που οδηγούν σε αντικρουόμενες ταυτότητες. Βρίσκεται σε μία συνεχή αναζήτηση της θέσης της στο διεθνές σύστημα, αλλά και σε μία μόνιμη εσωτερική αναπροσαρμογή από την ίδρυση σχεδόν του σύγχρονου τουρκικού κράτους, αλλά και παλαιότερα κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.<sup>3</sup>

Υπό την ηγεσία του Κεμάλ Ατατούρκ, το προσωνύμιο του οποίου σημαίνει ο πατέρας των Τούρκων, η χώρα πέρασε από το οθωμανικό καθεστώς και όλα όσα συνεπάγονταν οι δομές της διοίκησης και η λειτουργία του, σε μία ιδέα του νέου σύγχρονου κράτους

<sup>1</sup> Βύρων Θεοδωρόπουλος, Παράμετροι Εξωτερικής Πολιτικής, ΕΛΙΑΜΕΠ, σελ. 19-74, Πολυσύνθετη Εξωτερική Πολιτική

<sup>2</sup> Βύρων Θεοδωρόπουλος, Οι τούρκοι και Εμείς, κεφ 3. «Η σημασία του τουρκικού χώρου» Εκδόσεις Φυτράκης Ο Τύπος ΑΕ. σελ. 162-166

<sup>3</sup> Hamit Bozarslan, Ιστορία της Σύγχρονης Τουρκίας: Από την επανάσταση των Νεότουρκων μέχρι σήμερα, Εκδόσεις Σαββάλας, σελ.135-142

και μια ιδεολογία της σύγχρονης αστικής θρησκείας<sup>4</sup>. Η Τουρκία, πλέον, έμπαινε σε μία νέα φάση και χάρασσε μία πορεία, που άφηνε στο παρελθόν τον πολυπολιτισμικό χαρακτήρα μίας αυτοκρατορίας ο οποίος ήταν ο απόλυτος κυρίαρχος όλων και αποκτούσε διακρατικές δομές όμοιες με τα αστικά κράτη της δύσης, εκκινώντας από πολύ απλά στοιχεία όπως η δημιουργία του λατινικού αλφαβήτου και η απώλεση της οθωμανικής γραφής των αραβικών γραμμάτων. Στη διαμόρφωση του νέου αυτού κράτους συνέβαλαν τα μέγιστα παράγοντες όπως η εκκαθάριση του τουρκικού έθνους από τους χριστιανικούς πληθυσμούς και η διατήρηση της εξουσιαστικής γραφειοκρατικής παράδοσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας<sup>5</sup>.

Όντας εδαφικά περιορισμένη, έπειτα από τις συνθήκες των Σεβρών και της Λωζάνης κλήθηκε να αντιμετωπίσει την εθνοτική της ιδιομορφία αποτελούμενη από Τούρκους, Ασσύριους, Κούρδους, Αλεβίτες, Αλαουίτες και Χριστιανούς. Διακρίνονται 3 κυρίαρχα ρήγματα που είναι ενδημικά στην τουρκική κοινωνία, το εθνοτικογλωσσικό, το δογματικό και κοινωνικοπολιτισμικό, που τοποθετεί, μέχρι και σήμερα, τη χώρα σε μία συνεχή αναζήτηση ταυτότητας<sup>6</sup>.

Στο εσωτερικό της Τουρκίας υπάρχουν διαχωρισμοί, που αφορούν την αντίθεση μεταξύ συντηρητικών και κοσμικών/φιλελεύθερων, αλλά ταυτόχρονα και η μορφωτική διαίρεση, που ενυπάρχει στην κοινωνία μιας και είναι αδιαμφισβήτητο πως λειτουργεί πολλαπλασιαστικά για όλα τα υπόλοιπα ρήγματα που την χαρακτηρίζουν.<sup>7</sup> Η χαοτική διαφορά μεταξύ πλούσιων και οικονομικά ασθενέστερων αποτελεί μία συνιστώσα, που περιγράφει την κατάσταση, όπου παρά τους υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, που σημειώθηκαν με την βιομηχανική πρόοδο, που παρατηρήθηκε, και την προσπάθεια του Ερντογάν να δημιουργήσει μία οικονομική ελίτ, που θα ήταν αφοσιωμένη σε αυτόν, δεν μεταφράστηκαν σε αύξηση του μεριδίου του πλούτου και της αγοραστικής δυνατότητας των πολιτών, συμβάλλοντας στο να δημιουργηθεί μία δυσανάλογη ψαλίδα ανάμεσα σε δύο οικονομικές κατηγορίες πολιτών.

Η ταυτότητα της χώρας μετεξελίχθηκε, ήδη από την περίοδο της διακυβέρνησης Ερντογάν σε έντονα θρησκευτική με μία προοπτική κυρίως συντηρητική, κάτι που ήρθε σε ευθεία σύγκρουση με τον πολιτικό και κοινωνικό προσανατολισμό, που είχε καθιερωθεί ήδη από τη διαμόρφωση του νέου τουρκικού κράτους. Ο Μουσταφά Κεμάλ οραματιζόταν τη δημιουργία ενός ισχυρού μορφώματος με δομές, πλέον, που να ομοιάζουν με τη Δύση, της οποίας σύμμαχος επεδίωκε να αναδειχθεί. Η Τουρκία του σήμερα περνώντας από τον πλουραλισμό των πρότερων δεκαετιών, με ορόσημο το 2019 παρουσιάζει ως μοναδικό φορέα της εκτελεστικής εξουσίας της τον Ερντογάν, χωρίς η νομοθετική εξουσία να μπορεί να τον ελέγξει<sup>8</sup>.

<sup>4</sup> Σωτήριος Στ. Λίβας, Όψεις της Τουρκίας, Κρατική Ιδεολογία και Κοινωνία των Πολιτών, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 17

<sup>5</sup> Σωτήριος Στ. Λίβας, Όψεις της Τουρκίας, Κρατική Ιδεολογία και Κοινωνία των Πολιτών, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 18

<sup>6</sup> Κωνσταντίνος Φίλης, Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν, (2018) Εκδόσεις Παπαδόπουλος, σελ. 15

<sup>7</sup> Κωνσταντίνος Φίλης, Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν, (2018) Εκδόσεις Παπαδόπουλος, σελ. 18-23

<sup>8</sup> Κωνσταντίνος Φίλης, Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν, (2018) Εκδόσεις Παπαδόπουλος, σελ. 11

Αξίζει να αναφερθεί ότι ο τελευταίος στην προσπάθειά του να νομιμοποιήσει τον ισλαμικό τρόπο αντίληψης, ζωής και σκέψης, χρησιμοποιώντας το θεσμικό οπλοστάσιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της Δύσης, ήδη από την πρώτη δεκαετία της διακυβέρνησης του, απέδειξε αρχικά και το δυτικό προσανατολισμό που στην αρχή προέκρινε. Παρατηρούμε ότι έκανε μία χρήση των θεσμών που διέκριναν το δυτικό κόσμο, παρόλα αυτά, όμως, παρέμεινε προσηλωμένος σε μία ταυτότητα, που δεν είναι απόλυτα ευθυγραμμισμένη με τις αρχές της Δύσης<sup>9</sup>.

Έπειτα από μία σύντομη αναφορά στη γεωγραφική πτυχή και κοινωνικοπολιτική προσέγγιση θα αναφερθούμε σε ορισμένα χαρακτηριστικά, που καθορίζουν την οικονομία της γείτονος, καταδεικνύοντας πως, ό,τι διαδραματίζεται σε τέτοιων διαστάσεων οικονομίες, επηρεάζει σε αρκετά μεγάλο βαθμό την ευρύτερη γεωγραφική περιοχή στην οποία και εκτείνονται, την εκάστοτε γεωπολιτική συγκυρία και τους υπόλοιπους δρώντες του διεθνούς συστήματος, ήτοι τις εγγύς εθνικές οικονομίες με τις οποίες ενδεχομένως να διατηρούν διμερείς οικονομικές σχέσεις, αλλά καθορίζουν και την ευρύτερη χάραξη της πολιτικής τους στο εξωτερικό.

Η Τουρκία αποτελεί διαχρονικά μία από τις πιο σημαντικές χώρες του αναπτυσσόμενου κόσμου χάρη στον πληθυσμό και την παραγωγικότητα στην οικονομία της. Η τελευταία διήλθε τέσσερις διακριτές ιστορικές περιόδους: την ανοιχτή οικονομία του 19ου αιώνα αλλά και της ύστερης οθωμανικής περιόδου, όπου η ιστορία γνώρισε την ανάπτυξη του εμπορίου ιδιαίτερα στη γεωγραφική περιοχή της Μεσογείου με τα λιμάνια του Λεβάντε να διακινούν το μεγαλύτερο ποσοστό του παγκόσμιου εμπορίου<sup>10</sup>, τη σκληρή μετάβαση από την οργάνωση μίας αυτοκρατορίας στην εγκαθίδρυση του έθνους κράτους που διήρκησε μέχρι και τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, συμπεριλαμβάνοντας την Μεγάλη Ύφεση και τις επίμονες επιπτώσεις της, έπειτα τη μεταπολεμική περίοδο με τα προστατευτικά μέτρα και τέλος το νέο άνοιγμα της οικονομίας στο διεθνές εμπόριο και τις ροές κεφαλαίων μετά το 1980. Είναι γεγονός, πως οι επιδόσεις της Τουρκίας σε κοινωνικοοικονομικό επίπεδο θεωρήθηκαν, πως κινήθηκαν σε εντυπωσιακά επίπεδα, ενώ η οικονομία συνοδεύτηκε από υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης, ήδη από το 2000.

Το έτος 2015, καθώς και το πραξικόπημα, που ακολούθησε, σηματοδότησε την αντιστροφή του κλίματος στην οικονομία με τις μεταρρυθμίσεις και την ανάπτυξη να ακολουθούν καθοδική πορεία. Το ξέσπασμα της πανδημίας συνέπεσε με μία δυσμενή συγκυρία για την τουρκική οικονομία, όπου η συνεχής επιδείνωση της νομισματικής κρίσης, η υποτίμηση του νομίσματος και η πίεση, που ο πληθωρισμός, ασκούσε στις τιμές δεν αποτελούσαν καλούς οιωνούς για το μακροοικονομικό μέλλον της χώρας, μία περίοδο, όπου το παγκόσμιο εμπόριο υφίστατο ισχυρό σοκ από την περιστολή των

<sup>9</sup> Βλ. Συνέντευξη κας Αφεντούλη στο αντίστοιχο τμήμα της παρούσας εργασίας

<sup>10</sup> Biray Kölluoglu, Meltem Toksöz, (2010) Cities of the Mediterranean: From the Ottomans to the Present Day, Geographic Theatres, Port Landscapes and Architecture in the Eastern Mediterranean: Salonica, Alexandria, İzmir Cristina Pallini

εμπορικών συναλλαγών και τον περιορισμό στην κίνηση κεφαλαίων, αγαθών και ανθρώπων.

Αδιαμφισβήτητα, υπάρχουν τόσο δυναμικά στοιχεία όσο και αδυναμίες που χαρακτηρίζουν την τουρκική οικονομία. Η Τουρκία, λοιπόν, είναι μία υπολογίσιμη δύναμη, που παρουσιάζεται να έχει σημαντικό και διόλου ευκαταφρόνητο πληθυσμιακό εκτόπισμα<sup>11</sup>. Ο συνεχώς αυξανόμενος πληθυσμός της, της επιτρέπει αφενός να στηρίζει την παραγωγή της με περισσότερα εργατικά χέρια, αφετέρου να αποτελεί ένα δημοφιλή προορισμό των εισαγόμενων προϊόντων μιας και αποτελεί μία τεράστια αγορά, όπου οι χώρες εταίροι δεν μπορούν να παραβλέψουν. Ο πληθυσμός έχει αντίκτυπο και στο μέγεθος των ενόπλων δυνάμεων μίας χώρας.<sup>12</sup> Η γεωγραφική της θέση της επιτρέπει να βρίσκεται στο σταυροδρόμι Ανατολής και Δύσης, ενώ βρέχεται από πολύ σημαντικές θάλασσες, όπως η Μαύρη Θάλασσα και η Μεσόγειος, σπουδαία εμπορικά κέντρα του κόσμου.

Οι βασικοί άξονες της τουρκικής οικονομίας είναι η βιομηχανία (αυτοκινητοβιομηχανία, κατασκευές, χημικά προϊόντα και φάρμακα) και ο τομέας των υπηρεσιών<sup>13</sup>. Αποτελεί τον 7ο μεγαλύτερο παραγωγό αγροτικών προϊόντων, ενώ στον τομέα των υπηρεσιών οι κλάδοι του τουρισμού και των μεταφορών συνεισφέρουν σημαντικά στο εμπορικό ισοζύγιο. Την περίοδο 1950-2015 η αστικοποίηση και η εκβιομηχάνιση εντατικοποιήθηκαν και το κατά κεφαλήν εισόδημα αυξήθηκε σημαντικά ως αποτέλεσμα του σταδιακού ανοίγματος της οικονομίας και της φιλελευθεροποίησης του εμπορίου<sup>14</sup>. Το εργατικό δυναμικό μετακινήθηκε από την αγροτική παραγωγή στους διάφορους τομείς της βιομηχανικής παραγωγής και την υψηλότερη παραγωγικότητα, που σημειώνεται σε μία αστική οικονομία. Είναι γεγονός, πως ο Τούρκος Πρόεδρος κατά τη διάρκεια της εικοσαετούς διακυβέρνησής του κατάφερε να βγάλει από το περιθώριο μία σημαντική μερίδα της κοινωνίας, και, αν και δεν κατάφερε απόλυτα να θεραπεύσει τις κοινωνικές ανισότητες, που μέχρι και σήμερα πλήττουν την τουρκική οικονομία, επένδυσε με εθνική περηφάνια την αυτοπεποίθησή του λαού καλλιεργώντας νέο-οθωμανικά αφηγήματα<sup>15</sup>.

Ο μεγαλύτερος όγκος των εμπορικών συναλλαγών με το εξωτερικό παραμένει στη δικαιοδοσία της Κωνσταντινούπολης, λόγω των υποδομών, της ιστορίας, της γεωγραφίας και του πληθυσμού της<sup>16</sup>. Η Τουρκία είναι μία αναπτυσσόμενη χώρα, που κατάφερε να ενισχύσει το ρόλο της, στο πέρας του χρόνου, το ίδιο και οι θεσμοί της, διαμορφώνοντας σταδιακά ένα πιο φιλόξενο περιβάλλον για την ανάπτυξη της

---

<sup>11</sup> Κωνσταντίνος Φίλης, (2018) Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν: Μικρές εισαγωγές, 2η Έκδοση-Εκδόσεις Παπαδόπουλος, σελ. 53

<sup>12</sup> Κόλλιας Χρήστος, (2009) Ελλάδα – Τουρκία: Άμυνα, οικονομία και εθνική στρατηγική, Εκδόσεις Πατάκη, σελ. 93-113

<sup>13</sup> Κωνσταντίνος Φίλης, (2018) Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν: Μικρές εισαγωγές, 2η Έκδοση-Εκδόσεις Παπαδόπουλος, σελ.53

<sup>14</sup> Ramuk Şevket, (2018) Άνιστοι αιώνες: Οικονομική ιστορία της Τουρκίας από τον 19ο αιώνα μέχρι σήμερα, Εκδόσεις Πατάκη, σελ. 404, 318-333

<sup>15</sup> Κωνσταντίνος Φίλης, (2018) Τουρκία, Ισλάμ, Ερντογάν: Μικρές εισαγωγές, 2η Έκδοση-Εκδόσεις Παπαδόπουλος, σελ. 93

<sup>16</sup> Veroniki Bacharidi-Krikoni, Global Voices Online – Greek – Global Voices Online: Η Διώρυγα της Κωνσταντινούπολης, ο Μεσσιόας Διάδρομος της Τουρκίας και η Πρωτοβουλία Μία Ζώνη Ένας Δρόμος

οικονομικής δραστηριότητας<sup>17</sup>. Η τουρκική οικονομία παρουσιάζει, μεν, στο οικονομικό της μίγμα ισχυρά συστατικά, αξιοπρόσεκτες συνιστώσες και δυναμικά στοιχεία, που σχετίζονται τόσο με τη γεωγραφία, το κλίμα, την αυξημένη παραγωγικότητα, το νεανικό πληθυσμό, όσο και με την καινοτομία και την επιχειρηματικότητα. Οι κοινωνικές ανισότητες, όμως, που υποδουλίζονται από τις οικονομικές δυσκολίες τις οποίες υφίσταται η χώρα είναι σε κάθε περίπτωση ένα αξεπέραστο πρόβλημα<sup>18</sup>.

Οι έντονες πληθωριστικές πιέσεις αντιμετωπίζονται με επεκτατική νομισματική πολιτική με αποτέλεσμα την πτώση της αξίας του εθνικού νομίσματος της χώρας<sup>19</sup>. Στόχος της πολιτικής χαμηλών επιτοκίων, που ακολουθείται, είναι η διάσωση της ρευστότητας στην αγορά μέσω της διατήρησης ενός χαμηλού κόστους δανεισμού.

Τέλος, αν συνυπολογίσει κανείς στα παραπάνω, τα χρόνια ελλείματα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, το κουρδικό, την εγχώρια αντιπαράθεση με την αντιπολίτευση, το μετασχηματισμό της τουρκικής ταυτότητας, την απόσταση που αισθάνονται οι τούρκοι πολίτες από το δυτικό πολιτισμό, τον εθνικισμό με ένα μείγμα ισχυρού ισλαμικού προσανατολισμού, την ενεργειακή κρίση, τη συνεχώς αναδυόμενη ένταση στα ελληνοτουρκικά, μπορεί να κατανοήσει πόσο περίπλοκη είναι η κατάσταση για μία οικονομία που έχει τις διαστάσεις της τουρκικής και τα προβλήματα μίας μεγάλης χώρας να αντιμετωπίσει<sup>20</sup>.

Η επιθετικότητα, λοιπόν, με την οποία αντιμετωπίζει η τουρκική πλευρά τα ζητήματα που αφορούν τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, τα οποία θα αναλυθούν παρακάτω εκτενώς, μπορούν να γίνουν αντιληπτές κάτω από το πρίσμα των πιέσεων, που υπάρχουν εγγενώς στην τουρκική κοινωνία καθώς και των προσανατολισμών της, ήδη από τη διαμόρφωση του τουρκικού κράτους ως διαδόχου μίας αυτοκρατορίας που αποτελούσε έναν από τους σημαντικότερους παίκτες της τότε διεθνούς σκακιέρας. Σύμφωνα με τον Παναγιώτη Κονδύλη η Τουρκία πάντοτε κοιτούσε προς το εξωτερικό σε περιοχές του κόσμου που το ένδοξο οθωμανικό της παρελθόν την καλούσε. Κάτι τέτοιο έγινε εμφανές, ήδη από την εποχή του Ψυχρού πολέμου, την πτώση της ΕΣΣΔ αλλά και μετέπειτα από την προσέγγιση της προς την ΕΕ, ως ενός εξισορροπητικού παράγοντα εντός του μουσουλμανικού κόσμου, όπου γίνεται αντιληπτή η προσπάθειά της να αναβαθμίσει το ρόλο της στην ευρύτερη περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Η Τουρκία, λοιπόν, βιώνει μια ταυτοτική κρίση η οποία κινείται ανάμεσα σε δύο ιδεολογικούς κόσμους τον Κεμαλισμό και το Νέο-οθωμανισμό.<sup>21</sup> Ο Κεμαλισμός αποτέλεσε μία κοσμική ιδεολογία, που επεκτάθηκε και στις δομές του κράτους η οποία κατάφερε να κλονίσει τον καθαρά θρησκευτικό μουσουλμανικό προσανατολισμό που

---

<sup>17</sup> Pamuk Şevket, (2018) Άνιστοι αιώνες: Οικονομική ιστορία της Τουρκίας από τον 19ο αιώνα μέχρι σήμερα, Εκδόσεις Πατάκη, σελ. 318-328

<sup>18</sup> Οι αδυναμίες της τουρκικής οικονομίας | OffLine Post 10/9/22

<sup>19</sup> CNN, Γερμανικός Τύπος: Θα επιφέρει ο πληθωρισμός το τέλος του Ερντογάν;

<sup>20</sup> Επιμέλεια Θάνος Βερέμης(2002), Η σύγχρονη Τουρκία: Πολιτικό σύστημα, οικονομία και εξωτερική πολιτική, Ελληνικό Ίδρυμα Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής, σελ. 651-652, 656, 675-676

<sup>21</sup> Βλ. συνέντευξη του Γεώργιου Γεννηματά περί των δύο κυρίαρχων ιδεολογιών στην Τουρκία

είχε θεμελιώσει η Οθωμανική αυτοκρατορία. Ο Κεμάλ προσανατολίστηκε στην εκκοσμίκευση των μεταρρυθμίσεων στην τουρκική κοινωνία, ενώ η αναρρίχσή του στην εξουσία, σύμφωνα και με τον ίδιο, του έδινε τη δυνατότητα να προωθήσει τις θέσεις του, μίας και, όπως σημείωνε, «εάν οι μάζες έχουν παραμείνει υπό την επίδραση των ασιατικών παραδόσεων, έλεγε, τότε οι διανοούμενοι που εκπροσωπούν την εθνική κυριαρχία στο όνομα αυτών των μαζών, πρέπει να δράσουν. Για να τους προσφέρουν ένα σύγχρονο σύστημα, πολεμούν το παρωχημένο σύστημα, τις εσφαλμένες πεποιθήσεις, τις προλήψεις. Κάνουν επανάσταση. Αλλάζουν το σύστημα. Και για αυτό δεν καταφεύγουν στις κάλπες.»<sup>22</sup> Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η προτροπή του προς τους πολίτες να μιλούν τουρκικά και η ποινικοποίηση της προφορικής χρήσης άλλων γλωσσών, που αποτελούσε και ένα στοιχείο εθνικιστικής πολιτικής που ήταν μέρος της κεμαλικής αντίληψης του κράτους.

Η Τουρκία, όμως, από τη δεκαετία του 2000 βιώνει συστηματικά μια υπόγεια αλλαγή η οποία είχε πρωτοστάτη τον σημερινό Πρόεδρο της χώρας Ερντογάν, τα αποτελέσματα της οποίας είναι εμφανή πλέον σήμερα. Η αλλαγή εκφράζεται μέσα από το Νέο-Οθωμανισμό που αποτελεί τον άλλο πόλο έλξης του ταυτοτικού ανταγωνισμού. Η στόχευσή του ήταν να πολεμήσει το Κεμαλικό βαθύ κράτος, να αλώσει τους κρατικούς μηχανισμούς, που αποτελούσαν τροχοπέδη στους ισλαμιστές για την κυριαρχία, αλλά και να δημιουργήσει και τους μηχανισμούς εκείνους που θα του επέτρεπαν να ασκεί εξουσία δίχως συναντά προσκόμματα.<sup>23</sup> Είναι χαρακτηριστικό, μάλιστα πως στην αρχή ο Ερντογάν προσπάθησε να επωφεληθεί από τις διασυνδέσεις του κινήματος του Φετουλάχ Γκιουλέν, ο οποίος με τις ισχυρές του προσβάσεις στη δικαιοσύνη και την αστυνομία αποτέλεσε τον ισχυρότερο υποστηρικτή του σημερινού προέδρου της γείτονος.

Όμως, τα γεγονότα στο Γκεζί αποτέλεσαν την αφορμή να κατηγορηθεί από τον Ερντογάν το κίνημα του Γκιουλέν ως ηθικός αυτουργός των εξεγέρσεων<sup>24</sup>. Εκμεταλλευόμενος τις συγκυρίες μετά τη λήξη της θητείας του Αχμέτ Σεζέρ το 2008 και έχοντας ως όπλο την οικονομική ευημερία που εξασφάλισε από το 2002-2014 κατάφερε σταδιακά να διαμορφώσει τις συνθήκες εκείνες για την οικοδόμηση των θεμελίων της παντοδυναμίας του σε ένα κράτος που πάλευε ταυτοτικά να προσδιοριστεί. Το στρατηγικό βάθος, που αποτέλεσε την έκφραση του νέο-οθωμανισμού στην εξωτερική πολιτική συνοψίστηκε γύρω από την εξής παραδοχή: «Η Τουρκία λόγω της γεωγραφικής της θέσεως, του πληθυσμού, της ιστορικής κληρονομιάς, όπως διαμορφώθηκε κατά την Οθωμανική Αυτοκρατορία είναι μία χώρα που έχει τις δυνατότητες να διαδραματίσει κεντρικό ρόλο με παγκόσμια στρατηγική σημασία<sup>25</sup>».

---

<sup>22</sup> Hamit Bozarslan, Ιστορία της Σύγχρονης Τουρκίας, Από την επανάσταση των Νεότουρκων μέχρι σήμερα, κεφ. 1 σελ. 48 και σελ. 48-60

<sup>23</sup> Άγγελος Συρίγος, (2022), Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, Νέα Τουρκική Στρατηγική σελ 601-602

<sup>24</sup> 24 Άγγελος Συρίγος, (2022), Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, Νέα Τουρκική Στρατηγική σελ 603

<sup>25</sup> Άγγελος Συρίγος, (2022), Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, Νέα Τουρκική Στρατηγική σελ 604

Ο πρόεδρος Ερντογάν προσπαθεί συνεχώς να ενισχύσει τη φυσιογνωμία της χώρας του ως ενός ισχυρού γεωπολιτικού παίκτη στην περιοχή ιδιαίτερα μετά και την εδραίωση και επικράτησή του έπειτα από την εκδήλωση του πραξικοπήματος το 2016, όπου κατάφερε να επιβληθεί των πραξικοπηματιών. Οραματίζεται να αναγάγει το έθνος του σε έναν ισχυρό παίκτη κάτι που όμως προϋποθέτει στη δική του λογική την αμφισβήτηση του δυτικού προσανατολισμού της χώρας. Όπως συμπληρώνει και ο Κωνσταντίνος Φίλης η Τουρκία δεν φαίνεται καθόλου διατεθειμένη να μοιραστεί τα οφέλη με τους δυτικούς της εταίρους.

### Ιστορική αναδρομή Ελλάδα-βασικά χαρακτηριστικά

Τοποθετημένη σε ένα από τα πιο προνομιούχα σημεία του πλανήτη η Ελλάδα κερδίζοντας την ανεξαρτησία της μετά κόπων και βασάνων αποτέλεσε ένα από τα πρώτα ανεξάρτητα κράτη στη βαλκανική ήδη από τη δεκαετία του 1830<sup>26</sup>, διαψεύδοντας όλες τις προβλέψεις των μεγάλων δυνάμεων της εποχής, που ήθελαν τα μικρά έθνη της Βαλκανικής αδύναμα καθώς έπρεπε να λογίζονται μόνο στο πλαίσιο πολυεθνικών αυτοκρατοριών αποκηρύσσοντας κάθε φιλελεύθερη ιδέα.

Η Ελλάδα αποτελεί ένα σύνθετο κοινωνικοοικονομικό και πολιτικό μόρφωμα, του οποίου τα βασικά χαρακτηριστικά δεν μπορούν να αναλυθούν και να γίνουν αντιληπτά αποσπασματικά, αλλά μόνο μέσα από τη διαλεκτική σχέση γεωγραφίας, οικονομίας, πολιτικής οργάνωσης και κοινωνικής δομής. Η ιστορία της γεμάτη από γεγονότα που ξεκάθαρα συνθέτουν την εικόνα ενός κράτους που περνώντας μέσα από πολέμους, τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό, κατάφερε να φτάσει στην αποκατάσταση της νομιμότητας έπειτα από μία τραγική στιγμή της απώλεσης της Κύπρου και της παράνομης κατοχής του νησιού μέχρι και σήμερα. Η ιστορική της εξέλιξη μέσα στο χρόνο, η ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η θέση της στο μεσογειακό και βαλκανικό χώρο διαμόρφωσαν ένα ιδιότυπο μοντέλο ανάπτυξης και διακυβέρνησης, το οποίο χαρακτηρίζεται από θεσμική σταθερότητα αλλά, και κάποιες διαρθρωτικές αδυναμίες.

Από γεωγραφική σκοπιά, η Ελλάδα αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα χώρας με έντονο φυσικό κατακερματισμό. Το κυρίαρχο ορεινό ανάγλυφο, η περιορισμένη έκταση εύφορων πεδιάδων και η εκτεταμένη νησιωτικότητα επηρέασαν διαχρονικά τα πρότυπα για την οικονομική δραστηριότητα, την εδαφική συνοχή, τη διοικητική οργάνωση και τον προσανατολισμό του κράτους. Αριθμεί περίπου 14.000 τετραγωνικά χιλιόμετρα ακτογραμμής, και ακριβώς αυτή η μακρά ακτογραμμή και η θέση της χώρας στο σταυροδρόμι τριών ηπείρων προσδίδουν ένα εξαιρετικό στρατηγικό πλεονέκτημα σε όρους ναυτιλίας, εμπορίου και φυσικά γεωπολιτικής σημασίας. Ταυτόχρονα, όμως, λόγω της γειτνίασης με κράτη τόσο από βορρά όσο και εξ ανατολής, που στο παρελθόν

<sup>26</sup> Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1830-1981, σελ.11-14

είχαν σημειωθεί σημεία τριβής, αυξάνονται οι απαιτήσεις σε ζητήματα ασφάλειας και εξωτερικής πολιτικής. Το μεσογειακό κλίμα ευνοεί δραστηριότητες όπως ο τουρισμός, ενώ σε αυτό το σημείο οφείλει να αναφερθεί η έντονη οικονομική αλληλεπίδραση με τη γείτονα χώρα, και η ειδικευμένη γεωργική παραγωγή. Παράλληλα η χώρα είναι ευάλωτη στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής, ιδίως σε ό,τι αφορά την υδατική επάρκεια και τις δασικές πυρκαγιές, πρόβλημα που αντιμετωπίζει και η Τουρκία, κάτι που σημειώνει και η κα Αφεντούλη ως έναν από τους πιθανούς τομείς στους οποίους θα μπορούσε η κοινωνία των πολιτών Ελλάδας και Τουρκίας να συνεργαστεί προκειμένου να συμβάλει για την επιβίωση του περιβάλλοντος<sup>27</sup>.

Η ελληνική οικονομία εντάσσεται στον τύπο των μικρών, ανοικτών οικονομιών με υψηλό βαθμό εξάρτησης από τις διεθνείς αγορές και τον τομέα των υπηρεσιών. Ο τουρισμός και η ναυτιλία λειτουργούν ως βασικές πηγές εισροής συναλλάγματος και μηχανισμοί διεθνούς διασύνδεσης, ενισχύοντας την εξωστρέφεια, αλλά και καθιστώντας την οικονομία ευάλωτη σε εξωγενείς κρίσεις, με αποκορύφωμα την οικονομική κρίση του 2010, που στοίχειωσε την ελληνική οικονομία έχοντας και αντίκτυπο στον τρόπο, που θα διαμόρφωνε την εξωτερική της πολιτική λόγω των περιορισμών που επέβαλαν οι μνημονιακές υποχρεώσεις της χώρας προς τους δανειστές της.

Ο πρωτογενής τομέας, αν και περιορισμένος ως προς τη συμβολή του στο ΑΕΠ, διατηρεί κραταιή τη στρατηγική του σημασία σε περιφερειακό επίπεδο και σε προϊόντα υψηλής ποιότητας. Η συμμετοχή στην ευρωζώνη προσέφερε νομισματική σταθερότητα και πρόσβαση σε κεφάλαια, αλλά ταυτόχρονα υπογράμμισε τις ανεπάρκειες του θεσμικού και διοικητικού πλαισίου, όπως φάνηκε με αξιοσημείωτη ένταση κατά τη διάρκεια της δημοσιονομικής κρίσης. Οι πρόσφατες πολιτικές ψηφιακού μετασχηματισμού και προσέλκυσης επενδύσεων αποσκοπούν στην αναδιάρθρωση του αναπτυξιακού προτύπου της χώρας, χωρίς, όμως, να έχουν ακόμη επιφέρει πλήρη μεταβολή των δομικών χαρακτηριστικών της οικονομίας.

Σε πολιτικό επίπεδο, η Ελλάδα λειτουργεί ως προεδρευόμενη κοινοβουλευτική δημοκρατία με εδραιωμένους θεσμούς και σταθερό συνταγματικό πλαίσιο μετά το 1974<sup>28</sup>, έτος ορόσημο για την κατάρρευση της δικτατορίας και της αποκατάστασης της συνταγματικής νομιμότητας στην Ελλάδα<sup>29</sup>. Το πολιτικό σύστημα χαρακτηρίζεται από έντονο κομματικό ανταγωνισμό και ισχυρή εκτελεστική εξουσία. Ένας από τους σημαντικότερους προσανατολισμούς των μεταπολιτευτικών κυβερνήσεων αποτέλεσε η ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση, που συνιστά έναν καθοριστικό παράγοντα διαμόρφωσης της δημόσιας πολιτικής, περιορίζοντας την εθνική αυτονομία σε ορισμένους τομείς, αλλά προσφέροντας ταυτόχρονα θεσμικά και χρηματοδοτικά

<sup>27</sup> Βλ. Συνέντευξη κας Αφεντούλη σχετικά με τη συνεργασία της κοινωνίας των πολιτών για το περιβάλλον

<sup>28</sup> Άγγελος Συρίγος, Εύανθης Χατζηβασιλείου, (2024) Μεταπολίτευση 1974-1975, 50 ερωτήσεις και απαντήσεις, Εκδόσεις Πατάκη σελ. 97-100

<sup>29</sup> Κώστας Κωστής, τα κακομαθημένα παιδιά της ιστορίας, η διαμόρφωση του νεοελληνικού κράτους 18<sup>ος</sup>-21<sup>ος</sup> αιώνας, ΠΟΛΙΣ, σελ.792-801

εργαλεία. Η εξωτερική πολιτική της χώρας επηρεάζεται άμεσα από τη γεωπολιτική της θέση, με έμφαση στις σχέσεις με την Τουρκία, τη σταθερότητα στα Βαλκάνια και τη συμμετοχή σε ευρωατλαντικούς θεσμούς<sup>30</sup>. Παρά τη δημοκρατική σταθερότητα, το πολιτικό σύστημα αντιμετωπίζει διαχρονικά ζητήματα νομιμοποίησης, αποτελεσματικότητας και εμπιστοσύνης των πολιτών.

Η διπλωματική διάσταση της χώρας μας κρίνεται εγγενής στην ταυτότητά της. Η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια έχει ενδυναμώσει το διεθνές της εκτόπισμα μέσα από τη σύναψη στρατηγικών συμφωνιών με τη Γαλλία και τις ΗΠΑ, καθώς και μέσα από την παρουσία της σε σχήματα πολυμερούς ασφάλειας. Αυτοί οι προσανατολισμοί δημιουργούν ένα ισχυρό πλέγμα χωρών, που ενδεχομένως να σταθούν στο πλευρό της Ελλάδας ισορροπώντας την τουρκική προκλητικότητα. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, η Ελλάδα πρέπει να συνεχίσει να θέτει την ασφάλεια της Ανατολικής Μεσογείου στην ατζέντα της Ε.Ε.<sup>31</sup> Η διπλωματική στρατηγική της Αθήνας, όπως διαμορφώνεται από το 2019 και εντεύθεν, επιδιώκει ταυτόχρονα αποκλιμάκωση, προώθηση θετικής ατζέντας και θεσμική εμπλοκή σε επίπεδο ΕΕ και ΝΑΤΟ<sup>32</sup>.

Εν κατακλείδι, τα βασικά χαρακτηριστικά της Ελλάδας συγκροτούν ένα μοντέλο χώρας, που συνδυάζει γεωγραφικά πλεονεκτήματα και γεωπολιτικές προκλήσεις, οικονομική εξωστρέφεια και παραγωγικές αδυναμίες, θεσμική δημοκρατική σταθερότητα και κοινωνικές αντιφάσεις. Η ανάλυση των διαστάσεων αυτών επιτρέπει την κατανόηση όχι μόνο της σημερινής ελληνικής πραγματικότητας, αλλά και των δομικών περιορισμών και δυνατοτήτων που καθορίζουν τις μελλοντικές της προοπτικές.

### Ιστορική πορεία των διαφορών μεταξύ των δύο χωρών

Στο συγκεκριμένο κεφάλαιο της εργασίας θα αναφερθούν διεξοδικά όλα τα σημεία τριβής μεταξύ των δύο χωρών, που χρονολογούνται από το έτος 1973, με σκοπό να εισάγει τον αναγνώστη στον τρόπο που καθεμία από τις δύο χώρες αντιλαμβάνεται τις διαφορές που έχουν ανακύψει ανάμεσά τους, άλλοτε τεχνηέντως και άλλοτε μη.

Οι κλιμακούμενες διεκδικήσεις των νησιών του Αιγαίου από την πλευρά της Τουρκίας χρονολογούνται, ίσως, ήδη από το 1830 και εφεξής, εκδηλώνονται, όμως, ξεκάθαρα και φραστικά, τόσο σε πολιτικό όσο και σε ειδησεογραφικό επίπεδο, από το έτος 1973 και εντεύθεν. Το Αιγαίο αποτελούσε πάντα στρατηγικής σημασίας παράγοντα για τον καθορισμό της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής και εντάσσεται μέχρι και σήμερα στις νέο-οθωμανικές βλέψεις της Τουρκίας με αποκορύφωμα τη σύναψη του τουρκο-λυβικού μνημονίου, το οποίο ξεκάθαρα φέρνει την Ελλάδα στην άβολη κατάσταση να επιχειρηματολογεί για να αποκρούει τις θέσεις που περιλαμβάνονται σε αυτό και

<sup>30</sup> Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, 1830-1981, Βιβλιοπωλείον Εστία σελ. 285-295

<sup>31</sup> Κυριάκος Περιστέρης, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις (2025): Διπλωματία, Αποτροπή και Ελληνική Στρατηγική URL: [Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 2025: Διπλωματία, Αποτροπή και Ελληνική Στρατηγική - PoliticalThoughts.gr](https://www.politicalthoughts.gr/2025/02/25/ελληνοτουρκικες-σχσεις-2025-διπλωματια-αποτροπη-και-ελληνικη-στρατηγικη/)

<sup>32</sup> Διαμαντής Σεϊτανίδης, (2025) Ελληνοτουρκικά: Οι διπλωματικές σχέσεις υπό το φως των νέων γεωπολιτικών ισορροπιών, URL: [Ελληνοτουρκικά: Οι διπλωματικές σχέσεις υπό το φως των νέων γεωπολιτικών ισορροπιών | Ημερησία](https://www.politicalthoughts.gr/2025/02/25/ελληνοτουρκικα-οι-διπλωματικες-σχσεις-υπο-το-φως-των-νεων-γεωπολιτικων-ισορροπιων/)

παραβιάζουν κατάφωρα σημαντικές διατάξεις του Διεθνούς Δικαίου αναφορικά με τις θαλάσσιες ζώνες των νησιών του Αιγαίου<sup>33</sup>.

Με άλλα λόγια οι διαφορές μεταξύ των δύο χωρών, που αφορούν στο καθεστώς του Αιγαίου, έχουν περάσει από εποχές άλλοτε υψηλής και άλλοτε χαμηλής έντασης, φτάνοντας στο έτος 1973-1974, μια περίοδο ταραγμένη, αν λάβει κανείς υπόψιν του και τις εξελίξεις στο Κυπριακό ζήτημα ήδη από τη δεκαετία του 1960<sup>34</sup>.

Μέσα από την ανάλυση του ιστορικού της διαφοράς και των προσπαθειών επίλυσης που θα αναλυθούν στη συνέχεια, θα προσπαθήσουμε να εξάγουμε συμπεράσματα για τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνεται η κάθε χώρα το διεθνές δίκαιο ως εργαλείο ή γνώμονα στην άσκηση της εξωτερικής της πολιτικής<sup>35</sup>.

Η νομική αντιπαράθεση ως προς την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου ξεκίνησε το 1973, όπου η Ελλάδα παραχώρησε σε ξένες εταιρείες άδειες εκμετάλλευσης υδρογονανθράκων σε διάφορες περιοχές του Αιγαίου εν μέσω πανηγυρικών διακηρύξεων της δικτατορικής κυβέρνησης, που στόχο είχαν την αξιοποίηση των πλούσιων κοιτασμάτων πετρελαίου, που θα βοηθούσαν τη χώρα να εξέλθει από την οικονομική κρίση. Σε απάντηση η Τουρκία παραχώρησε στη δική της τουρκική κρατική εταιρεία πετρελαίου το δικαίωμα να διενεργεί εξερευνησεις σε 27 περιοχές της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου και στην ουσία σε επικαλυπτόμενες περιοχές δυτικά των νησιών του ανατολικού Αιγαίου<sup>36</sup>.

Αξίζει να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι μέχρι πρότινος η Τουρκία δεν είχε εκδηλώσει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την αξιοποίηση του υποθαλάσσιου πλούτου. Όμως με αυτή της την ενέργεια αμφισβήτησε ξεκάθαρα το δικαίωμα της Ελλάδας στην περιοχή αυτή, αποτελώντας την απαρχή των κατά κύριο λόγο μονομερώς εκπεφρασμένων αναθεωρητικών διεκδικήσεων σε βάρος της Ελλάδας<sup>37</sup>. Η Τουρκία εμφανίζεται ξεκάθαρα πια ως διεκδικήτρια της υφαλοκρηπίδας σε περιοχές του Αιγαίου<sup>38</sup>. Η Ελλάδα από την πλευρά της με βάση την ισχύουσα για την χώρα σύμβαση του 1958, είχε οριοθετήσει μονομερώς τη συγκεκριμένη θαλάσσια ζώνη με τη μέθοδο ίσης απόστασης μέσης γραμμής, όπως από τη σύμβαση αυτή είχε δικαίωμα, λαμβάνοντας ως σημεία βάσης τις ανατολικότερες ακτές των ελληνικών νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου και Δωδεκανήσων, και από την άλλη πλευρά τις αντικείμενες στις ακτές αυτές τουρκικές ηπειρωτικές ακτές.

<sup>33</sup> Χρήστος Ροζάκης, Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Δίκαιο της Θάλασσας, ΠΟΛΙΣ, σελ. 119-123

<sup>34</sup> Σ. Ριζάς, Οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Αιγαίο, 1973-1976, Εκδ. Σιδέρης σελ.24

<sup>35</sup> Βλ. Hercules Millas National Perception of the 'Other' and the Persistence of Some Images, p.53-56

<sup>36</sup> Ευθύμιος Παπασταυρίδης, Policy Paper, Οι ελληνοτουρκικές διαφορές στο θαλάσσιο χώρο από την οπτική του διεθνούς δικαίου, Ιούλιος 2020, ΕΛΙΑΜΕΠ σελ.7

<sup>37</sup> Άγγελος Συρίγος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ 1974-1975, 50 ερωτήσεις και απαντήσεις, Εκδόσεις Πατάκη σελ. 224-228

<sup>38</sup> Policy Paper, Οι ελληνοτουρκικές διαφορές στο θαλάσσιο χώρο από την οπτική του διεθνούς δικαίου, Ιούλιος 2020, ΕΛΙΑΜΕΠ σελ. 6

Σημειωτέων ότι η Τουρκία δεν ήταν συμβαλλόμενο μέρος στην ως άνω σύμβαση του έτους 1958<sup>39</sup>. Η Ελλάδα, ασκώντας το νόμιμο δικαίωμά της, υπέβαλε διαβήματα διαμαρτυρίας, στα οποία η Τουρκία αντέτεινε το επιχείρημα των ειδικών συνθηκών του Αιγαίου, ήτοι κατ'αυτήν, σε κλειστές ή ημίκλειστες θάλασσες, όπως το Αιγαίο, επικρατούν ειδικές συνθήκες και κατ' επέκταση η αύξηση των χωρικών υδάτων και η οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών θα έπρεπε να έχει και τη δική της συναίνεση. Αλλά σύμφωνα με τα άρθρα 122-123 της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας, σε κλειστές ή ημίκλειστες θάλασσες, υπάρχει υποχρέωση συνεργασίας των παράκτιων κρατών μόνο σε θέματα περιβάλλοντος, διαχείρισης των ζώντων πόρων και θαλάσσιας επιστημονικής έρευνας<sup>40</sup>. Η Τουρκία με το πέρασμα των ετών αναπροσάρμοσε την επιχειρηματολογία της, λαμβάνοντας υπόψιν της τις αποφάσεις του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης και άλλων διαιτητικών και δικαιοδοτικών οργάνων, και απομακρύνθηκε από τα γεωλογικά κριτήρια περί φυσικής προέκτασης ως βάσης για τον καθορισμό του εξωτερικού ορίου των θαλασσιών ζωνών και την άποψή της ότι τα νησιά «κάθονται» στην τουρκική υφαλοκρηπίδα, ενώ υποστήριζε, βασιζόμενη στην απόφαση του 1969, στην υπόθεση της υφαλοκρηπίδας της Βόρειας Θάλασσας, η οποία υπερτόνιζε το γεωλογικό δεσμό μεταξύ του χερσαίου εδάφους του κράτους και της υποθαλάσσιας περιοχής, το εξής: *«όταν δεδομένη υποθαλάσσια περιοχή δεν αποτελεί τη φυσική ή την πλέον φυσική του χερσαίου εδάφους ενός παράκτιου κράτους, μολοντί αυτή η περιοχή μπορεί να είναι εγγύτερα προς αυτό από ότι είναι το έδαφος ενός άλλου κράτους, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ανήκει σε αυτό το κράτος.»*<sup>41</sup>

Το επιχείρημά της συνοψίζεται στο εξής: θεωρεί ότι τα νησιά του Αιγαίου μπορούν να διεκδικήσουν υφαλοκρηπίδα, αλλά δεν απολαύουν πλήρους επήρειας, απορρίπτοντας επίσης και την μέση γραμμή ως μέθοδο οριοθέτησης, ισχυριζόμενη ότι η οποιαδήποτε οριοθέτηση θα έπρεπε να υπολογισθεί με βάση τις ηπειρωτικές ακτές των δύο κρατών, άποψη η οποία δεν βασίζεται ούτε στο ισχύον Δίκαιο, ούτε σε οποιαδήποτε δεδικασμένο. Η Ελλάδα από την πλευρά της παραμένει αμετακίνητη στην άποψή της περί ίσης απόστασης μέσης γραμμής ως μέθοδο οριοθέτησης, βασιζόμενη στο Διεθνές Δίκαιο, στη Σύμβαση του Δικαίου της Θάλασσας και του εθιμικού Διεθνούς Δικαίου, που προβλέπουν αποκλειστικά δικαιώματα (ipso facto και ab initio) του παράκτιου κράτους στην υφαλοκρηπίδα, που έχει εύρος 200 ναυτικά μίλια υπό την προϋπόθεση ότι η απόσταση μεταξύ των αντικείμενων ακτών το επιτρέπει. Εξάλλου, την άποψη αυτή ενισχύει και το άρθρο 121 της Σύμβασης για το Δίκαιο της θάλασσας, σύμφωνα με το οποίο τα νησιά, ανεξάρτητα από το μέγεθός τους, έχουν πλήρη δικαιώματα σε θαλάσσιες ζώνες, υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ, καθώς επίσης και τη διεθνή πρακτική, που συμπεριλαμβάνει και τις υφιστάμενες συμφωνίες οριοθέτησης στην Ανατολική Μεσόγειο, όσο και τις δικαστικές αποφάσεις.

<sup>39</sup> Άγγελος Συρίγος, (2022), Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, Νέα Τουρκική Στρατηγική σελ 243

<sup>40</sup> Πέτρος Λιάκουρας, "Δυνατότητες Επίλυσης των Διμερών Διαφορών Ελλάδας – Τουρκίας σχετικά με την Οριοθέτηση της Υφαλοκρηπίδας ή και ΑΟΖ μέσω των διεθνών Δικαιοδοτικών Μηχανισμών". Σελ.2-4

<sup>41</sup> North Sea Continental Self Cases, Judgement, Advisory Opinions, Orders, International Court of Justice Reports, 1969, παρ. 43

Η Τουρκία, εκμεταλλευόμενη τις εργασίες της 3<sup>ης</sup> Συνδιάσκεψης για την Κωδικοποίηση του Δικαίου της Θάλασσας (1973)<sup>42</sup>, έχοντας, ήδη, χαράξει την αφετηρία της αναθεωρητικής της λογικής, που αποτελεί τη βάση για τη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής της έκτοτε, αρχίζει να εκφράζει σειρά αμφισβητήσεων των δικαιωμάτων τα οποία η Ελλάδα απολαμβάνει στη βάση του Διεθνούς Δικαίου, με κυριότερο το ζήτημα της διεύρυνσης της αιγιαλίτιδας ζώνης και συνακόλουθα το εύρος του εθνικού εναέριου χώρου.

Η Ελλάδα ήδη από το έτος 1936, με την αναθεώρηση της Συνθήκης του Μοντραί, είχε καθορίσει το εύρος των χωρικών υδάτων της στα 6 ναυτικά μίλια, απόφαση την οποία η Τουρκία αποδέχθηκε αναντίρρητα και με τη στάση της καθόλο το χρονικό διάστημα και μέχρι το έτος 1973, επεκτείνοντας και η ίδια την αιγιαλίτιδα ζώνη της από τα 3 στα 6 ναυτικά μίλια στο Αιγαίο και στα 12 ναυτικά μίλια στον Εύξεινο Πόντο. Αξίζει να σημειωθεί, ότι μέχρι την αρχή της δεκαετίας του 1970 η δυνατότητα επέκτασης της αιγιαλίτιδας ζώνης στα 12 ναυτικά μίλια γνώρισε ευρεία σιωπηρή αποδοχή<sup>43</sup>. Μάλιστα ένας μεγάλος αριθμός κρατών υποστήριζε τη θέσπιση σχετικής διάταξης σύμφωνα με την οποία το όριο των χωρικών υδάτων έπρεπε να είναι 12 ναυτικά μίλια. Η Τουρκία εξέφρασε έντονη αντίδραση στην πρόταση αυτή, υποστηρίζοντας ότι από πιθανή σχετική δεσμευτική διάταξη θα έπρεπε να εξαιρεθούν οι κλειστές και ημικλειστές θάλασσες, πρόταση η οποία δεν γνώρισε αποδοχή και υποστήριξη στο πλαίσιο της Συνδιάσκεψης.

Αδιαμφισβήτητα, η περαιτέρω αύξηση των ελληνικών χωρικών υδάτων μέχρι και 12 ναυτικά μίλια, αναφαίρετο δικαίωμα κάθε συμβαλλόμενης χώρας κατά το ισχύον Δίκαιο της Θάλασσας, ενοχλεί ξεκάθαρα τη γείτονα, η οποία φτάνει στο σημείο να εκφράζει την αντίθεσή της μέσα από την έκδοση ψηφίσματος περί casus belli τον Ιούνιο του έτους 1995, το οποίο ακολούθησε την ομόφωνη ψήφιση υπέρ της κύρωσης της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας από τη Βουλή των Ελλήνων το Μάιο του 1995.

Σύμφωνα με το Ψήφισμα αυτό: η Συνθήκη της Λωζάνης ήταν εκείνη που δημιούργησε μια ισορροπία μεταξύ των δύο κρατών, η οποία παραβιάζεται το 1936 με την επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων στα 6 ναυτικά μίλια, υπογραμμίζοντας ότι «η Τουρκία δεν είναι δυνατόν να αποδεχθεί ότι θα διεξάγει τη θαλάσσια επικοινωνία της με τις ανοιχτές θάλασσες και τους ωκεανούς διαμέσου των ελληνικών χωρικών υδάτων»<sup>44</sup>.

Παράλληλα με το ζήτημα της αμφισβήτησης των ελληνικών χωρικών υδάτων από τη γείτονα, ανακύπτει και το συνακόλουθο ζήτημα της αμφισβήτησης του εύρους του ελληνικού εναέριου χώρου<sup>45</sup>. Τον Απρίλιο του έτους 1975 η Τουρκία απαιτεί από την Ελλάδα να περιορίσει στα 6 ναυτικά μίλια τον εθνικό εναέριο χώρο της για να συμπίπτει

<sup>42</sup> Πέτρος Λιάκουρας, "Δυνατότητες Επίλυσης των Διμερών Διαφορών Ελλάδας – Τουρκίας σχετικά με την Οριοθέτηση της Υφαλοκρηπίδας ή και ΑΟΖ μέσω των διεθνών Δικαιοδοτικών Μηχανισμών", σελ.3 καθώς και Άγγελος Συρίγος, Ευάνθης Χατζηβασιλείου, ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗ, 1974-1975, 50 ερωτήσεις και απαντήσεις, Εκδόσεις Πατάκη σελ.226-227

<sup>43</sup> Άγγελος Συρίγος, Θάνος Ντόκος, Τουρκικές Διεκδικήσεις σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο, σελ.11-14

<sup>44</sup> Casus Belli, Τουρκική Εθνοσυνέλευση, 1995

<sup>45</sup> Άγγελος Συρίγος, Θάνος Ντόκος, Τουρκικές Διεκδικήσεις σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο, σελ.21-23

με την αντίστοιχη αιγιαλίτιδα ζώνη της. Η διαφοροποίηση μεταξύ των εθνικού εναέριου χώρου και της αιγιαλίτιδας ζώνης στην περίπτωση της Ελλάδας, αποτελεί παγκόσμια πρωτοτυπία, κατάσταση για την οποία η Ελλάδα έχει συγκεκριμένη επιχειρηματολογία, η οποία βασίζεται στην ύπαρξη τοπικού εθίμου στο Αιγαίο. Η πρακτική αυτή της Ελλάδας δεν έχει αμφισβητηθεί από κανένα κράτος μέχρι σήμερα, πλην της Τουρκίας, καθιστώντας την, έτσι, τοπικό έθιμο με δεσμευτικό χαρακτήρα *erga omnes*.

Πέρα από την αναφορά στα παραπάνω, η Τουρκία, κατά την προσφιλή της συνήθεια, αμφισβητεί το FIR Αθηνών και δημιουργεί ζητήματα όσον αφορά στο καθεστώς αποστρατικοποίησης των νησιών του Αιγαίου με μία και μόνον στόχευση: να προβάλει συνεχείς αντιρρήσεις και τεχνητές διαφορές, προκειμένου να δημιουργηθούν ζητήματα εκ του μη όντος, με απώτερο στόχο να σύρει την Ελλάδα στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, αλλά και να αποτρέψει την άσκηση των δικαιωμάτων της.

Αναφορικά με την αποστρατικοποίηση των νησιών του Αιγαίου<sup>46</sup>, το οποίο έχει αναχθεί σε ένα σημαντικό ζήτημα διμερούς αντιπαράθεσης, η Τουρκία χρησιμοποιεί απηρχαιωμένες διατάξεις προκειμένου να κατηγορήσει την Ελλάδα, ότι έχει οχυρώσει τη Λήμνο, τη Σαμοθράκη και τα Δωδεκάνησα, κατά παράβαση των συνθηκών της Λωζάνης του 1923 και των Παρισίων του 1947, που προβλέπουν απόλυτη αποστρατικοποίηση, καθώς και τα νησιά Ικαρία, Σάμο, Μυτιλήνη, Χίο, για τα οποία ισχύει καθεστώς μερικής αποστρατικοποίησης.

Η Ελλάδα από την πλευρά της, πιστή στις διατάξεις της συνθήκης του Μοντρέ, ανταπαντά, αναφορικά με τη Λήμνο και τη Σαμοθράκη, πως οι σχετικές διατάξεις της συνθήκης της Λωζάνης, έχουν ακυρωθεί από τη συνθήκη του Μοντρέ, αναφορικά δε με τα Δωδεκάνησα, ότι η Τουρκία δεν είναι συμβαλλόμενο μέρος της Συνθήκης των Παρισίων και ως εκ τούτου δεν δικαιούται να επωφελείται κατά βούληση από δικαιώματα και διατάξεις που απορρέουν από Συνθήκη την οποία δεν έχει προσυπογράψει.

Η αντίληψη της Ελλάδας σχετικά με το ζήτημα αυτό συνοψίζεται στο εξής: πιστεύει ακράδαντα, ότι η συγκέντρωση στρατευμάτων και κάθε είδους αποβατικών μέσων σε ελληνικά νησιά, που χαρακτηρίζονται από ιδιαίτερη γεωγραφική εγγύτητα με την Τουρκία, όχι μόνον νομιμοποιείται, αλλά πολύ περισσότερο καθίσταται υποχρεωτική για την Ελλάδα, προκειμένου να προχωρήσει στην άσκηση του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας, το οποίο προβλέπεται από το άρθρο 51 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, πολλώ δε μάλλον όταν ήδη υπάρχουν εκπεφρασμένες επεκτατικές τάσεις της γείτονος. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η Ελλάδα έχει εξαιρέσει από την υποχρεωτική δικαιοδοσία του ΔΔΧ τα ζητήματα εθνικής ασφάλειας, έχοντας κατά νου το ζήτημα της αποστρατικοποίησης.

---

<sup>46</sup> Μάνια Τελανιάν, Οι εδαφικές διατάξεις των Συνθηκών Ειρήνης και Διεθνών Συμφωνιών που αφορούν την κυριαρχία της Ελλάδας σε νησιά, νησίδες και βραχονησίδες της Ανατολικής Μεσογείου, σελ.117

Συμπερασματικά, είναι ξεκάθαρο πλέον ότι οι ισχυρισμοί της Τουρκίας περί της δήθεν απειλής, που συνιστούν τα ελληνικά νησιά στα τουρκικά παράλια αποδυναμώνεται όλο και περισσότερο όσο αυξάνονται οι συνολικές αναθεωρητικές βλέψεις της γείτονος σε βάρος της Ελλάδας.

#### Διπλωματικές προσπάθειες προσέγγισης και αναφορές στους τρόπους επίλυσης

Με τον τρόπο αυτό δημιουργήθηκαν τεχνηέντως οι διμερείς διαφορές που αφορούν στην άσκηση των δικαιωμάτων της Ελλάδας επί της υφαλοκρηπίδας, του δικαιώματος εκ μέρους της του μονομερούς καθορισμού του εύρους της αιγιαλίτιδας ζώνης και του αντίστοιχου εύρους του εθνικού της εναέριου χώρου<sup>47</sup>. Η Ελλάδα αποδέχεται μόνον την ύπαρξη του νομικού ζητήματος της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας, ενώ η Τουρκία διευρύνει το εύρος των ελληνοτουρκικών διαφορών εντάσσοντας όπως θα δούμε και άλλες διαφορές.<sup>48</sup>

Το έτος 1996, έτος ορόσημο στις ελληνοτουρκικές σχέσεις, αποτελεί την αφετηρία της υιοθέτησης της θεωρίας περί γκρίζων ζωνών που αφορά στην αμφισβήτηση του καθεστώτος της ελληνικής κυριαρχίας σε διάφορα νησιά του Αιγαίου<sup>49</sup>. Το επεισόδιο των Ιμίων πραγματοποιήθηκε σε μια μεταβατική πολιτική περίοδο και για τις δύο χώρες, στην Ελλάδα με την ασθένεια του Ανδρέα Παπανδρέου και την επικράτηση του Κώστα Σημίτη και στην Τουρκία με τους ισλαμιστές να καταλαμβάνουν την πρώτη θέση. Ειδικότερα τα Χριστούγεννα του 1996 η προσάραξη του τουρκικού ρυμουλκού στα Ίμια και η άρνηση του πλοιάρχου του να δεχθεί τη βοήθεια των ελληνικών σωστικών μέσων, ίσως για να αποφύγει το κόστος των ακριβότερων ελληνικών σωστικών μέσων έναντι των φθηνότερων τουρκικών, έδωσε την ευκαιρία στον τουρκικό τύπο να ισχυρισθεί ότι τα Ίμια ανήκουν στην τουρκική επικράτεια, για το οποίο η Ελλάδα αντέδρασε έντονα αποκρούοντας τους τουρκικούς ισχυρισμούς<sup>50</sup>. Το επεισόδιο έλαβε μεγαλύτερη έκταση όταν ο Δήμαρχος της Καλύμνου ανύψωσε στο μεγαλύτερο από τα νησιά την ελληνική σημαία, και στην συνέχεια η τουρκική Χουριέτ έστειλε στο νησί ομάδα Τούρκων δημοσιογράφων με ναυλωμένο ελικόπτερο οι οποίοι υπέστειλαν την ελληνική σημαία και ανύψωσαν την τουρκική, περιστατικό το οποίο μεταδόθηκε στην τουρκική τηλεόραση σαν πρώτη είδηση. Ακολούθως τουρκικά πολεμικά πλοία κατέπλευσαν στην περιοχή παρακολουθούμενα από ελληνικά. Σημειώθηκαν παραβιάσεις ελληνικών χωρικών υδάτων από τουρκικά πολεμικά πλοία, αλλά και ελληνικού εναερίου χώρου από τουρκικά μαχητικά αεροσκάφη. Αποκορύφωμα της τουρκικής πρόκλησης ήταν η αποβίβαση ανδρών του τουρκικού στρατού στη δεύτερη εκ των νησίδων, δηλαδή η στρατιωτική κατάληψη τμήματος της ελληνικής επικράτειας. Η κρίση αποκλιμακώθηκε με την απομάκρυνση των εκατέρωθεν δυνάμεων από την περιοχή και την επιστροφή

<sup>47</sup> Πέτρος Λιάκουρας, "Δυνατότητες Επίλυσης των Διμερών Διαφορών Ελλάδας – Τουρκίας σχετικά με την Οριοθέτηση της Υφαλοκρηπίδας ή και ΑΟΖ μέσω των διεθνών Δικαιοδοτικών Μηχανισμών", σελ.5

<sup>48</sup> Ευθύμιος Παπασταυρίδης, Policy Paper, Οι ελληνοτουρκικές διαφορές στο θαλάσσιο χώρο από την οπτική του διεθνούς δικαίου, Ιούλιος 2020, ΕΛΙΑΜΕΠ σελ. 12

<sup>49</sup> Πόλεμος ή Ειρήνη: 6 σημεία για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και την εξωτερική πολιτική, σελ. 61

<sup>50</sup> Άγγελος Συρίγος, Θάναος Ντόκος, Τουρκικές Διεκδικήσεις σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο, σελ.35-42

στην προτέρα κατάσταση<sup>51</sup> με σημαντικές απώλειες σε ανθρώπινο δυναμικό που σφράγισε την συλλογική μνήμη έκτοτε.

Στόχος της Τουρκίας ήταν να προκαλέσει την ανάδυση νέων αμφισβητήσεων προσεγγίζοντας ξανά τις συνθήκες με πρόθεση να τις ερμηνεύσει αναθεωρητικά. Με τον τρόπο αυτό έθεσε προς διάλογο και τα θέματα κυριαρχίας επί ελληνικών εδαφών διευρύνοντας, έτσι, την ατζέντα των ελληνοτουρκικών ζητημάτων.

Εκκινώντας από τη νομική διαφορά για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, την οποία η χώρα μας αναγνωρίζει ως και τη μοναδική διαφορά προς επίλυση, σε αυτό το σημείο θα αναφερθούμε στις δυνατότητες επίλυσης των διμερών διαφορών στην περίπτωση της διαπραγμάτευσης και στην ανάλυση των επί μέρους χαρακτηριστικών της στην υπηρεσία της δικαιοδοτικής επίλυσης:

Με άλλα λόγια θα προσπαθήσουμε μέσα από την εξέταση των δυνατοτήτων επίλυσης των διμερών διαφορών να εξετάσουμε τις προοπτικές, που προσφέρει το διεθνές δίκαιο για την εξομάλυνση των σχέσεων και την κατά το δυνατόν συμφερότερη για τη χώρα μας λύση. Η Ελλάδα τόσο ως προς την αντίληψη της ουσίας των διαφορών όσο και ως προς τον τρόπο πιθανής επίλυσής τους, παραμένει πιστή στο Διεθνές Δίκαιο, κάτι που συνιστά πάγια κατεύθυνση της εξωτερικής της πολιτικής. Το Διεθνές Δίκαιο παρέχει τα εργαλεία και τις διαδικασίες προκειμένου με τα απαραίτητα όπλα στη φαρέτρα μας να μπορέσουμε να παραμείνουμε πιστοί στις αρχές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Η Τουρκία αντίθετα σταθερά παρουσιάζεται να επιθυμεί την επίτευξη μιας συνολικής λύσης και μόνο με την διαδικασία της διαπραγμάτευσης, η οποία φυσικά δε συνεπάγεται το ίδιο δεσμευτικές αποφάσεις ούτε προκύπτουν με αυτήν έννομα αποτελέσματα<sup>52</sup>.

Αναφορικά με την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου: η διαφορά αυτή όπως έχει διαπιστώσει το ΔΔΧ, είναι καθαρά νομική και αρμόδιο για την επίλυσή της όργανο είναι το ΔΔΧ. Η Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας και συγκεκριμένα τα άρθρα 74 για την ΑΟΖ και 83 για την υφαλοκρηπίδα, ορίζουν ότι η οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας-ΑΟΖ μεταξύ των κρατών με αντικείμενες ή παρακείμενες ακτές θα ενεργείται με συμφωνία στη βάση του Διεθνούς Δικαίου, όπως αναφέρεται στο άρθρο 38 του Καταστατικού Χάρτη του Διεθνούς Δικαίου, με σκοπό την επίτευξη ενός δίκαιου αποτελέσματος. Στην περίπτωση διαφωνίας ή μη επίτευξης συμφωνίας σε εύλογο χρονικό διάστημα, προβλέπεται η παραπομπή στη διαδικασία της δικαιοδοτικής επίλυσης.

Όπως είναι διατυπωμένες οι παραπάνω διατάξεις των άρθρων 74 και 83 περί οριοθέτησης, συνιστά υποχρέωση έναντι όλων των κρατών, ανεξαρτήτως του εάν είναι μέρη στη ΣΔΘ, ενώ δεν υπάρχει οποιαδήποτε αναφορά σε μέθοδο ίσης απόστασης/μέσης γραμμής, όπως υπήρχε στην προγενέστερη σύμβαση του 1958 για

<sup>51</sup> Τουρκικές διεκδικήσεις, Ελληνικό ΥΠΕΞ URL: [Τουρκικές διεκδικήσεις - Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs](https://www.mfa.gov.gr/en/press-releases/2018/01/2018-01-24-turkish-claims)

<sup>52</sup> Πέτρος Λιάκουρας, “Δυνατότητες Επίλυσης των Διμερών Διαφορών Ελλάδας – Τουρκίας σχετικά με την Οριοθέτηση της Υφαλοκρηπίδας ή και ΑΟΖ μέσω των διεθνών Δικαιοδοτικών Μηχανισμών”, σελ.

την υφαλοκρηπίδα, με βάση την οποία η Ελλάδα είχε προβεί μονομερώς σε καθορισμό οριοθέτησης το 1973. Οι κανόνες οριοθέτησης στη ΣΔΘ δεν προσδιορίζονται με ακρίβεια, έχουν δε εμπλουτιστεί είτε με την διεθνή πρακτική συμφωνιών οριοθέτησης μεταξύ των κρατών είτε δια της διεθνούς νομολογίας<sup>53</sup>, τουτέστιν ένα *acquis judiciaire*, όπως αναγνώρισε το 2014 το Διεθνές Διαιτητικό Δικαστήριο στην υπόθεση οριοθέτηση μεταξύ Ινδίας-Μπαγκλαντές.

Όπως έχει γίνει σαφές κεντρικό σημείο της ελληνοτουρκικής διαφοράς είναι η εξεύρεση του τρόπου επίλυσης. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, οι θέσεις των δύο χωρών είναι ξεκάθαρες ήδη από τη δεκαετία του 1970. Η Ελλάδα επιζητά το διάλογο με το σκοπό παραπομπής της οριοθέτησης στο ΔΔΧ.

Μετά την προσφυγή της Ελλάδας στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών το έτος 1976 με βάση το ΚΑ των Βρυξελλών του Μαΐου 1975, με την οποία ζήτησε τη λήψη μέτρων για τη διακοπή των ερευνών του ΣΙΣΜΙΚ 1 δυτικά των νησιών της Ελλάδας και τον καθορισμό της υφαλοκρηπίδας, προσφυγή η οποία απορρίφθηκε λόγω έλλειψης αρμοδιότητας (απόφαση 395/25-08-1976), ως μέσον πρότεινε την προσφυγή σε δικαιοδοτικό οργανισμό. Η επιλογή αυτής της κίνησης απέβηκε ατυχής για την Ελλάδα. Η Ελλάδα, προκειμένου να επιλυθεί ειρηνικά η διαφορά έτσι ώστε μετά από συνεννόηση των μερών να παραπεμφθεί με κοινή αίτηση η διαφορά στο ΔΔΧ, επεδίωξε και υιοθετήθηκε μεταξύ των δύο χωρών το πρακτικό της Βέρνης 11-11-1976, με στόχο ένα *moratorium* αποχής από μονομερείς ενέργειες στις διαφιλονικούμενες περιοχές. Το πρακτικό της Βέρνης καθιέρωνε ένα σύνολο κανόνων συμπεριφοράς καθώς και το πλαίσιο πραγματοποίησης των συνομιλιών μεταξύ των δύο χωρών.

Η δεκαετία του 1980, στο πρώτο μισό της σηματοδεύθηκε από την απόρριψη οποιασδήποτε προσπάθειας ανοικτού διαλόγου με την Τουρκία εξαιτίας της αμφισβήτησης από πλευράς της τελευταίας των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων στα νησιά του Αιγαίου. Η σοσιαλιστική κυβέρνηση της εποχής δεν στήριξε την ύπαρξη διαύλων επικοινωνίας και απέρριψε τη διαπραγμάτευση ως μέσο για την επίλυση.

Το δεύτερο μισό της δεκαετίας αυτής σηματοδεύθηκε από την κρίση του Μαρτίου 1987, όπου σύμφωνα και με τον Σωτήρη Ριζά χαρακτηρίστηκε από την έλλειψη πολιτικού διαλόγου και την παρερμηνεία από πλευράς της τουρκικής ηγεσίας για πιθανή έναρξη των γεωτρήσεων σε περιοχή της μη οριοθετημένης υφαλοκρηπίδας από την Ελλάδα, η οποία είχε αγοράσει στο μεταξύ την πλειοψηφία των μετοχών της Γαλλο-Καναδικής Κοινοπραξίας. Ειδικότερα η εταιρεία την εποχή εκείνη εκμεταλλευόταν τα κοιτάσματα του Πρίνου, περιοχή αναμφισβήτητη εντός της ελληνικής υφαλοκρηπίδας, γεγονός, όμως, το οποίο έδωσε στην Τουρκία τη δυνατότητα να προφασιστεί ότι υπήρχε βάσιμος φόβος να διενεργηθούν γεωτρήσεις και πέραν της ελληνικής υφαλοκρηπίδας.

---

<sup>53</sup> Χρήστος Ροζάκης, Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Δίκαιο της Θάλασσας, ΠΟΛΙΣ, σελ. 20-21

Απότοκος της κρίσης αυτής υπήρξαν οι συνομιλίες στο Νταβός μεταξύ Παπανδρέου και Οζάλ με σκοπό την καθιέρωση της βάσης για μόνιμες ειρηνικές σχέσεις, αλλά και την προώθηση μέτρων εμπιστοσύνης, καθώς και σε άλλες συμφωνίες σε τομείς χαμηλής πολιτικής. Και, ναι μεν, το Νταβός επικρίθηκε από όσους δεν επιθυμούσαν οποιονδήποτε διάλογο με την Τουρκία, με το επιχείρημα ότι δεν υπήρχε σχετική προετοιμασία, αλλά κυρίως διότι θεωρούσαν ότι απαραίτητη προϋπόθεση κάθε διαλόγου με την Τουρκία θα έπρεπε να είναι η αποχώρηση των τουρκικών στρατευμάτων από τα κατεχόμενα της Κύπρου, οδηγώντας τον Ανδρέα Παπανδρέου στην αναδίπλωση με το περίφημο *mea culpa*. Παρά ταύτα, όμως, έθεσε τις βάσεις για την αναγκαιότητα ανταλλαγής, αν μη τι άλλο, απόψεων, αναδεικνύοντας ακόμη περισσότερο την αναγκαιότητα επίλυσης της διαφοράς.

Κατά τη δεκαετία του 1990, με αφορμή το επεισόδιο των Ιμίων το 1996, που αναλύθηκε παραπάνω, κατέστη επιτακτικότερη η ανάγκη επίλυσης των διαφορών, οι οποίες, όπως φαίνεται, παρουσιάζονταν συνεχώς με αφορμή διάφορες παρανοήσεις στις διαφιλονικούμενες περιοχές. Το έτος 1997 με ελληνική πρωτοβουλία συστάθηκε επιτροπή ειδικών από τις δύο χώρες, με σκοπό να διερευνηθεί η ύπαρξη κοινών αντιλήψεων των δυο κρατών όσον αφορά στους θεσμούς του Διεθνούς Δικαίου, χωρίς όμως οποιοδήποτε αποτέλεσμα.

Στη Σύνοδο Κορυφής του ΝΑΤΟ στη Μαδρίτη το έτος 1997 και στο περιθώριο αυτής<sup>54</sup>, «υιοθετήθηκε ένα κείμενο κοινής δήλωσης, με επίκεντρο την ειρηνική επίλυση, το σεβασμό της κυριαρχίας των δύο πλευρών, την αποχή από μονομερείς ενέργειες όσο και την αναγνώριση των εύλογων (*legitimate*) ζωτικών συμφερόντων (*vital interests*) των δύο πλευρών».<sup>55</sup>

Με βάση την απόφαση, που λήφθηκε στο πλαίσιο της Συνόδου Κορυφής του Ελσίνκι το 1999, που φώτισε, παράλληλα, την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας στην ΕΕ με προϋπόθεση την εκπλήρωση των όρων μέχρι το 2004, δρομολογήθηκαν οι διερευνητικές επαφές με ορόσημο το έτος 2002. Προβλεπόταν ότι εάν δεν είχε επιτευχθεί δυνατότητα επίλυσης μέχρι το 2004, θα προκρινόταν η προσφυγή στο ΔΔΧ. Οι διερευνητικές επαφές είναι ένα προδιαπραγματευτικό στάδιο και όχι το κυρίως σώμα της διαπραγμάτευσης. Από το 2004, όμως, οι προσπάθειες προς αυτή την κατεύθυνση χαλάρωσαν για να ενταθούν και πάλι ανάμεσα στο 2006-2007 και μετέπειτα το 2010 και 2011. Παρά την έντονη επίδραση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, δεν ανακόπηκαν τελείως, επαναλήφθηκαν το 2015 και μέχρι σήμερα έχουν ολοκληρωθεί 60 γύροι διαπραγματεύσεων.

<sup>54</sup> Πέτρος Λιάκουρας, “Δυνατότητες Επίλυσης των Διμερών Διαφορών Ελλάδας – Τουρκίας σχετικά με την Οριοθέτηση της Υφαλοκρηπίδας ή και ΑΟΖ μέσω των διεθνών Δικαιοδοτικών Μηχανισμών”, σελ.13

<sup>55</sup> Άγγελος Συρίγος, (2015) Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, Εκδόσεις Πατάκη, σελ. 506-507

Αξίζει να σημειωθεί ότι το Ελσίνκι αποτέλεσε μια δεσμευτική στιγμή για την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας στην ΕΕ, η οποία συνδεόταν άρρηκτα με την επίλυση ή όχι της διαφοράς για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας.

Η περίπτωση της μεσολάβησης στην επίλυση των ελληνοτουρκικών διαφορών είναι πολιτικό μέσο από την γκάμα επιλογών, πέρα από την δικαιοδοτική προοπτική, που προσφέρεται για την επίλυση των διαφορών. Προϋποθέτει την προσφυγή σε τρίτο μέρος, που να συμφωνούν και οι δύο ενδιαφερόμενοι. Η μόνη διαφορά, που αναγνωρίζει η Ελλάδα είναι η νομική διαφορά στο ζήτημα της υφαλοκρηπίδας, όπου ενδείκνυται η δικαιοδοτική επίλυσή της, και όπου πριν, παρά το ότι πρόκειται για ένα δικαιοδοτικό μέσο, θα υπάρξει προδιαπραγματέυση όπου θα βολιδοσκοπηθούν οι θέσεις και θα συνταχθεί το συνυποσχετικό. Ο εξουσιοδοτημένος διαμεσολαβητής πρέπει να είναι αποδεκτός και από την τουρκική πλευρά, μα πάνω από όλα θα πρέπει να υπάρχει διάθεση να επιλυθούν οι διαφορές. Η τοξική ρητορική της Τουρκίας έχει οδηγηθεί σε επικίνδυνες ατραπούς, όπου η συνεννόηση μοιάζει κάπως δαιδαλώδης, αλλά και μία μεγάλη πρόκληση.

Συνολικά, δεν θα μπορούσαμε να πούμε με απόλυτη βεβαιότητα ότι αυτή είναι μία περίοδος στα ελληνοτουρκικά, όπου θα μπορούσε να υπάρχει μία οποιαδήποτε λύση, καθώς για να συμβεί αυτό θα πρέπει να είναι η κατάλληλη στιγμή, κάτι που βλέπουμε πως δε συμβαίνει. Αν λάβουμε υπόψη μας παραδείγματα που δείχνουν την έντονη ρητορική της Τουρκίας, πέρα από το ήδη γνωστό casus belli ή τη μέχρι και σήμερα συνέχιση της παράνομης παρουσίας του τουρκικού στρατού στην Κύπρο, δημιουργείται μία σχετική ανασφάλεια ως προς το εάν θα μπορούσε να υπάρξει μία ουσιαστική προσέγγιση. Η Ελλάδα, όπως σημειώνει και ο κος Δημήτρης Τριανταφύλλου οφείλει να παραμένει πιστή στην πολυεπίπεδη διπλωματία της. Παρόλες τις δυσκολίες, όμως, οι διάυλοι θα είναι καλό να παραμένουν πάντα ανοιχτοί.

Σε αυτό το πνεύμα σημαντικό σταθμό για την προώθηση των ελληνοτουρκικών σχέσεων αποτέλεσε η **Διακήρυξη των Αθηνών περί Σχέσεων Φιλίας και Καλής Γειτονίας**<sup>56</sup>, η οποία υπογράφηκε στις **7 Δεκεμβρίου 2023** στην Αθήνα από τον Έλληνα Πρωθυπουργό Κυριάκο Μητσοτάκη και τον Τούρκο Πρόεδρο Ερντογάν. Εκφράζει την ανανεωμένη βούληση Ελλάδας και Τουρκίας να ενισχύσουν τη συνεργασία τους σε πνεύμα φιλίας, αμοιβαίου σεβασμού και καλής γειτονίας.

Τα δύο μέρη τονίζουν τη σημασία της ειρηνικής συνύπαρξης, της επίλυσης διαφορών με ειρηνικά μέσα σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και της αποφυγής εντάσεων. Συμφωνούν να ενισχύσουν τον πολιτικό διάλογο, τη θετική ατζέντα συνεργασίας σε τομείς όπως η οικονομία, ο τουρισμός, η ενέργεια, η εκπαίδευση και η υγεία, καθώς και τα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης, ιδιαίτερα στον στρατιωτικό τομέα.

---

<sup>56</sup> Διακήρυξη των Αθηνών Περί Σχέσεων Φιλίας και Καλής Γειτονίας (2023), Ελληνικό ΥΠΕΞ, URL: [Διακήρυξη των Αθηνών Περί Σχέσεων Φιλίας και Καλής Γειτονίας \(2023\)](https://www.mfa.gov.gr/en/press-releases/2023/12/07/athens-declaration-of-friendship-and-good-neighbourliness-2023) - Hellenic Republic - Ministry of Foreign Affairs

Η Διακήρυξη υπογραμμίζει επίσης τη σημασία της επικοινωνίας και της οικονομικής συνεργασίας για την ευημερία των δύο λαών. Τέλος, διευκρινίζεται ότι **δεν αποτελεί νομικά δεσμευτική διεθνή συμφωνία**, αλλά πολιτική δέσμευση καλής θέλησης.

Ευρετήριο όρων και σύντομη ερμηνεία των βασικών αρχών τόσο του διεθνούς συστήματος όσο και της εξωτερικής πολιτικής

Βαθύ Κράτος(Derin Devlet)<sup>57</sup>: Πρόκειται για ένα σύστημα που λειτουργεί παράλληλα με το ισχύοντα κυβερνητικό μηχανισμό και στοχεύει στην προώθηση της τουρκικής πολιτικής και το προστατεύει από οτιδήποτε μπορεί να λειτουργήσει ως απειλή για την ευημερία του.

Γαλάζια Πατρίδα(Mavi Vatan)<sup>58</sup>: Πρόκειται για το αφήγημα, που περιγράφει το στρατηγικό σχέδιο να εξαλειφθούν όλα τα εμπόδια, που θέτει η γεωγραφία στον καθορισμό προς όφελος της Τουρκίας των θαλασσιών ζωνών που της επιτρέπουν να αποκτήσει πρόσβαση στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο.

Διπλωματία: Πρόκειται για την πρακτική, ίσως θα μπορούσε κανείς εύστοχα να σημειώσει την τέχνη της διαπραγμάτευσης. Το σπουδαίο, όμως, με τη συγκεκριμένη πρακτική είναι ότι δεν εφαρμόζεται αποκλειστικά και μόνο κατά τη διάρκεια της διαπραγματευτικής διαδικασίας σε επίσημο επίπεδο με σκοπό την επίτευξη μίας συμφωνίας, τη διευθέτηση ανακυπτουσών διαφορών, την αποφυγή περαιτέρω επιδείνωσης των σχέσεων μεταξύ των κρατών, αλλά και γενικότερα την αλληλεπίδραση των επαγγελματιών της διεθνούς πραγματικότητας γύρω από θέματα που αφορούν την πολιτική, την κοινωνία, τον πολιτισμό και την οικονομία στην καθημερινή ζωή όπου η συνεργασία, ο διάλογος κρίνονται απαραίτητα στη μεταξύ των κρατών επικοινωνία.

Η διπλωματία είναι, πολύ περισσότερο, τρόπος σκέψης και δράσης, θέλει κόπο και τρόπο, απαιτεί ψυχραιμία, άριστη γνώση των καταστάσεων, ικανότητα να αφογκράζεται κανείς τα δεδομένα, να ψυχογραφεί τους δρώντες, να υπομένει και να επιμένει. Οι διπλωματικές σχέσεις μεταξύ των κρατών περιγράφουν την ανάπτυξη της κάθε μορφής αλληλεπίδρασης μεταξύ τους, των αξιωματούχων τους σε όλα τα επίπεδα καθώς και τις σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στους λαούς. Κατά τη διάρκεια ειρηνικής περιόδου τα κράτη δια των διπλωματικών υπαλλήλων τους αναλαμβάνουν την εκπροσώπηση απαραίτητη για την άμεση διεκπεραίωση των λειτουργιών των διπλωματικών αρχών και της προστασίας των πολιτών των κρατών, αλλά και της επίλυσης των αναδυόμενων προβλημάτων. Οι διπλωματικές σχέσεις διέπονται από το διπλωματικό δίκαιο στη βάση της Σύμβασης της Βιέννης του 1961. Σε τεταμένες περιόδους κρίσης στις σχέσεις των κρατών, ενδεχομένως υπό το φόβο διπλωματικού

<sup>57</sup> Άγγελος Συρίγος, Ελληνοτουρκικές σχέσεις, σελ.601

<sup>58</sup> Mavi vatan doktrini, [Mavi Vatan doktrini nedir, niçin tartılıyor?- BBC News Türkçe](#)

επεισοδίου ή υπό το φως του ξεσπάσματος ενός πολέμου, ελλοχεύει ο κίνδυνος ανάκλησης των διπλωματικών σχέσεων ανάμεσα στα κράτη, κάτι που αποτελεί βέβαια το απευκταίο. Πρόκειται για δυσοίωνα πράξη για αυτό και η προσπάθεια εύρεσης διαφορετικών τρόπων συνεργασίας θεωρείται πάντα η επιθυμητή λύση.

Συνοπτικά: Πρόκειται για εργαλείο για την άσκηση εξωτερικής πολιτικής, ενδεχομένως σε σχέση με άλλα μέσα όπως είναι η οικονομική ή στρατιωτική ισχύς προκειμένου να επιτευχθούν οι στόχοι πολιτικής. Με το πέρασμα των χρόνων η διαδικασία αυτή τελειοποιήθηκε, θεσμοθετήθηκε και απέκτησε επαγγελματικό χαρακτήρα.

Διεθνές Δίκαιο<sup>59</sup>: Το Διεθνές Δίκαιο αποτελεί το σώμα των δεσμευτικών κανόνων και των αρχών, που διέπουν τις σχέσεις μεταξύ των κρατών, αλλά και άλλων διεθνών υποκειμένων και μελών της διεθνούς κοινωνίας, τα οποία φέρουν δικαιώματα και υποχρεώσεις που απορρέουν από τις επιταγές του ΔΔ. Τα υποκείμενα αυτά διαθέτουν δικαιοπρακτική ικανότητα που αφορά την παραγωγή κανόνων διεθνούς δικαίου.

Διεθνείς Θεσμοί: Πρόκειται για οργανισμούς όπως η ΕΕ, τα Ηνωμένα Έθνη, οι οποίοι έχουν γίνει απαραίτητοι για τη διαχείριση περιφερειακών ή παγκόσμιων οικονομικών πολιτικών και περιβαλλοντικών ζητημάτων. Πιο συγκεκριμένα πρόκειται για οποιοσδήποτε θεσμό με τυπικές διαδικασίες και επίσημη συμμετοχή τριών ή περισσότερων κρατών-μελών.

Εθνικό συμφέρον: Το επικαλούνται οι ρεαλιστές και οι ηγέτες των κρατών για να επιδείξουν τι είναι σημαντικό για ένα κράτος για τη χάραξη πολιτικής του κράτους, δίνοντας προτεραιότητα κυρίως στην επιβίωση.

Ειρηνική Συνύπαρξη: Πρόκειται για τον ελάχιστο κοινό παρονομαστή για τις ομαλές σχέσεις μεταξύ των κρατών την αλληλεπίδραση των οποίων χαρακτηρίζουν αντιθέσεις που καταλήγουν σε διαμάχες.

Ελληνοτουρκικές σχέσεις: Οι σχέσεις, που αναπτύσσονται μεταξύ των δύο χωρών Ελλάδας και Τουρκίας, τόσο σε πολιτικό όσο και σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο. Αφορούν τις διμερείς διαφορές, την ύφεση και έξαρση των σχέσεων καθώς και όλες τις διπλωματικές προσπάθειες προσέγγισης. Περιλαμβάνουν τα γεγονότα που σημάδεψαν σε διμερές επίπεδο την αλληλεπίδραση των χωρών αυτών, αλλά και όλα τα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης και ειρηνικής επίλυσης των διαφορών.

Θεσμοί: Έχοντας διάρκεια και ένα πλέγμα κανόνων και πρακτικών, υπαγορεύουν ρόλους, περιορίζουν δραστηριότητες και διαμορφώνουν τις προσδοκίες των δρώντων. Οι θεσμοί μπορεί να είναι οργανισμοί, γραφειοκρατικοί φορείς, συνθήκες ή συμφωνίες καθώς και ανεπίσημες πρακτικές τις οποίες τα κράτη θεωρούν δεσμευτικές. Η ισορροπία ισχύος τόσο στο διεθνές σύστημα όσο και στο εσωτερικό των κρατών αποτελεί ένα παράδειγμα θεσμού.

---

<sup>59</sup> Εμ. Ρούκουνας Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, ΝΟΜΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ

Ισχύς<sup>60</sup>: Με την ευρύτερη έννοια του όρου είναι η ικανότητα ενός πολιτικού δρώντα να επιτυγχάνει τους στόχους του. Σύμφωνα με τους ρεαλιστές θεωρείται ότι η ύπαρξη δυνατότητας αυτής μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία επιρροής. Στην πλουραλιστική προσέγγιση θεωρείται ότι οι πολιτικές αλληλεπιδράσεις έχουν αντίκτυπο στον τρόπο με τον οποίο οι δυνατότητες μεταφράζονται σε επιρροή και για αυτό είναι σημαντικό να γίνεται διάκριση μεταξύ των δύο. Για τους ρεαλιστές η ισχύς ορίζεται με όρους σημαντικών πόρων όπως είναι το μέγεθος των ενόπλων δυνάμεων, το ΑΕΠ, και ο πληθυσμός ενός κράτους. Υπονοείται η άποψη ότι οι υλικοί πόροι μεταφράζονται σε επιρροή.

Κοινωνία των Πολιτών<sup>61</sup>: Πρόκειται για το σύνολο των ατόμων που δρουν χωρίς να συμμετέχουν στο πλαίσιο κάποιου κυβερνητικού μηχανισμού, όπου σύμφωνα με τη δημοκρατική θεωρία κρίνεται απαραίτητη για την αρμονική λειτουργία της δημοκρατικής πολιτικής ασκώντας ταυτόχρονα μία σημαντική πίεση στις αρχές.

Κυριαρχία<sup>62</sup>: Περιγράφει την άσκηση απόλυτης εξουσίας μέσα στα εδαφικά όρια του κράτους

Μέτρα Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης: Εμφανίστηκαν στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου και αφορούν τις προσπάθειες να αποτρέψουν τις εντάσεις στις μεταξύ των κρατών σχέσεις, αποτρέποντας την πιθανότητα ενός πιθανού πολέμου, αλλά και διαμορφώνοντας τις συνθήκες ώστε να διαμορφωθεί μία αν μη τι άλλο φιλική ατμόσφαιρα μεταξύ των αντιμαχόμενων μερών. Στην περίπτωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων αφορούν την υπογραφή του Πρωτοκόλλου Γιλμάζ-Παπούλια, ισχύουν μέτρα επαλήθευσης στο πλαίσιο της CFE ενώ έχουν υπογραφεί μία σειρά από ΜΟΕ μετά την προσέγγιση που ξεκίνησε στο Ελσίνκι<sup>63</sup>.

Ομογενειακή Εκπαίδευση: Η έννοια του ομογενούς, όπως μαρτυράται και από τη ρίζα της υποδεικνύει/υπογραμμίζει την κοινή προέλευση, την κοινή ρίζα. Υποδεικνύει ένα μοίρασμα κοινού γένους.

---

<sup>60</sup> Θεόδωρος Κουλουμπής, (2008) Διεθνείς Σχέσεις σ.112

<sup>61</sup> Η παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς πολιτικής, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ Σελ. 771-797

<sup>62</sup> Η παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς πολιτικής, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ Σελ. 771-797

<sup>63</sup> Τουρκικές διεκδικήσεις σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο, Αλφαβητάρι των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων, ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ 2020 σελ.113

Συεντεύξεις

## ΓΙΑΝΝΗΣ ΔΕΜΙΡΤΖΟΓΛΟΥ, Διευθυντής του Ζωγραφείου Λυκείου Κωνσταντινούπολης

Σύντομο Βιογραφικό

130 χρόνια πέρασαν από τότε που ο Χρηστάκης Ζωγράφος συνέβαλε ανιδιοτελώς τα μέγιστα, ώστε να τεθούν τα θεμέλια του ιστορικού αυτού σχολείου βαθιά και στέρεα, με στόχο η Ζωγράφειος Σχολή να ξεκινήσει το ταξίδι της παιδείας και των γραμμάτων μέσα στο χρόνο σε συνθήκες αρκετές φορές ανεπαίσθητα ευνοϊκές. 1893: η χρονολογία κλειδί για την ιστορία της ομογενειακής εκπαίδευσης, αλλά και τη μοίρα της ίδιας της Ρωμιοσύνης.

Από τότε, όπως λέει και ο ποιητής και φίλος του Ζωγραφείου Γιάννης Πάσχος:

*«Το Ζωγράφειο απλώνει γέφυρες, ανοίγει δρόμους σε δύσκολους καιρούς. Οι άνθρωποι του δεν μοιρολατρούν αναμοχλεύοντας το παρελθόν, αλλά ζωντανεύουν καθετί που θυμίζει τους αδιατάρακτους δεσμούς των ανθρώπων, Ελλήνων, Τούρκων και όσων άλλων πέρασαν από το Ζωγράφειο και την Πόλη.»* Το περιεχόμενο των λόγων του κου Πάσχου αγγίζουν και τη δική μου ψυχή, έχοντας προσωπικές αναμνήσεις και εμπειρίες από την παραμονή μου στην Πόλη και τη συμμετοχή μου στην καθημερινότητα του σχολείου. Τα λόγια αυτά ήταν που λειτούργησαν καταλυτικά και στη δική μου σκέψη κινητροδοτώντας με να εντάξω στο σώμα της διπλωματικής μου εργασίας τη ζωή, την ακούραστη δραστηριότητα της ζωγραφειώτικης οικογένειας, τις επιτυχίες των μαθητών, τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποί του αλλά και η ομογενειακή εκπαίδευση αλλά και την ανιδιοτελή συμβολή του Διευθυντού της Σχολής.

«Η καρδιά του Ζωγραφείου, λοιπόν, δεν χτυπά μόνο στο Turnacibasi Sokak, δεν χτυπά μόνο στην Πόλη. Σαν σύννεφο απλώνεται πάνω από πατρίδες, ξεπερνά τα σύνορα και αντλεί ζωή από τα μέρη όπου όλα δοκιμάζονται αλλά τίποτε δεν γονατίζει».

Το Ζωγράφειο Γυμνάσιο-Λύκειο δίνει καθημερινά το παρών, παρά τις δύσκολες συνθήκες. «Ζει», «αναπνέει», μορφώνει τους μαθητές του, ελπίζει και στηρίζει με κάθε μέσο την επιτυχία τους, ενδυναμώνει το φρόνημά τους, τους βοηθά να ανοίξουν τα φτερά τους και πάνω από όλα τους μαθαίνει να είναι πρώτα από όλα άνθρωποι, ένα από τα σπουδαιότερα εφόδια στη ζωή ενός ανθρώπου!

Έχει σημειώσει σημαντικές επιτυχίες στις εξετάσεις εισαγωγής στα Πανεπιστήμια της Τουρκίας, συμβάλλοντας στο να συνεχίσουν οι απόφοιτοί του τις σπουδές καθώς και την επαγγελματική τους σταδιοδρομία στη γενέτειρά τους. Διακρίνεται σε διαγωνισμούς και συνέδρια, ξεχωρίζει ανάμεσα στα σχολεία του Πέραν, ας μου επιτραπεί και της οικουμένης ολόκληρης. Αν και ο αριθμός των μαθητών παραμένει σταθερός τα τελευταία χρόνια, το στίγμα που αφήνει στην παιδεία, τον πολιτισμό, στην Ελλάδα και στην Τουρκία είναι δυσανάλογα μεγάλο, κάτι που συγκινεί αλλά ταυτόχρονα

δίνει κουράγιο και δύναμη στους ανθρώπους του ενώ κρατά το ενδιαφέρον των φίλων του σχολείου ζωντανό.

Η παρουσία του κου Γιάννη Δεμιρτζόγλου και της κας Ασπασίας Χασιώτη στη ζωή μου, ήδη από την παιδική μου ηλικία, είναι για εμένα πολύτιμη και η τιμή να μου παραχωρήσει ο κος Δεμιρτζόγλου συνέντευξη η οποία θα κοσμή την εργασία μου μεγάλη!

Κύριο σώμα της συνέντευξης

Χ.Α.Τι σημαίνει για εσάς να είστε ο επικεφαλής ενός τέτοιου σημαντικού εκπαιδευτικού και πνευματικού ιδρύματος με μακρά ιστορία μέσα στο χρόνο?

Ι.Δ. «Κυνηγάμε το αδύνατο και επιδιώκουμε το θαύμα, από το μηδέν δημιουργούμε αποτελέσματα, που γίνονται γνωστά και συγκινούν όλο τον κόσμο.» Σε αυτή τη φράση συνοψίζεται όλη η προσπάθεια της οικογένειας του Ζωγραφείου Λυκείου. Πριν 30 χρόνια οι συνθήκες της εποχής με έφεραν, εμένα το νεότερο, να αναλάβω τη θέση του Δασκάλου όλων μας, του προκατόχου μου Δημήτριου Φραγκόπουλου, ο οποίος μαζί με τους 10 προκατόχους του, ο κάθε ένας είχε γράψει τη δική του ιστορία περνώντας από το λειτούργημα του διευθυντού του Ζωγραφείου. Ήταν ιδιαίτερα δύσκολο να αναλάβεις αυτή τη θέση και να γίνεσαι διευθυντής των δικών σου καθηγητών και δασκάλων. Πάντως πολύ σημαντικός ήταν ο ρόλος των καθηγητών και των δασκάλων μου, και συγκινητικός, καθώς ο κάθε ένας με τον τρόπο του με βοήθησε να συνηθίσω, μία ώρα αρχύτερα, το ρόλο που μου ανέθεσε η μοίρα. Μετά από χρόνια άνετα λέγω το εξής, ότι κυριότερος στόχος μου ήταν η επιθυμία μου από κάθε προσπάθεια, που γινόταν όλα αυτά τα χρόνια στο σχολείο, να κερδίσουμε έστω και ένα μαθητή-τον οποίο και κερδίσαμε-, έναν καλό επιστήμονα, έναν ικανό έμπορο, έναν καταρτισμένο λογιστή, που πέρα από τις σπουδές και τη μόρφωσή του να κάνει τρόπο ζωής του να επισκέπτεται το ορφανοτροφείο, τις εκκλησίες, τα βακούφια, τα ιδρύματα παιδών που πάσχουν από λευχαιμία, να πηγαίνει σε διαλέξεις, θέατρα, συνέδρια και παραστάσεις που υμνούν την ρωμαϊκή ταυτότητά μας και τη θρησκεία μας... με κυριότερο στόχο πάντα να μεγαλώσουμε πρώτα καλούς ανθρώπους και έπειτα καλούς μαθητές και επιστήμονες, αλλά και να δίνουμε το μήνυμα ότι η Ρωμιοσύνη δεν έχει σβήσει και συνεχίζει να πάλλεται στα πολυσύχναστα σοκάκια της Πόλης και όχι μόνο.»

Χ.Α.Ποιο είναι το μήνυμα που θέλετε να δώσετε σχετικά με την προσπάθειά σας; Έχω δει με τα μάτια μου και έχω ακούσει με τα αυτιά μου πως επιμένετε, επιδιώκετε το θαύμα, κυνηγάτε το αδύνατο, επιτυγχάνετε το άπιαστο, παλεύετε μέχρι τελευταίας ρανίδος του αίματός σας. Η συμπεριφορά σας αυτή έχει γίνει παράδειγμα για όλους μας!

Ι.Δ. «Αυτό που αποτελεί πάντα άσβεστη επιθυμία μου είναι να συνεχίσουμε να δίνουμε μήνυμα ζωής, ύπαρξης, ελπίδας για ένα καλύτερο αύριο, τόσο σαν ομογένεια της Πόλης όσο και σαν Ζωγραφιώτικη οικογένεια, να τονώσω το ηθικό των γύρω μου και να

βοηθήσω τους αποφοίτους μου, οι οποίοι θα αποτελέσουν τους μελλοντικούς κρίκους της αλυσίδας που θα αναλάβουν την ευθύνη της διοίκησης των ιδρυμάτων, των εκκλησιών και των σχολείων μας- με όλες μου τις δυνάμεις. Η γραφική συνάρτηση δείχνει, πως ανάμεσα στα έτη 1963-1994 υπάρχει παλμός και ζωή, κάτι που σίγουρα μας δίνει δύναμη και αισιοδοξία για το μέλλον. Πρέπει να κυνηγάμε τη δουλειά μας, να της αφιερωνόμαστε...Μόνο έτσι θα ζει και εκείνη μαζί μας..».

Χ.Α. Αλλά είστε και από τη φύση σας άνθρωπος, που ελπίζει, και αγκιστρώνεται από το παραμικρό για να πάρει θάρρος και να συνεχίσει...

Ι.Δ. «Παίρνω και δύναμη από τους ανθρώπους γύρω μου. Οι προσπάθειές μας και η αγάπη του κόσμου, των ομογάλακτων αδελφών, που πέρασαν από τα θρανία του σχολείου με την Α.Θ.Π. τον Οικουμενικό μας Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίο να έχει περάσει με το όνομα Δημήτρης Αρχοντώνης, δείχνουν ότι πετύχαμε στο στόχο μας. Από το αδύνατο δημιουργήσαμε αυτό που σήμερα κοσμεί το πέρα και όχι μόνο. Ξεπεράσαμε τα όρια της γειτονιάς μας, και κατά κάποιον τρόπο το Ζωγράφειο με τις εκδηλώσεις και τις επιτυχίες των μαθητών χωρίς να υπάρχει δυνατότητα επιλογής ταλαντούχων ή μη έγινε γνωστό σε όλη την οικουμένη. Οι επιτυχίες των μαθητών μας, αποδεικνύονται και με στατιστικά συμπεράσματα, όπως έλεγα, στα Βαλκάνια, στην Ευρώπη, σε όλο τον κόσμο. Αν σκεφτούμε τους περιορισμούς και τα προβλήματα, τα πόσα οικονομικά προβλήματα ξεπεράσαμε και ξανακτίσαμε από την αρχή ένα σχολείο, το οποίο απέκτησε σχολικό λεωφορείο, γεννήτρια, ασανσέρ, κουζίνα, εργαστήρια ζωγραφικής και αίθουσα γυμναστικής, τακτοποιήθηκαν τα βιβλία του εργαστηρίου βασιλείου Μουτσόγλου, πραγματοποιήθηκε η καταλογογράφηση των βιβλίων αυτής της βιβλιοθήκης, δημιουργήθηκε νέα βιβλιοθήκη, δυο εργαστήρια πολλαπλών χρήσεων, αίθουσα δεξιώσεων, αλλάξαμε τα δάπεδα. Πάντα με τη νοοτροπία, ότι δεν έχουμε να χάσουμε τίποτε περισσότερο από αυτά που χάσαμε. Έγινε η σχετική επιδιόρθωση της πίσω όψης του Ζωγραφείου. Καθάρισε, με στόχο τη συντήρησή της, επίσης η πρόσοψη προς αποφυγή των ατυχημάτων με σεβασμό στο μέρος, που βρισκόμαστε, σε μία από τις πιο πολυσύχναστες συνοικίες της Πόλης και στους ανθρώπους με τους οποίους συμβιώνουμε. Το σχολείο απέκτησε σχολικό και πηγαينوέρχονται με αυτό οι μικροί και μεγάλοι μαθητές μας και είναι στη διάθεση των μακρινών κοινοτήτων για να μεταφέρονται οι ομογενείς μέσα στο δύσκολο κυκλοφοριακό πρόβλημα, που αντιμετωπίζει η Πόλη. Αισθανόμαστε υπερήφανοι, που κυματίζει η σημαία της σχολής μας, ενώ το σχολείο φέρει στην είσοδό του με ανάγλυφα γράμματα το όνομά του, που το 1966 είχαν απαγορευτεί να υπάρχουν. Άλλαξε η φυσιογνωμία του σχολείου. Δεν άφησα καμία αίθουσα κενή, κάτι που αποτέλεσε μία από τις πιο ιδιαίτερες συμβουλές του Προκατόχου μου, Δημητρίου Φραγκόπουλου. Πάντα με στόχο να συνεχίζει να χρησιμοποιείται η κάθε αίθουσα, όπως ακριβώς και η προσπάθεια της ομογένειας, να συνεχίσει να υπάρχει ζωή, να μη σβήσει η ζωή. Με μεγάλη μας χαρά και συγκίνηση συνειδητοποιούμε, πως η προσπάθειά μας αυτή εκτιμάται και από τους επισκέπτες, οι οποίοι μαρτυρούν στα τετράδια των επισκεπτών

τις εντυπώσεις και μοιράζονται τα συναισθήματα έπειτα από την επίσκεψή τους στο σχολείο.»

Χ.Α. Ποιο είναι το κίνητρό σας, τι είναι αυτό που θα σας σηκώσει το πρωί από το κρεβάτι, τι είναι εκείνο που σας κάνει χαρούμενο και σας γεμίζει πρώτα σαν εκπαιδευτικό και παιδαγωγό και μετέπειτα σαν διευθυντή του ιστορικού αυτού σχολείου. Για ποια πράγματα που έχετε καταφέρει μέχρι σήμερα αισθάνεστε περήφανος; Ποιος είναι ο απώτερος προορισμός και ο στόχος του λειτουργήματος που ασκείτε;

Ι.Δ. «Η αφοσίωση και η αγάπη μου για την εκπαίδευση, αλλά κυρίως τα παιδιά αποτελούν το κίνητρό μου. Η προσπάθειά μου να συμβάλω στο χαμόγελό τους και στη γενικότερή τους πρόοδο είναι για μένα επαρκής λόγος για να ξεκινήσω τη μέρα μου στο περιβάλλον του Ζωγραφείου Λυκείου και της ομογένειας ευρύτερα, και σε μία καθημερινότητα από όπου δεν λείπουν οι δυσκολίες και οι αντιξοότητες πάσης φύσεως. Πέρα από τις καθημερινές μας «νίκες», όπως η απρόσκοπτη λειτουργία του ωρολογίου προγράμματος, η μετακίνηση προς και από το σχολείο σε μία πόλη 20 εκατομμυρίων, ο εορτασμός των θρησκευτικών μας εορτών, η τέλεση των ηθών και των εθίμων μας, με γεμίζει με ικανοποίηση και ιδιαίτερη συγκίνηση το ότι πετύχαμε να διαμορφώσουμε τις κατάλληλες συνθήκες, προσανατολίζοντας όλες τις προσπάθειές μας προς την πραγμάτωση ενός πρωτοπόρου προγράμματος εύρεσης στήριξης και υποτροφιών για τους απόφοιτους της σχολής μας, έτσι ώστε να μπορέσουν να συνεχίσουν τις σπουδές τους και να οικοδομήσουν το μέλλον τους στη γενέτειρά τους, την Κωνσταντινούπολη, πάντα με την περισσή στήριξη των φίλων αδελφών Ελλαδιτών και όχι μόνο. Ο αριθμός των παιδιών που επωφελήθηκαν τα τελευταία 14 χρόνια ανέρχεται σε 54 νέους και νέες σπουδαστές κάτι που μας δίνει θάρρος και ελπίδα να συνεχίσουμε αυτή την πορεία. Η πορεία αυτή καθιερώθηκε σε θεσμό και με αυτόν τον τρόπο σήμερα έχω μαθητές τα παιδιά των μαθητών μου και η συγκίνηση είναι μεγάλη. Απώτερός μας στόχος είναι να διατηρηθεί η ζωή στην Πόλη, να συνεχίζει η Ρωμιοσύνη να πνέει αέρα αισιοδοξίας και δυναμισμού, παρά τις όσες αντιξοότητες που υπήρχαν και υπάρχουν. Η μετατροπή του σχολείου σε μικτό εκπαιδευτικό ίδρυμα αποτελεί ένα ακόμη σπουδαίο επίτευγμα, που και εκ του αποτελέσματος, συνέβαλε τα μέγιστα στη διατήρηση της Σχολής μας, αλλά και της ομογενειακής εκπαίδευσης.»

Χ.Α. «Η κάθε επιτυχία είναι κατάκτηση»: πώς θα σχολιάζατε τη φράση αυτή που πιστεύω ταιριάζει απόλυτα στην προσπάθειά σας, ίσως θα έλεγε κανείς τη φωτογραφίζει κιόλας...

Ι.Δ. «Στεκόμαστε πάντα δίπλα στα παιδιά μας, τόσο ενόσω βρίσκονται στα παιδικά και εφηβικά τους χρόνια, κατά τη διάρκεια των σπουδών τους στο σχολείο όσο και όταν αποφοιτούν από αυτό έτοιμοι να ανοίξουν τα φτερά τους στο πανεπιστήμιο και στο στίβο της ζωής. Η Σχολή μας τιμά τους αποφοίτους όχι μόνο προσφέροντας έμπρακτη στήριξη και βοήθεια προς εκείνους, αλλά και μέσα από εκδηλώσεις προς τιμήν των 10, 20, 30, 40, και 50 χρόνων από την αποφοίτησή τους από το σχολείο δίνοντας τους

αναμνηστικό απολυτήριο, φωτογραφίες και σχολικά ενδεικτικά από το αρχείο που κρατείται στο σχολείο. Καμαρώνουμε την πορεία τους, τις επιδόσεις τους αλλά ακόμη περισσότερο που καταφέρνουν να σταθούν με εφόδια σε μία Πόλη 20 εκατομμυρίων κάνοντας οικογένεια, αποκτώντας μία εργασία. Πράγματι για εμάς η κάθε τους επιτυχία είναι μία ουσιαστική κατάκτηση.

Χ.Α. Καταφέρατε και νικήσατε τη συρρίκνωση της ομογένειας με έναν πολύ ιδιαίτερο τρόπο, όπως συνηθίζετε να λέτε. Κάθε επισκέπτης έπαιρνε και συνεχίζει να παίρνει και ένα «απολυτήριο» ως ενθύμιο του περάσμάτος του από το σχολείο. Έτσι αυξάνονται τα μέλη και οι φίλοι του σχολείου. Τι σημαίνει αυτή η εξωστρέφεια για εσάς, σε μία εποχή όπου η επικοινωνία και η ανάπτυξη ουσιαστικών ανθρώπινων σχέσεων είναι πιο αναγκαία από ποτέ;

Ι.Δ. «Πράγματι, οι πόρτες του σχολείου είναι πάντα ανοιχτές για όλους, επισκέπτες, φίλους, ταξιδιώτες από την Ελλάδα και άλλα μέρη του εξωτερικού. Είναι μεγάλη χαρά για όλη την Ζωγραφιώτικη οικογένεια να ξεναγεί στις αίθουσες του σχολείου, στα εργαστήρια, τη βιβλιοθήκη, την αίθουσα εκδηλώσεων φίλους και επισκέπτες και να μοιράζεται σκέψεις, όμορφες στιγμές από εκδηλώσεις, παραστάσεις, παρουσιάσεις βιβλίων, μουσικές συνάξεις μαζί τους. Ζούμε από την έμπρακτη συμπαράσταση φίλων αδελφών Ελλαδιτών και δεν το ξεχνούμε. Η εξωστρέφεια αυτή είναι όλη μας η φιλοσοφία. Στο Facebook και στα διάφορα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μοιραζόμαστε όλες τις πολιτιστικές εκδηλώσεις και τις όμορφες στιγμές, που λαμβάνουν χώρα στο σχολείο, και χαιρόμαστε ιδιαίτερα την αλληλεπίδραση με τους διαδικτυακούς μας φίλους.»

Χ.Α. Μεγαλώσατε σε μία γειτονιά όπου το σπίτι σας ήταν απέναντι από ένα τζαμί, μία αρμένικη εκκλησία, μία συναγωγή και μία ορθόδοξη εκκλησία του Αγίου Παντελεήμωνος Κουσκουντζουκίου. Πιστεύετε ότι τα παιδικά σας βιώματα έγιναν φάρος και φώτισαν το δρόμο σας στη μετέπειτα ζωή σας, τα ερεθίσματα που είχατε και το ότι μεγαλώσατε ανάμεσα σε 4 θρησκείες και πολιτισμούς σας έδωσε την ώθηση να χτίσετε τη ζωή σας με γνώμονα να γεφυρώνετε σχέσεις; Μέχρι και σήμερα ασκείτε διπλωματία, χτίζετε γέφυρες διαλόγου...

Ι.Δ. «Το ότι γεννήθηκα και μεγάλωσα σε μία από τις τρεις περιοχές, όπου συγκεντρώνονται 4 θρησκείες, αποτέλεσε για εμένα σταθμό στη ζωή μου. Έχω αναμνήσεις όπου γιορτάζαμε μαζί τις γιορτές με τους γείτονες, ανταλλάσσαμε ευχές, ζούσαμε ειρηνικά, αρμονικά. Είναι εφικτό να ζει κανείς ειρηνικά. Είναι πολύ σημαντικά ερεθίσματα αυτά και πιθανόν δύσκολα να καταλάβει κανείς αν δεν το ζήσει, αν δεν το βιώσει ο ίδιος. Το Κουσκουντζούκι, το χωριό του Βοσπόρου από το οποίο κατάγομαι με τις δύο ελληνικές εκκλησίες, τις 2 συναγωγές, τη μία αρμένικη εκκλησία και το τζαμί, που λειτουργούσε με νερό από το σπίτι της θείας μου, αποτέλεσαν για εμένα σταυροδρόμι πολιτισμών, ένα μάθημα ζωής, μαζί με όλες τις αναμνήσεις που μέχρι σήμερα με συντροφεύουν... και στις οποίες μέχρι και σήμερα ανατρέχω στις δύσκολες

στιγμές και συνοδεύει τα βήματά μου. Ρωμιοσύνη είναι το αδύνατο να το κάνεις δυνατό.»

Χ.Α. Γεφυρώνετε χάσματα, λοιπόν, και αυτό μέσα από τον πολιτισμό, που μαλακώνει τις ψυχές των ανθρώπων. Μαθητικά συνέδρια που έγιναν θεσμός, έδωσαν ζωή τόσο στην ομογένεια, όσο και στην ίδια την τουρκική κοινωνία, τροφοδότησαν με αισιοδοξία το μέλλον δίνοντας ελπίδα στα παιδιά, των οποίων το σχολείο τους πρόσφερε αυτό το δώρο συμμετοχής στη γιορτή των γραμμάτων και των τεχνών. Πραγματικά ενώσατε ηπείρους με αυτή σας την προσπάθεια! Αυτή είναι και η πεμπτουσία της εξωτερικής πολιτικής και της διπλωματίας, το να μπορεί κανείς να γεφυρώνει τις δύο όχθες... Συμφωνείτε, σωστά;

Ι.Δ.»Είναι αλήθεια, πώς φέραμε σε επαφή σε συνεργασία με τα Εκπαιδευτήρια Ευάγγελου Μαντουλίδη στη Θεσσαλονίκη αδέρφια από όλα τα σημεία του κόσμου, ενώσαμε ηπείρους για να γνωρίσουν τα παιδιά από κοντά την ιστορία, το γένος τους, τη φιλοξενία, τα σχολεία της ομογένειας. Ο αριθμός των εκδηλώσεων και των δραστηριοτήτων, τα αναρίθμητα φεστιβάλ χορωδιών, οι θεατρικές και χορευτικές παραστάσεις είναι κομμάτι της διαδραστικής παιδείας την οποία και επιδιώκουμε να καλλιεργήσουμε. Προσπαθούμε να διατηρήσουμε τα ήθη και τα έθιμα, μοιράζουμε με την ευκαιρία των εορτών μας αναμνηστικά στα σοκάκια, ξαναενώνουμε τις φωνές και δίνουμε το μήνυμα, ότι είμαστε εδώ και συνεχίζουμε. Στα πλαίσια του Πασχαλιάτικου εθίμου, πηγαίνουμε σε εκκλησιές που δεν έχουν πολλούς ενορίτες, ενώ τα Χριστούγεννα βγαίνουμε στο Πέρα τραγουδώντας τα κάλαντα με την ακορντεόν, τα σκουφάκια μας και δώρα για τους περαστικούς. Πιστεύουμε στη δύναμη της ελληνοτουρκικής φιλίας και τονίζουμε ότι με τις προσπάθειες μας γεφυρώνουμε τις σχέσεις λαών. Από τα περασμένα αρνητικά γεγονότα δεν είναι λίγοι και οι τούρκοι που λυπούνται για την έλλειψη του ελληνικού στοιχείου. Όλοι χάσαμε και η Πόλη έχασε και οι Ρωμιοί. Η σοκολατοποιία ήταν στα χέρια των Ελλήνων. Και αν μας άφηναν θα είχαμε και λόγο στην οικονομία της πόλης. Οι παλιοί τούρκοι πολίτες λένε ότι είναι μειονότητα με αυτά τα δεδομένα που έχουν δημιουργηθεί στην Πόλη.»

Χ.Α. Ποια είναι η ταυτότητα των μαθητών του Ζωγραφείου Γυμνασίου-Λυκείου, πόσα παιδιά φοιτούν σήμερα στο σχολείο και πως είναι να διαβιεί κανείς σήμερα στην Πόλη των Πόλεων;

Ι.Δ. «Σήμερα στο σχολείο φοιτούν 63 μαθητές τα οποία είναι Ρωμιόπουλα Ελληνόπουλα της Πόλης, Ρωμιόπουλα από την Αντιόχεια και Ελληνόπουλα εξ Ελλάδος. Τα παιδιά μας μεγαλώνουν σαν οικογένεια, καλλιεργώντας το σεβασμό προς τον άνθρωπο ανεξαρτήτου ταυτότητας και θρησκείας. Το σχολείο ευρισκόμενο στο Πέρα, στην πολυπληθέστερη συνοικία της Πόλης κάθε μέρα έρχονται σε επαφή με την ευρύτερη κοινωνία της Πόλης, αλληλεπιδρώντας αρμονικά και ειρηνικά με τους συνανθρώπους τους.»

Χ.Α. Τα παιδιά μεγαλώνουν δίπλα στον Οικουμενικό μας Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίο έχοντας την ευλογία και την ευχή του σε κάθε τους βήμα. Η σχέση του Ζωγραφείου αλλά και όλης της ομογένειας με τον Οικουμενικό Πατριάρχη Βαρθολομαίο είναι γνωστή και πολύ σημαντική. Πως τον γνωρίσατε και πώς αντιλαμβάνεστε το ρόλο του; Πιστεύετε ότι είναι καθοριστική για το μέλλον τόσο του Ζωγραφείου όσο και της ομογένειας στο σύνολό της;

Ι.Δ. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης κ.κ. Βαρθολομαίος είναι ο εθνάρχης του γένους μας, αποτελούμε πνευματικά τέκνα ενός πολύ σπουδαίου ανθρώπου, όπου με την παρουσία και την ακτινοβολία, που εκπέμπει, φωτίζει το δρόμο μας σε κάθε στιγμή. Είναι ο πνευματικός ταγός του ορθόδοξου ποιμνίου, εκπροσωπώντας ένα θεσμό με μακραίωνη ιστορία. Τον μνημονεύουμε σε κάθε μας βήμα. Τον αποκαλούμε ομογάλακτο, επειδή έχει περάσει από τα θρανία της Μητέρας μας Σχολής. Τον Πατριάρχη μας τον γνωρίζω από τα 14 μου χρόνια όταν ήταν Μητροπολίτης Φιλαδελφείας. Έχει μοναδικές ικανότητες και μία αστείρευτη αγάπη για τα παιδιά και την παιδεία, ο Θεός να του δίνει χρόνια και δύναμη. Στην Πόλη εκκλησία και σχολεία πηγαίνουν χέρι-χέρι.

Είναι φάρος για όλους εμάς που έχουμε την τύχη να μεγαλώνουμε κοντά του απολαμβάνοντας την πατρική στοργή του.

Φάρος φωτεινός και τύχη αγαθή!»

Χ.Α. Ποιο ορισμό θα δίνατε στην έννοια της Ρωμιοσύνης;

Ι.Δ. «Το δέντρο της Ρωμιοσύνης έχει βαθιές ρίζες και κανένας άνεμος δεν μπορεί να το σηκώσει. Σημαίνει ελληνικά γράμματα, παιδεία, φως, ελπίδα, ειρήνη, αισιοδοξία. Και οι λίγοι αξίζουν τα καλύτερα.»

Χ.Α. Τι είναι εκείνο που, περισσότερο, θα θέλατε να μείνει στο μυαλό των μαθητών σας;

Ι.Δ. «Το πιο σημαντικό εφόδιο για έναν νέο άνθρωπο είναι να μαθαίνει να προσφέρει στον τόπο που διαβιεί, στους γύρω του αλλά και το περιβάλλον του, να βοηθά με όλες του τις δυνάμεις τον αδύναμο και όχι μόνο. Προς εμένα, το μεγαλύτερο ευχαριστώ των μαθητών μου θα ήταν ο καθένας και η καθεμία να πάρει σε κάποια στιγμή της ζωής των ένα αδέρφι του/της από το χέρι. Δεν θα υπήρχε μεγαλύτερη συγκίνηση για εμένα... Πάντα τους λέγω.. «Το σημαντικότερο θα είναι αν αύριο μεθαύριο κερδίζετε χρήματα να πιάσετε ένα αδέρφι σας από το χέρι και να το βοηθήσετε.» Τι θεωρείτε πως είναι πιο σημαντικό;»

Χ.Α. Η ίδια η ζωή σας καθώς και η ιδεολογία σας γίνεται το πιο απτό παράδειγμα όχι μόνο για τους μαθητές σας αλλά και για όλους όσοι σας γνωρίζουν. Να είστε σίγουρος πως και οι μαθητές σας αισθάνονται το ενδιαφέρον και την αγάπη σας και γίνονται και αυτά ένα σπουδαίο εφόδιο για τη μετέπειτα ζωή τους. Θα μεταφέρω στο χαρτί ένα σημείο από το λόγο της μίας εκ των τεσσάρων φετινών αποφοίτων του Ζωγραφείου

Λυκείου, που ακούστηκε στην αίθουσα εκδηλώσεων της σχολής, την οποία με πολύ συγκίνηση παρακολούθησα:

«Από τον κο Γιάννη έμαθα να μετατρέπω κάθε πρόβλημα σε ευκαιρία, να ζω την κάθε στιγμή και να κυνηγώ το αδύνατο μέχρι να γίνει δυνατό».

Ι.Δ. «Κάναμε προσπάθειες και δόθηκαν υποτροφίες σε παιδιά με συμπαράσταση φίλων, που στη συνέχεια αποδείχθηκε, ότι αυτοί οι φίλοι στάθηκαν με μυθικά ποσά με τα οποία τα τελευταία 14 χρόνια 54 μαθητές έμειναν στην πόλη και αντιμετώπισαν τις οικονομικές δυσκολίες. Το ευχαριστώ, λοιπόν, των παιδιών θα είναι αν αύριο κερδίζετε χρήματα πιάσετε ένα αδέρφι σας από το χέρι ανεξαρτήτου καταγωγής και θρησκείας.

#### *Μικρός Σχολιασμός*

Η σπουδαιότητα του εκπαιδευτικού ιδρύματος του οποίου ηγείται ο Κος Δεμιρτζόγλου αλλά και η ίδια η πείρα του σε θέματα κατανόησης του διμερούς περιβάλλοντος διπλωματικής αλληλεπίδρασης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας με οδήγησαν στη σκέψη πως είναι ένας από τους πλέον καταλληλότερους ανθρώπους που θα μπορούσαν να μιλήσουν για θέματα που αφορούν τις δύο χώρες, τη διπλωματική προσέγγιση μεταξύ τους, ενώ η κοινοτικές του ενασχολήσεις τον καθιστούν απόλυτα ικανό να περιγράψει τις δυνατότητες συμβολής της ρωμαϊκής κοινότητας στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Μία ακόμη σκέψη που με οδηγεί στο να εμμένω στην καταλληλότητά του να εκφρασθεί ολοκληρωμένα πάνω σε αυτά τα θέματα είναι πως τα ζητήματα ταυτότητας, παιδείας, ιστορίας και πολιτισμού οφείλουν να αφορούν την ελληνική εξωτερική πολιτική, πόσο μάλλον όταν πρόκειται για την ομογένειά μας στην Πόλη. Οι προσπάθειες του Κου Δεμιρτζόγλου είναι ζωντανό παράδειγμα ανάπτυξης δεσμών φιλίας και ειρήνης μεταξύ των λαών και ιδιαίτερα μεταξύ των δύο γειτονικών χωρών. Η ομογένεια οφείλει να αποτελεί μία συνιστώσα της ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής.

Μέσα στη συζήτησή μας, λοιπόν, υπήρχε διάχυτη η αντίληψη ότι το αδύνατο μπορεί να γίνει δυνατό! Από τη στιγμή που η πάλαι ποτέ κραταιή ρωμαϊκή κοινότητα καταφέρνει να γεμίζει ακόμη τα σχολειά, τις εκκλησίες, τα διάφορα πολιτιστικά κέντρα, τους συλλόγους και τα βακούφια παρά την παροιμιώδη συρρίκνωσή της ως αποτέλεσμα των δυσμενών ημερών ανάμεσα σε Ελλάδα και Τουρκία και των περιστατικών με προεξάρχοντα τα δεκεμβριανά επεισόδια και έπειτα, τα πάντα μπορούν να πραγματοποιηθούν, δεν υπάρχει τίποτε αδύνατο! Με πείσμα και ελπίδα μπορούν και οι πιο σκοτεινές μέρες να ξεπεραστούν!

Με φάρο την ελπίδα και ορόσημο τις αρχές που του μεταλαμπαδεύτηκαν από τους προκατόχους του αλλά και με την άσβεστη αισιοδοξία που τον διακρίνει καθημερινά δίχως να αφήνει ούτε μία αίθουσα του σχολείου κενή από μαθητές και δραστηριότητες ακολουθεί με προσήλωση το πρόγραμμα σπουδών με στόχο τη μόρφωση των παιδιών και πάνω από όλα να προικιστούν με τα απαραίτητα εφόδια προκειμένου να γίνουν σωστοί άνθρωποι σε μία κοινωνία που, ήδη, χαρακτηρίζεται από ιδιαιτερότητες και δυσκολίες για την επιβίωση των πολιτών, όντας πολυπολιτισμική, χαοτική, με μεγάλες

αποστάσεις... Παρόλα αυτά η ομογενειακή εκπαίδευση βρίσκει τον τρόπο είτε με την βοήθεια των Ελλαδιτών αδελφών είτε με τη στήριξη του Πατριαρχείου πάντα με τη συμφωνία των εκπαιδευτικών αρχών της Τουρκίας να συνεχίζει να υπάρχει. Όχι απλά να υπάρχει αλλά να διαπρέπει σημαντικά σε Τουρκία και εξωτερικό.

Και όχι μόνο οι μαθητές, αλλά και οι επισκέπτες οι οποίοι γίνονται μαθητές και απόφοιτοι καθώς έπειτα από την επίσκεψή τους στο σχολείο παίρνουν και ένα απολυτήριο ως ενθύμιο του περάσματός τους από τη Σχολή. Το σχολείο διακρίνει μία εξωστρέφεια μίας και οι πόρτες του είναι ανοικτές σε όλους τους επισκέπτες και καθώς φιλοξενεί μία σειρά από εκδηλώσεις πολιτιστικού χαρακτήρα σε συνεργασία με τα Εκπαιδευτήρια Μαντουλίδη υπό την αιγίδα του Πατριαρχείου. Αυτή η εξωστρέφεια είναι όλη η φιλοσοφία της ζωής της σχολής.

Ένα πολύ σημαντικό στοιχείο στο οποίο αξίζει να σταθούμε και το οποίο θα μπορούσε να βρει εφαρμογή στην φιλοσοφία και του συγκεκριμένου πονήματος που αφορά την προσπάθεια να προκριθεί η ειρηνική συνύπαρξη μεταξύ των δύο χωρών είναι το εξής: Ο κος Δεμιρτζόγλου μεγάλωσε σε μία γειτονιά όπου το σπίτι του βρισκόταν *απέναντι από ένα τζαμί, μία αρμένικη εκκλησία, μία συναγωγή και μία ορθόδοξη εκκλησία του Αγίου Παντελεήμωνος Κουσκουντζουκίου*. Ακριβώς αυτή η τύχη αποτέλεσε σταθμό στη ζωή του. Σημειώνει χαρακτηριστικά πως είναι εφικτό να ζει κανείς ειρηνικά παρά τις αγεφύρωτες πολλές φορές διαφορές που υπάρχουν.

*Στην παρατήρησή μου πως με την προώθηση του πολιτισμού μέσα από το θεσμό των μαθητικών συνεδρίων μαλακώνει τις ψυχές των μαθητών και τους προσφέρει οφέλη και εφόδια που σε όλη της ζωή τους μπορούν να φανούν χρήσιμα αποκρίθηκε θετικά, ενώ στη συνέχεια στην ερώτησή του εάν όντως αυτή είναι και η πεμπτουσία της εξωτερικής πολιτικής και της διπλωματίας εν γένει το να μπορεί κανείς, δηλαδή, να γεφυρώνει δύο διαφορετικές όχθες ενός ποταμού αποκρίθηκε δύο φορές θετικά! Ισχυρό παράδειγμα τα μαθητικά συνέδρια που ενώνουν μαθητές από ελληνικά σχολεία της Ευρώπης, Αμερικής και Αφρικής στο έδαφος της Βασιλεύουσας. Ο αριθμός των εκδηλώσεων και των δραστηριοτήτων, τα αναρίθμητα φεστιβάλ χορωδιών, οι θεατρικές και χορευτικές παραστάσεις είναι κομμάτι της διαδραστικής παιδείας την οποία και επιδιώκουν να καλλιεργηθεί ένα πνεύμα συναδέλφωσης προς έναν κοινό σκοπό που είναι η προαγωγή του πολιτισμού. Αυτή είναι και μία από τις ουσίες της εξωτερικής πολιτικής, να διαμορφώνει τις συνθήκες εκείνες για τη γεφύρωση.*

Ένα, επίσης, ιδιαίτερο σημείο της συνέντευξής μας αποτέλεσε η αναφορά στον Οικουμενικό μας Πατριάρχη κ.κ. Βαρθολομαίο, ο οποίος είναι ο πνευματικός ταγός του ορθόδοξου ποιμνίου, εκπροσωπώντας ένα θεσμό με μακραίωνη ιστορία. Ασκεί με ιδιαίτερη μαεστρία αυτό που αποκαλείται θρησκευτική διπλωματία με στόχο πάντα την επιβίωση της ομογένειας και την αρμονική συνύπαρξη στην τουρκική κοινωνία. Οι άνθρωποι αυτοί με τη δράση τους αποτελούν ένα ηχηρό παράδειγμα για το πώς οφείλει να δρά κανείς όταν στοιχεία όπως η επιτακτική επιβίωση, τόσο του συνόλου

του οποίου αποτελούν μέλος μέσα από την ανάγκη ύπαρξης ενός σχεδιασμού για την επιβίωση αυτή, όσο και ο σεβασμός απέναντι στις αρχές ενός κράτους του οποίου αποτελούν πολίτες πολλές φορές συγκρούονται. Η ισορροπία όμως είναι εφικτό να επιτευχθεί!

## Πρέσβης ε.τ. Γεώργιος Γεννηματάς

### Σύντομο Βιογραφικό<sup>64</sup>

Ο Πρέσβης Επί τιμή Γεώργιος Γεννηματάς υπηρέτησε ως διπλωμάτης σε κρίσιμες θέσεις για 40 χρόνια. Διετέλεσε Γενικός Γραμματέας και Πολιτικός Διευθυντής του Υπουργείου Εξωτερικών και Γενικός Γραμματέας της Προεδρίας της Δημοκρατίας. Στο εξωτερικό υπηρέτησε στην Ισπανία, το Βέλγιο, τη Γαλλία, και τη Ρωσία καθώς και ως πρέσβης της χώρας μας στη Συρία, την Πορτογαλία και την Τουρκία.

Υπήρξε μέλος ελληνικών αποστολών σε Ευρωπαϊκά Συμβούλια, Γενικές Συνελεύσεις ΟΗΕ και σε άλλες διεθνείς συναντήσεις.

Διδάσκει Ελληνική Εξωτερική Πολιτική στους μεταπτυχιακούς φοιτητές του Πανεπιστημίου Πειραιώς. Το 2018 του απονεμήθηκε το «Βραβείο Θεμιστοκλής» του ιδίου Πανεπιστημίου.

Έχει τιμηθεί με τον Μεγαλόσταυρο του Φοίνικος και Μεγαλοσταύρου της Ιταλίας, Κύπρου, Πορτογαλίας, Νορβηγίας, Λιβάνου, τον Ταξιάρχη της γαλλικής Λεγεώνας της Τιμής, καθώς και με άλλες ανώτατες ελληνικές και ξένες τιμητικές διακρίσεις. Ομιλεί την γαλλική, αγγλική και ισπανική. Είναι παντρεμένος και έχει 3 παιδιά.

### Κύριο Σώμα της Συνέντευξης

Μεταφέρω αυτούσια τα λεγόμενα του κου Πρέσβη στις ερωτήσεις μου, που αφορούσαν αφενός την εσωτερική κατάσταση και την ταυτοτική κρίση που βιώνει ανέκαθεν η Τουρκία ως παράγοντες ενδεικτικοί της διαμόρφωσης της εξωτερικής της πολιτικής, και αφετέρου τις φιλοδοξίες της σύγχρονης Τουρκίας να αναδειχθεί σε μία ισχυρή περιφερειακή δύναμη καθώς και τις ρίζες και στοχεύσεις της φιλοδοξίας αυτής στο εγγύς ιστορικό της παρελθόν:

---

<sup>64</sup> Γεννηματάς, Γεώργιος (2022), *Ακόμη και με δανεικό στυλό γράφεται η ιστορία*, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα Βλ.Εξώφυλλο και κεφάλαιο 3<sup>ο</sup> αναφορικά με την εμπειρία του Πρέσβη στην διπλωματική αποστολή του στην Άγκυρα

«Προκειμένου μία χώρα να διαμορφώσει την εξωτερική της πολιτική και να κατανοήσει βαθύτερα όλους εκείνους τους παράγοντες που διαμορφώνουν τη στάση της απέναντι σε μία άλλη χώρα, είναι ανάγκη να αξιολογήσει την εσωτερική κατάσταση της τελευταίας.

Για τον λόγο αυτό, εύλογα πρέπει να αναρωτηθούμε, τι συμβαίνει ακριβώς στην σημερινή Τουρκία. Θα έλεγα ότι επικρατεί το φαινόμενο μίας έντονης αντινομίας που άμεσα επηρεάζει, μεταξύ άλλων και την άσκηση της εξωτερικής της πολιτικής.

Στο ερώτημα σε τι συνίσταται η αντινομία αυτή, η προσήκουσα νομίζω απάντηση είναι ότι η Τουρκία, με πληθυσμό κυρίως μουσουλμανικό, επιδιώκει να προβάλλεται ως μετριοπαθής μουσουλμανική χώρα, ενώ, σύμφωνα με το σύνταγμά της, εξακολουθεί να είναι μία κοσμική χώρα. Η αντινομία αυτή προκαλεί μία αδιάλειπτη κρίση ταυτότητας στο σύγχρονο Τούρκο, ο οποίος, συνακόλουθα, δεν μπορεί να απαλλαγεί από αυτή, με αποτέλεσμα να περιδινίζεται ανάμεσα σε δύο κόσμους, τον ανατολικό με τις θρησκευτικές του καταβολές και τον δυτικό.

Στο ερώτημα δε, από που προέρχεται ο ταυτοτικός αυτός διχασμός, θα έλεγα ότι αυτός πηγάζει από μία ιδιότυπη σύγκρουση μεταξύ Νεο-οθωμανισμού και Κεμαλισμού.

Και ο μιν ο κεμαλισμός αποτέλεσε μια ιδεολογία η οποία είχε δογματικό χαρακτήρα και απέβλεπε στην ολική μεταμόρφωση της τουρκικής κοινωνίας, στρεφόμενος κατά του σουλτανικού παρελθόντος. Με την πάροδο όμως του χρόνου, υπέστη πολιτική συρρίκνωση και από ιδεολογία ηγεμονικής μορφής που ξεκίνησε, έχει μεταπέσει, πλέον, στην κατηγορία του ιστορικού κινήματος που συνέβαλε, καθοριστικά στην θεμελίωση και το χτίσιμο της σημερινής Τουρκίας.

Είναι όμως χαρακτηριστικό ότι, παρά τις έμμεσες, αλλά κα άμεσες κατά καιρούς νύξεις που το καθεστώς Ερντογαν προβαίνει κατά του κεμαλισμού, ουδέποτε τον αποκήρυξε επίσημα. Το παρατηρούμε αυτό στις καθημερινές εκφάνσεις της τουρκικής ζωής. Παντού, σε όλη την Τουρκία, σε δημόσιους χώρους και κυβερνητικά κτίρια, υπάρχουν φωτογραφίες του Κεμάλ, που παριστάνουν χαρακτηριστικές στιγμές από τη ζωή του. Και ακόμη πιο εντυπωσιακό είναι ότι όλες οι επίσημες τελετές, που πραγματοποιούνται, αρχίζουν με κατάθεση στεφάνου στο μαυσωλείο του Κεμάλ στην Άγκυρα. Δεν είναι δε περίεργο ότι, ακόμη και στο προεδρικό μέγαρο στην Άγκυρα υπάρχουν διάσπαρτες φωτογραφίες του Κεμάλ. Ο κεμαλισμός λοιπόν δεν έχει περάσει στο περιθώριο της ιστορίας. Οι Τούρκοι ποτέ δεν ξεχνούν ότι ο Κεμάλ υπήρξε ο ανυπέρβλητος ιστορικός τους ηγέτης που ανέτρεψε τη Συνθήκη των Σεβρών, η οποία, όπως γνωρίζετε, αποτελεί μία εξαιρετικά οδυνηρή ανάμνηση για. αυτούς.

Ως προς τον νέο-οθωμανισμό τώρα, αποτελεί την πολιτική επένδυση του ΑΚΡ, του κυβερνώντος κόμματος του Ερντογάν και φυσικά το υπόβαθρο της πολιτικής του. Αποβλέπει στην απόκτηση όσο το δυνατόν μεγαλύτερης επιρροής, διπλωματικής, πολιτιστικής, οικονομικής και πολιτικής στα πρώην οθωμανικά εδάφη, με μεγάλη προτεραιότητα στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής.

Αναμφίβολα στα πλαίσια του νέο-οθωμανισμού τοποθετείται και η γνωστή αναθεωρητική πολιτική της Τουρκίας, η οποία αρχίζει να εντατικοποιείται με το *casus belli* του 1995 για να προστεθούν προοδευτικά σε αυτό και οι γνωστές παράλογες, έκνομες και πλήρως ασύμβατες με το Διεθνές Δίκαιο τουρκικές διεκδικήσεις, παραβιάσεις παραβάσεις, η γαλάζια πατρίδα και όλα τα γνωστά.

Ως προς την εμφανή προσπάθεια της Τουρκίας να αναβαθμίσει το ρόλο της στην περιοχή παρατηρούμε ότι η επιδίωξη αυτή, δεν αφορά μόνο τον άμεσο γεωγραφικό της περίγυρο. Η Τουρκία αρέσκειται να προβάλει εικόνα δύναμης διεθνούς ευθύνης, ενώ με κυμαινόμενης έντασης προσπάθειες, εκμεταλλεζόμενη την εκάστοτε πολιτική συγκυρία, προσπαθεί να καθαγιάσει την εικόνα της ως περιφερειακής δύναμης. Αυτό το βλέπουμε πιο έντονα από την δεκαετία του 2000. Τι συνέβη τότε; Η Τουρκία επωφελήθηκε από το κενό εξουσίας που δημιουργήθηκε με τη σταδιακή τότε απαγκίστρωση των ΗΠΑ από την περιοχή της Μ. Ανατολής, όταν πλέον τα αμερικανικά συμφέροντα στράφηκαν προς την περιοχή της Ασίας, με προτεραιότητα την Κίνα και την Ινδία. Βέβαια δεν αναφέρομαι στην παρούσα περίοδο, όπου οι εξελίξεις την ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής είναι ραγδαίες και έχουν λάβει άλλες διαστάσεις. Αναφέρομαι στη περίοδο του 2000, όταν ο Ερντογάν έκλεισε το 2003 την ιδιόζουσα στρατηγικής σημασίας βάση του Ιντζιρλίκ, με αποτέλεσμα να ανατραπούν, για αρκετούς μήνες, τα χρονικά όρια της επιχείρησης των Αμερικανών στο Ιράκ με ό,τι αυτό εύλογα συνεπάγεται στην καθυστέρηση της επιχείρησης.

Και έτσι, κατά την περίοδο της λεγόμενης Αραβικής Άνοιξης που ακολούθησε, η Τουρκία, εκμεταλλεζόμενη την αποδυνάμωση των καθεστώτων στην περιοχή, ανέλαβε αυτόβουλα, ρόλο περιφερειάρχη, γεγονός που συνετέλεσε, έστω και παροδικά, στην ανάδειξη του Ερντογάν ως δημοφιλούς ηγέτη, με μεγάλη μάλιστα αποδοχή από τους επιτόπιους πληθυσμούς. Αυτό βέβαια αποτελεί ένα ιστορικό παράδοξο. Και λέω ιστορικό παράδοξο γιατί η Τουρκία, από το 1920-1990, ουδέποτε είχε εντάξει τη Μέση Ανατολή στην εξωτερική της πολιτική. Ο Κεμάλ, ο ιδρυτής της Τουρκικής Δημοκρατίας, ουδέποτε είχε και αυτός εντάξει στις προτεραιότητές του τη Μέση Ανατολή. Επιπλέον, αυτό αποτελεί ένα ιστορικό παράδοξο και για ένα πρόσθετο λόγο. Γιατί είναι γνωστή η ποιότητα των σχέσεων μεταξύ Αράβων και Τούρκων. Οι Άραβες, στο πρόσφατο ακόμη παρελθόν, ποτέ δεν διέγραψαν από την συλλογική τους μνήμη την μακραίωνη κατοχή των Οθωμανών. Οι δε Τούρκοι ποτέ δεν ξέχασαν την «πισώπλατη μαχαιριά» που θεωρούν ότι τους επέφεραν οι πρώην υπό την οθωμανική μπότα υποτελείς τους, όταν αποσύνθεσαν, με την ανεξαρτητοποίηση τους μετά τον ΑΠΠ, την οθωμανική αυτοκρατορία.»

#### *Μικρός Σχολιασμός*

Η συζήτησή μας με τον κο Πρέσβη κινήθηκε γύρω από μία θεμελιώδη διαπίστωση, την οποία συμμαρτίζεται και το συγκεκριμένο πόνημα, πως απαραίτητη προϋπόθεση, δηλαδή, για τη μελέτη των κατευθυντήριων γραμμών της εξωτερικής πολιτικής μίας χώρας και την αξιολόγηση των επιλογών της στο διεθνές επίπεδο, κατά τη διάρκεια της αλληλεπίδρασης με τις άλλες, γειτονικές και μη, είναι η μελέτη και η συνδυαστική ανάλυση των παραγόντων που διαμορφώνουν την εσωτερική κατάσταση της χώρας αυτής.

Οι συμβολές του ήταν ιδιαίτερα εποικοδομητικές, καθώς η βαθιά γνώση του για την Τουρκία, που εκπορεύεται και από την αποστολή του ως Πρέσβης της χώρας μας στην Άγκυρα, έδωσε φως σε σημαντικά σημεία, που απαντούν ακριβώς στο παραπάνω ερώτημα και αφορούν την φυσιολογία της Τουρκίας και τους αντίστοιχους προσανατολισμούς της. Η δυαδική σχέση μεταξύ του Κεμαλισμού και του Νέο-οθωμανισμού είναι ένα από τα σημεία που στάθηκε στην ανάλυση του σκεπτικού του. Πρόκειται για ιδεολογίες εκπεφρασμένες από εκπροσώπους, που αποτέλεσαν δύο από τις πιο ισχυρές προσωπικότητες που γνώρισε ποτέ η Τουρκία στη νεότερη ιστορία της.

Ο μεν Κεμαλισμός είναι ο ιδεολογικός προσανατολισμός, που σημάδεψε την περίοδο μετά την πτώση της οθωμανικής αυτοκρατορίας και είχε ως απώτερο στόχο την χάραξη των θεμελίων για μία κοινωνία, που δεν θα θύμιζε σε τίποτα το εγγύς παρελθόν μιας πάλαι ποτέ δυναμικής αυτοκρατορίας. Εκπεφρασμένος από τον στρατιωτικό ηγέτη που αναδείχθηκε στον πόλεμο της ανεξαρτησίας «Kurtulus Savasi», όπως συνηθίζουν να αποκαλούν τον πόλεμο που οδήγησε στην μικρασιατική καταστροφή και το τέλος του μικρασιατικού ελληνισμού, διαμόρφωσε την ταυτότητα των Νεότουρκων, επιβίωσε και συνεχίζει να επιβιώνει μέχρι και σήμερα. Τον Κεμαλισμό διαδέχεται σταδιακά μία ιδεολογία που εκφράζεται από τον άλλο πόλο εξουσίας που αναρριχήθηκε τις τελευταίες δεκαετίες στην Τουρκία με επικεφαλής τον σημερινό Πρόεδρο Ερντογάν, ο οποίος είναι ο κυρίαρχος της εκτελεστικής εξουσίας στη γείτονα. Χαρακτηριστικό μάλιστα το ότι η ιδεολογία του Νέο-οθωμανισμού δεν αποκηρύσσει τον Κεμαλισμό, κάτι που αποδεικνύει τη σπουδαιότητα του δεύτερου στη διαμόρφωση της ταυτότητας του Τούρκου της νεότερης ιστορίας.

Ο νέο-οθωμανισμός, όπως αναλύθηκε από τον κο Γεννηματά και αναφέρθηκε και στο σώμα της εργασίας, ανθίζει ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 2000, αποτέλεσε το ιδεολογικό υπόβαθρο στην άσκηση της πολιτικής που η Τουρκία επιδιώκει να χαράσσει έκτοτε. Ακτινοβολεί την πολιτική της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας η οποία είχε υπεριοριστικές τάσεις. Τι σημαίνει όμως, ακριβώς αυτό, ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία, αντιμετώπιζε ως αποικίες τα περισσότερα από τα εδάφη που βρίσκονταν εντός των εδαφικών της ορίων. Αυτή ακριβώς αποτελεί και η εντύπωση των χριστιανικών αλλά και των αραβικών πληθυσμών. Η έχθρα μεταξύ Τούρκων και Αράβων, η οποία εδράζεται στο ιστορικό παρελθόν των δυο μουσουλμανικών λαών της Ανατολής, αποτέλεσε σημαντικό στοιχείο της αναφοράς του κο Γεννηματά το οποίο υπογράμμισε εμφατικά.

Η πρόθεση, λοιπόν, της σημερινής Τουρκίας να αναδειχθεί σε σημαντική περιφερειακή δύναμη, αντιμετωπίζοντας όμως μία δυσεπίλυτη ταυτοτική κρίση του πληθυσμού που εδράζεται στο εγγύς παρελθόν της και μία αντινομία που προέρχεται από το ότι οι θεμελιώδεις συνταγματικές της λειτουργίες παραμένουν κοσμικές, τη στιγμή που ο θρησκευτικός της προσανατολισμός παραμένει σταθερά μουσουλμανικός, αποτελεί ένα εκρηκτικό μίγμα και εξηγεί σε μεγάλο βαθμό της επιλογές της στην άσκηση της εξωτερικής πολιτικής.

## ΙΝΩ ΑΦΕΝΤΟΥΛΗ, Εκτελεστική Διευθύντρια ΙΔΙΣ

### Σύντομο βιογραφικό

Η Ινώ Αφεντούλη είναι Εκτελεστική Διευθύντρια του Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων του Παντείου Πανεπιστημίου. Διαθέτει πολύχρονη εμπειρία στις διεθνείς σχέσεις, την ευρωπαϊκή και την εξωτερική πολιτική, τη δημόσια διπλωματία και τη στρατηγική επικοινωνία. Η έμπειρη ματιά της και η πληθωρική της προσωπικότητα, οι γνώσεις και οι προσλαμβάνουσές της την καθιστούν μία από τους επιστήμονες που έχουν να συμβάλλουν τα μέγιστα σε μία διπλωματική εργασία που σκοπό έχει να μελετήσει τις πτυχές των σχέσεων των δύο χωρών στη βάση διεθνούς δικαίου και της εξωτερικής πολιτικής.

Σπούδασε Νομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, πολιτικές επιστήμες, εργάστηκε ως πολιτική συντάκτρια σε εφημερίδες. Αλλά πέρα από το βιογραφικό της, τους σημαντικούς σταθμούς στην καριέρα και την εξέλιξή της, αυτό που καλλιέργησε περισσότερο την εκτίμηση μου στο πρόσωπό της, ήταν το ενδιαφέρον με το οποίο προσέγγισε το εγχείρημα της έκδοσης του βιβλίου *Bridging the Gaps, an Almanac in Greek-Turkish relations*, του οποίου και αποτελώντας συμβαλλόμενο μέρος, ήτοι μία συντονισμένη προσπάθεια επιστημόνων και καθηγητών υπό την αιγίδα του Friedrich Nauman for Freedom.

### Κύριο Σώμα της συνέντευξης

Χ.Α: Τι είναι για εσάς μία διαδρομή, είναι το πέρασμα, μία προσπάθεια να κατανοήσει κανείς το διαφορετικό. Τι είναι μία διαδρομή τόσο γενικά όσο και στο μονοπάτι των διεθνών σχέσεων.

Ι.Α.: «Η διαδρομή είναι ή κάτι που ορίζεις εσύ ο ίδιος, ότι αποφασίζεις δηλαδή ότι θα πάω από εδώ και θα καταλήξω εκεί ή είναι κάτι τυχαίο. Υπάρχουν, δηλαδή, και οι δύο διαστάσεις και η σχεδιασμένη και η απρόβλεπτη. Πολλές φορές, ειδικά και στη ζωή των ανθρώπων και των εθνών πάρα πολλά πράγματα που επηρεάζουν πολύ σημαντικά τις διαδρομές τους είναι απρόβλεπτα. Αυτό είναι το ένα στοιχείο που πρέπει να τονίσουμε.»

Χ.Α: Και αυτό είναι το γοητευτικό καμία φορά.

Ι.Α.: Ναι, προφανώς..

Χ.Α: Μας είχατε αναφέρει πως είχατε μία αγαστή συνεργασία με τους συναδέλφους σας στους κόλπους του ΝΑΤΟ. Και αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό γιατί τα κράτη συνεργάζονται μέσα σε ένα διεθνή οργανισμό μέσα στους κόλπους του δίχως τους οποίους δεν θα υπήρχε ένα φόρουμ συνάντησης και συνεννόησης. Θα ήθελα αρχικά να μας μιλήσετε για το πώς αντιλαμβάνεστε την Τουρκία σαν χώρα. Πως θα την

χαρακτηρίζατε από άποψη πολιτικού συστήματος, κοινωνικής οργάνωσης και αντιθέσεων, σπουδαιότητας του γεωγραφικού της χώρου...

I.A.: «Για να κατανοήσουμε την Τουρκία ως χώρα θα πρέπει να ανατρέξουμε στην αρχή της δημιουργίας του τουρκικού έθνους και όχι ακόμη του κράτους. Εάν δεν έχουμε υπόψη μας πως αναδείχθηκε αυτό το έθνος, πως προχώρησε, τα ιστορικά, δηλαδή, στάδια από τα οποία πέρασε, νομίζω ότι δεν μπορούμε να κατανοήσουμε την Τουρκία του σήμερα. Αυτό συμβαίνει γενικά με όλες τις χώρες, αλλά ορισμένες έχουν μεγαλύτερο ιστορικό βάρος από κάποιες άλλες με την έννοια ότι επηρεάζονται και οι ίδιες από την ιστορία τους αλλά επηρεάζουν και το περιβάλλον τους. Για την Τουρκία εάν ανατρέξουμε στην οθωμανική αυτοκρατορία ήταν ένας μεγάλος παίκτης στην ευρωπαϊκή ιστορία για αιώνες, αυτό καθόρισε τον τρόπο με τον οποίο σκέφτεται μέχρι και σήμερα η Τουρκική διοίκηση. Δεν έχει εκλείψει η λογική της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Στην συνέχεια έγινε η διάλυσή της, αυτό είναι ένα κορυφαίο γεγονός που επηρεάζει στις σχέσεις με τη Δύση, διότι η διάλυση πραγματοποιήθηκε από ένα μέτωπο χωρών των μεγάλων δυνάμεων της εποχής εκείνης, των ευρωπαϊκών δυνάμεων που συσπειρώθηκε την εποχή εκείνη. Θεωρώ ότι όλες οι χώρες στην ιστορία τους έχουν κάποια γονίδια, δηλαδή το τι έχει συμβεί στο παρελθόν επηρεάζει και το παρόν.

Έχοντας στο μυαλό μας αυτό, ας μιλήσουμε για τη σύγχρονη Τουρκία, την Τουρκία που δημιουργήθηκε το 1923 από τον Ατατούρκ. Και αυτή η Τουρκία στα 100 αυτά χρόνια έχει δύο πολύ βασικές περιόδους, την κεμαλική και την περίοδο Ερντογάν. Είναι πολύ διακριτές οι δύο αυτοί περίοδοι. Παρότι η Τουρκία εξακολουθεί να είναι, όπως δείχνουν τουλάχιστον τα εκλογικά αποτελέσματα, μία χώρα που είναι κομμένη στα δύο. Είναι 50-50 μεταξύ κεμαλικών και ισλαμιστών. Επειδή η επικράτηση του ΑΚΡ είναι δεδομένη αυτό έχει κάποιες πολιτικές και κοινωνικές επιπτώσεις, διότι ο κόσμος που εκφράζει το ΑΚΡ, και τον ακολουθεί ακριβώς επειδή τον εκφράζει, είναι ένας διαφορετικός κόσμος από τους κεμαλιστές τους λαϊκούς. Και αυτό πρέπει να είναι ένα στοιχείο μελέτης από όποιον θέλει να καταλάβει πως λειτουργεί ως χώρα στο διεθνές επίπεδο η Τουρκία.

X.A: Έχει πολύ μεγάλη σημασία, και το πώς αντιλαμβάνεται και το διεθνές δίκαιο έχει πηγάζει και από την ιστορία της... η ιστορία των λαών έχει να κάνει με τον τρόπο που αντιλαμβάνονται τον κόσμο του σήμερα.

I.A.: «Βεβαίως, έχει οπωσδήποτε, αλλά εδώ υπάρχει μία καθαρή διαχωριστική γραμμή. Δηλαδή η Τουρκία επέλεξε με τις προηγούμενες ηγεσίες επέλεξε να είναι μία χώρα των δυτικών θεσμών, δεν θα έλεγα του δυτικού κόσμου γιατί είναι διαφορετικό, επέλεξε να είναι μία χώρα που να ανήκει στο θεσμικό σύστημα της Δύσης με το ΝΑΤΟ κυρίως και με την αίτηση ένταξης στην ΕΕ στην συνέχεια. Βεβαίως επελέγη και από τους δυτικούς να είναι μία σύμμαχη χώρα, γιατί είναι μία χώρα που θεωρείται γέφυρα ανατολής και δύσης. Εάν επιλέγεις να είσαι μέλος αυτού του κλαμπ, να το πω έτσι πρέπει να ακολουθήσεις και τους κανόνες και αυτό είναι αν θέλετε η αντίφαση που παρατηρούμε σήμερα, εδώ και κάποιο διάστημα τουλάχιστον πενταετίας υπάρχει αυτή η

αναθεωρητική διάσταση στην τουρκική εξωτερική πολιτική. Αυτή δεν είναι συμβατή με μία χώρα που ανήκει στο δυτικό μπλοκ, διότι όλες οι χώρες που ανήκουν στο ΝΑΤΟ και στην ΕΕ δεν αμφισβητούν το status quo να το πω έτσι. Η Τουρκία αμφισβητεί ένα status quo που έχει εγκαθιδρυθεί εδώ και μία δεκαετία. Εάν αυτό είναι μόνο ρητορικό, έχει καλώς, αλλά είναι μέρος της κυρίαρχης τάσης. Δεν μπορεί αυτή η αναθεωρητική τάση να επιβληθεί με ειρηνικά μέσα. Άρα εκεί αρχίζει και υπάρχει ένα πρόβλημα ως προς τον προσανατολισμό της χώρας, διότι εάν η Τουρκία λέω υποθετικά προχωρούσε σε εφαρμογή όσων διακηρύσσει θα υπήρχε πρόβλημα με το ΝΑΤΟ, την Αμερική, την Ελλάδα ασφαλώς γιατί θα ήταν η χώρα έναντι της οποίας θα επιχειρούσε να επιβάλλει αυτή την αναθεωρητική γραμμή, την Κύπρο. Λοιπόν εδώ έχουμε για εμάς που είμαστε ακραιφνώς δυτικοί μία κόκκινη γραμμή. Εάν θέλεις να είσαι σε αυτό το θεσμικό σύστημα δεν έχεις αναθεωρητισμό. Άρα είναι ένα πρόβλημα εγγενές στην τουρκική πολιτική, που δεν μπορούμε να ξέρουμε πώς θα το αντιμετωπίσουν αν είναι θεωρητικό ή πρακτικό.»

Χ.Α: Ναι μεν γνωρίζουμε τι πρόκειται να συμβεί, γιατί οι αμφισβητήσεις της Τουρκίας είναι ξεκάθαρες αιωρείται μία αβεβαιότητα. Δεν μπορούμε να υποθέσουμε εάν θα πραγματοποιήσει αυτά που διακηρύττει, εάν επιθυμεί να επιδείξει μία μεγαλύτερη διαλλακτικότητα. Πώς αντιλαμβάνεστε εσείς το εθνικό συμφέρον, πώς θα σχολιάζατε τις κλιμακούμενες διεκδικήσεις της Τουρκίας, τι μπορεί να προσδώσει στη συζήτηση μας για την εξωτερική πολιτική; Μπορούμε να ισχυριστούμε ότι είναι πιθανό να υπάρξει ένας μακροχρόνιος σχεδιασμός της εξωτερικής πολιτικής παίρνοντας το παράδειγμα των δύο χωρών;

Ι.Α: «Σαφέστατα το εθνικό συμφέρον το οποίο καθορίζεται με κάποιους στόχους που υπερβαίνουν αν θέλετε τους εκλογικούς κύκλους, είναι αυτό που καθοδηγεί την αμυντική και την εξωτερική πολιτική. Για την Ελλάδα είναι σαφές τι εξυπηρετεί το εθνικό συμφέρον, δηλαδή διαδοχικές ελληνικές κυβερνήσεις υπηρετούν σε γενικές γραμμές τις ίδιες προτεραιότητες για την εξυπηρέτηση του εθνικού συμφέροντος. Δεν θέλω να πάμε πολύ πίσω, ας πούμε από το 1974 από τη μεταπολίτευση και μετά, όλες οι ελληνικές κυβερνήσεις νομίζω υπηρετούν δύο στόχους, το ότι η Ελλάδα είναι μία χώρα που δεν είναι αναθεωρητική, δεν έχει εδαφικές διεκδικήσεις, είναι μία χώρα που ανήκει στη Δύση, είναι μία ευρωπαϊκή χώρα στη Δύση μέσω του ΝΑΤΟ, στην ευρωπαϊκή οικογένεια μέσω της ΕΕ. Είναι δηλαδή μία χώρα που επιδιώκει την εξυπηρέτηση του εθνικού συμφέροντος με ειρηνικό τρόπο και μέσα από πολυεθνικά σύνορα. Αυτό είναι κάτι που χαρακτηρίζει πολλές δεκαετίες την ελληνική εξωτερική πολιτική. Η Τουρκία έχει αναπτύξει μία γραμμή που είναι αναθεωρητική. Σαφώς πιστεύει ότι τα εθνικά της συμφέροντα μπορεί να τα εξυπηρετεί μόνο η ίδια, καθώς είναι μία μεγάλη χώρα, έχει στρατό, μεγάλο πληθυσμό. Εξυπηρετεί τα εθνικά της συμφέροντα κατά βάση μέσα από τις δικές της ενέργειες με βάση δικές της ανάγκες και κατά δεύτερο λόγο μέσα από τη συμμετοχή σε πολυεθνικά σύνορα. Αυτή είναι μία βασική διαφορά από την οποία απορρέει η αναθεωρητική της τάση, ότι εγώ ορίζω το εθνικό μου συμφέρον

ανεξαρτήτως των συμμαχιών ή της ένταξης σε υπερεθνικούς θεσμούς. Αυτό νομίζω το έχουμε δει πολύ τα τελευταία χρόνια ειδικά.

Χ.Α: Μεγάλη διαφοροποίηση και ίσως σημείο σύγκρουσης ...

Ι.Α: «Θα μπορούσε ενδεχομένως να φτάσει και σε σύγκρουση προκειμένου να εξυπηρετήσει το εθνικό συμφέρον. Αυτό έγινε πολύ σαφές στη Συρία όπου ήρθε σε σύγκρουση και με τις ΗΠΑ και έκανε επιχειρήσεις στρατιωτικές στη Βόρεια Συρία ούτως ώστε να μπορέσει να εξασφαλίσει αυτό που θεωρεί εθνική ασφάλεια.»

Χ.Α: Είναι αρκετά δύσκολο να συνορεύει κανείς με μια τέτοια χώρα, αλλά οι Ελλάδα παρά το μικρό της μέγεθος συγκριτικά με την Τουρκία έχει τον θεσμικό αυτό προσανατολισμό προς της Δύση, το ότι δεν παρεκτρέπεται σε φραστικές δηλώσεις, η διαλλακτικότητά της, η σταθερότητά της στις αρχές και αξίες του διεθνούς δικαίου και γενικότερα των δυτικών θεσμικών προσανατολισμών...

Ι.Α: «Η Ελλάδα είναι μία χώρα που είναι συνεπής με αυτά που διακηρύσσει και αυτό είναι και ένα στοιχείο ισχύος.»

Χ.Α: Τι ορισμό θα δίνετε στην έννοια της διπλωματίας, πώς την αντιλαμβάνεστε εργαστήκατε αρκετά χρόνια μέσα σε έναν διεθνή οργανισμό. Ποια είναι τα στοιχεία της έννοιας αυτής ειδικά μέσα στο πλαίσιο Τι πιστεύεται ότι είναι εκείνο που διατηρεί την επαφή και επιβάλλει τη συνεργασία ειδικά δύο χωρών που έχουν όπως φαίνεται εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις επί βασικών αρχών που διέπουν τις μεταξύ τους σχέσεις;

Ι.Α: «Ένας οργανισμός πολυεθνικός υπαγορεύει κάποιους κανόνες, οι οποίοι γίνονται αποδεκτοί από τα μέλη. Αν μιλήσουμε για την ατλαντική συμμαχία, έχει έναν τρόπο λειτουργίας, ο οποίος φέρνει κάτω από την ίδια ομπρέλα αυτή τη στιγμή 31 χώρες. Αυτές οι χώρες αποδέχονται τον τρόπο λειτουργίας του οργανισμού και άρα την συνεύρεση την ειρηνική συνύπαρξη με τις άλλες χώρες μέλη. Για αυτό δεν υπάρχει κάποια αμφισβήτηση και ότι κάνει η Τουρκία το κάνει στα όρια αυτής της συναίνεσης. Δεν έχει προχωρήσει σε μία κίνηση ανοιχτά επιθετική ώστε να προκληθεί ένα πολύ μεγάλο πρόβλημα. Παίζουμε μέχρι στιγμής στα όρια, αλλά ως προς το εσωτερικό της λειτουργίας της συμμαχίας αυτή είναι η αρχή που σέβονται όλες οι χώρες. Έχουμε ένα πλαίσιο λειτουργίας και με βάση αυτό λειτουργούμε. Και αυτό δημιουργεί τις προϋποθέσεις συνύπαρξης.»

Χ.Α: Αν δούμε τη σημερινή Τουρκία διέρχεται μέσα από συμπληγάδες πέτρες. Η οικονομία της γνωρίζει αξιοσημείωτα επίπεδα αδυναμίας, με το νόμισμά της να κατρακυλά και την αγοραστική δύναμη των πολιτών να περιορίζεται δραματικά. Παρόλα αυτά θέλει να διατηρήσει τον πρωταγωνιστικό ρόλο στην περιοχή και αντιλαμβάνεται ότι δεν είναι ο μοναδικός σύμμαχος της Δύσης στην περιοχή, καθώς και την προνομιακή θέση της Ελλάδας στο δυτικό στρατόπεδο. Πιστεύετε ότι αυτό, ειδικά μετά το κομβικό σημείο της επανεκλογής του Ερντογάν και την ανανέωση των κατευθυντήριων γραμμών της πολιτικής του ειδικά στο εξωτερικό θα μπορούσε να σημαίνει μία περίοδο

σύγκλισης αλλά και πώς θα σχολιάζατε την εκτεφρασμένη αντίληψη του αμερικανού προέδρου να υπάρχει σύγκλιση για να μην διαταραχθεί και η συνοχή της συμμαχίας.

ΙΑ.: «Ναι νομίζω ότι αυτά τα έχουμε δει ως τάσεις, φυσικά η Τουρκία διέρχεται μία οικονομική κρίση αλλά νομίζω πως δεν είναι ο κυριότερος παράγοντας που επηρεάζει τις επιλογές της, διότι υπάρχουν και άλλα στοιχεία ισχύος που προσμετρώνται στην όλη υπόθεση. Προφανώς και είναι πρόβλημα η οικονομική κατάσταση αλλά έχει δικό της νόμισμα που μπορεί να το ελέγχει έχει και πολύ μεγάλη παραγωγική δυνατότητα. Επομένως δεν νομίζω ότι είναι αυτό που θα καθορίσει τις επιλογές της εξωτερικής πολιτικής και των συμμαχιών. Ως προς τις ελληνοτουρκικές σχέσεις νομίζω ότι υπάρχει διάθεση συζήτησης και διαλόγου χωρίς να μπορώ να πω αν θα καταλήξει κάπου, διότι θα χρειαστούν υπερβάσεις και από τις δύο πλευρές. Όταν κάνεις ένα διάλογο και επιδιώκεις ένα συμβιβασμό και οι δύο πλευρές θα πρέπει να μετακινηθούν από τις αρχικές τους θέσεις. Εμείς δεν έχουμε τόσο πολύ υπερβολική έκθεση σε θέσεις ακραίες. Πάντοτε είμαστε μία χώρα που σέβεται τις αρχές και το διεθνές δίκαιο, το status quo. Από την άλλη πλευρά υπάρχει διάθεση αναθεώρησης, αναθεωρητική. Ίσως οι περισσότερες υποχωρήσεις να πρέπει να γίνουν από την άλλη πλευρά. Αλλά αυτό είναι αβέβαιο. Και βεβαίως η Τουρκία επειδή έχει συναίσθηση του μεγέθους της και είναι παίκτης σε περιφερειακό επίπεδο, επίσης όλες οι κινήσεις εξαρτώνται από το τι θα συμβεί στην Ουκρανία, πως θα είναι οι σχέσεις με τη Ρωσία.

Χ.Α: Κάτι πάνω στο οποίο θα ήθελα να ζητήσω τη γνώμη σας είναι το εξής: Η Τουρκία χαρακτηρίζει πολύ συχνά το Βόρειο κατεχόμενο τμήμα της Κύπρου ως «yanru vatan», το μικρό μας. Θεωρείτε ότι η Τουρκία αντιλαμβάνεται τον εαυτό της σαν μητέρα πατρίδα για αυτό το σημείο του χάρτη και αν ναι τι αντίκτυπο έχει αυτό στη διαμόρφωση της εξωτερικής της πολιτικής;

Ι.Α.: «Νομίζω ότι η Τουρκία έχει έναν προστατευτισμό απέναντι σε τουρκικούς πληθυσμούς. Αυτό είναι ένα εγγενές κομμάτι της ταυτότητας και της πολιτικής, όπως εκφράζεται όχι μόνο προς τους Τουρκοκυπρίους αλλά και προς άλλες χώρες της Κεντρικής Ασίας για παράδειγμα του Καυκάσου. Βλέπετε πόσο προστατεύουν τους Τατάρους της Κριμαίας. Αυτό υπάρχει, είναι μία έκφραση του παντουρκισμού, ο οποίος είναι μία σταθερά της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής.»

Χ.Α: Της φιλοσοφίας της δηλαδή, και του πως αντιλαμβάνεται κόσμο γύρω της και τον εαυτό της απέναντι στον κόσμο. Θα μπορούσατε να πιθανολογήσετε τι θα αποτελούσε επιτυχία για την ελληνική πλευρά μέσα από μία προσπάθεια διαλόγου και σύγκλισης με την Τουρκία?

Ι.Α.: «Η επιτυχία θα ήταν η προσφυγή στο ΔΔ της Χάγης και η επίλυση της διαφοράς που επιδιώκουμε με αυτό τον τρόπο. Αυτή θα ήταν η απόλυτη επιτυχία της ελληνικής πλευράς. Χρειάζεται μία λύση συμβιβαστική δεν μπορεί να δικαιώνει η λύση αυτή τις θέσεις απόλυτα της μίας πλευράς.»

Χ.Α: Πως αισθάνεστε που συμβάλατε τα μέγιστα στην έκδοση του βιβλίου *Bridging the Gaps*?

Ι.Α.: «Πολύ θετικά, ήταν μία πολύ σημαντική πρωτοβουλία που ελπίζω να μπορέσει να συνεχιστεί.»

Χ.Α: Κινείται στο πλαίσιο του πολιτισμού, αφορά νέους ερευνητές και είναι και ένας από τους τομείς που οι δύο χώρες μπορούν να συνεργαστούν. Σε ποιους τομείς, πιστεύετε ότι θα μπορούσαν να εντείνουν τις σχέσεις τους οι δύο χώρες κάτι το οποίο θα μπορούσε να έχει και ένα αποτέλεσμα θετικό;

Ι.Α.: «Το μείζον και αυτό που θα μπορούσε να γίνει άμεσα είναι το περιβάλλον, γιατί μοιραζόμαστε κοινούς φυσικούς θησαυρούς, τη θάλασσα για παράδειγμα. Αυτό θα μπορούσε να είναι προς όφελος των δύο λαών απόλυτα. Δεν μπορώ να δω κάποιον άλλον τομέα που η συνεργασία να είναι πιο επωφελής. Φυσικά το εμπόριο και η οικονομία βοηθούν αλλά για το περιβάλλον θα έπρεπε να υπάρχει πιο εντατική συνεργασία επειδή είναι ένα κοινό αγαθό.»

Χ.Α: Και σε επίπεδο αξιωματούχων και σε επίπεδο κοινωνίας πολιτών, θα λέγατε?

Ι.Α.: «Η ΚτΠ θα έπρεπε να διαδραματίζει μεγαλύτερο ρόλο. Δεν παίζει αυτή τη στιγμή δεν υπάρχουν πρωτοβουλίες με αντίκτυπο. Δεν υπάρχει κάποιο μαζικό ρεύμα που να επιβάλει μία ατζέντα συνεργασίας. Αυτό συμβαίνει, βέβαια, γιατί και στις δύο χώρες δεν είναι ιδιαίτερα ανεπτυγμένη η έννοια της κοινωνίας των πολιτών. Δεν υπάρχει η λογική ότι λειτουργούμε και πέρα από τους κρατικούς θεσμούς.»

Χ.Α: Πιστεύετε ότι είναι επειδή δεν έχουμε συνηθίσει να λειτουργούμε και πέρα από τους κρατικούς μηχανισμούς ή επειδή μιλάμε και για δύο χώρες που έχουν ένα δυσάρεστο παρελθόν; Πως λειτουργεί η μνήμη στην πολιτική και στη διαμόρφωση της πολιτικής μπορεί να απομακρύνει τους λαούς ή αν διαχειριστεί κανείς σωστά μπορεί να αποβεί εποικοδομητική;

Ι.Α.: «Αυτό το ιστορικό βάρος υπάρχει. Από την άλλη μεριά υπάρχουν νεότερες γενιές που θα μπορούσαν να κάνουν μια διαφορετικού είδους προσέγγιση.»

Χ.Α: Υπάρχει αυτή η επιθυμία για συνεργασία..

Ι.Α.: «Για αυτό θα έπρεπε να πολλαπλασιαστούν αυτές οι πρωτοβουλίες. Δεν είναι πολύ εύκολο αλλά όχι ακατόρθωτο. Και στην εκπαίδευση θα μπορούσε να υπάρξει κάτι που να δημιουργεί μία καλύτερη εικόνα μίας χώρας στην άλλη. Αν υπάρξει διάθεση υπάρχουν τομείς που μπορούν να αναπτυχθούν πολύ καλά.»

Χ.Α: Άρα ο πολιτισμός και η ήπια διπλωματία θα μπορούσε να λειτουργήσει θετικά προς αυτή την κατεύθυνση. Πολλές φορές μπορεί να παρατηρούμε μία στασιμότητα στις διακρατικές σχέσεις αλλά σε ένα δεύτερο επίπεδο να πραγματοποιούνται άλλες διεργασίες που να είναι το ίδιο αποτελεσματικές για την οικοδόμηση των σχέσεων

εμπιστοσύνης μεταξύ των λαών που είναι και οι αποδέκτες των αποφάσεων σε διακρατικό επίπεδο. Σε ποιο βαθμό θεωρείτε ότι τα βιώματα μας επηρεάζουν την πορεία μας; Αναφέρατε ότι μία διαδρομή να χαρακτηί τυχαία για εμάς αλλά και πως τα βιώματα μας μπορούν να μας διαμορφώσουν σαν προσωπικότητα.

I.A.: «Που γεννήθηκε ο καθένας, το περιβάλλον οι εμπειρίες.. όλα παίζουν ρόλο...»

X.A.: Είναι και πολύ ενδιαφέρον, άνθρωποι από διαφορετικά περιβάλλοντα έρχονται σε επαφή και συνεργάζονται μεταξύ τους. Είναι ένα από τα στοιχεία που με έκαναν να αγαπήσω την Τουρκία. Έβλεπα ότι η διαφορετικότητα δεν αποτελούσε τροχοπέδη.

I.A.: «Αυτό είναι γεγονός όλοι το αισθανόμαστε αυτό. Έχουμε πολλά κοινά στοιχεία, και δημιουργεί μία κοινή βάση.»

X.A.: Ποια συμβουλή θα δίνατε στους νέους που θα ήθελαν να σταδιοδρομήσουν στον τομέα των διεθνών σχέσεων; Ποια ήταν τα δικά σας εφόδια; Ποια είναι τα απαραίτητα εφόδια για να επιτύχει κανείς;

I.A.: «Η εκπαίδευση, είναι το ισχυρότερο εφόδιο. Αν υπάρχει καλή εκπαίδευση και αφοσίωση σε αυτό που κάνεις μπορεί να αποτελέσει μία καλή βάση για να συνεχίσει κανείς και να χαράξει μία πορεία.»

#### *Μικρός Σχολιασμός*

Με την κα Ινώ ξεκινήσαμε τη διαδρομή της συνέντευξης αυτής από την προσπάθεια να αναλύσουμε τον παράγοντα Τουρκία στη βάση διαφορετικών πτυχών. Βασικό κομμάτι της δικής της θεώρησης για τα πράγματα είναι πως προκειμένου να κατανοήσουμε την χώρα αυτή σήμερα, οφείλουμε να ανατρέξουμε στο παρελθόν και την ιστορία της, δίνοντας έμφαση στη μετατροπή της από οθωμανική αυτοκρατορία σε σύγχρονο τουρκικό κράτος. Σύμφωνα με την ίδια ,η οθωμανική λογική δεν έχει εκλείψει, καθώς η οθωμανική αυτοκρατορία συνιστούσε έναν πολύ σημαντικό παίκτη της εποχής, μάλιστα, έχει επανέλθει δριμύτερη με την νέο-οθωμανική λογική, που χαρακτηρίζει την περίοδο Ερντογάν, τη δεύτερη από τις δύο σπουδαιότερες περιόδους, που σημάδεψαν την τουρκική ιστορία με πρωτεύουσής σημασίας εκείνη που αφορά στην εκκίνηση του σύγχρονου τουρκικού κράτους και τον πατέρα του τουρκικού εθνικισμού. Η διαφορά ανάμεσα σε Κεμαλιστές και ισλαμιστές συνιστά ένα δίπολο, που καθορίζει τα πολιτικά και κοινωνικά πράγματα στη γείτονα. Υπογραμμίζει μάλιστα, πως η κοινωνικοπολιτική αυτή έμφαση είναι απαραίτητη προκειμένου να κατανοήσει κανείς πλήρως τον τρόπο που η Τουρκία δρα στο διεθνές επίπεδο.

Η κα Αφεντούλη αναφέρει χαρακτηριστικά, πως η Τουρκία με τη δημιουργία του σύγχρονου τουρκικού κράτους είχε επιλέξει, ήδη από τα σπάργανα της δημιουργίας του νέου αυτού κρατικού μορφώματος, να είναι μία χώρα των δυτικών θεσμών, όχι απαραίτητα του δυτικού κόσμου σημειώνει χαρακτηριστικά, με σημαντικότερα

παραδείγματα την ενταξιακή της πορεία στην ΕΕ καθώς και στο NATO, που αποτελούν δύο από τους σημαντικότερους πυλώνες του μεταπολεμικού κόσμου. Ας σταθούμε λιγάκι στο διαχωρισμό που κάνει ανάμεσα στο δυτικό κόσμο και στους δυτικούς θεσμούς. Μπορούμε να συνάγουμε την άποψη ότι ο δυτικός κόσμος είναι ένα μεγαλύτερο σύνολο που διαμορφώνεται στη βάση των δυτικών θεσμών, κάποιους από τους οποίους ορισμένα κράτη επιλέγουν να ακολουθήσουν και άλλους απορρίπτουν. Η Τουρκία επιλέγει να ακολουθήσει κάποιους από αυτούς που αναφέρθηκαν παραπάνω αλλά οι κοινωνικές της δομές και ο πολιτικός της προσανατολισμός δεν επιτρέπουν να ταυτιστεί απόλυτα με τις δυτικές αρχές και αξίες του κράτους δικαίου και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, αν λάβει κανείς υπόψη του την πρόσφατη διαμάχη με τον δήμαρχο της Κωνσταντινούπολης ο οποίος κρατείται μέχρι και σήμερα.

Ένας από τους λόγους για τους οποίους η κα Αφεντούλη σημειώνει τη διαφοροποίηση της Τουρκίας από το δυτικό στρατόπεδο είναι ότι έχει αρχίσει να εκλείπει η προσήλωση αυτή σε δυτικές αρχές και κανόνες που εκφράζονται με το status quo που διαμόρφωσε τα πράγματα μετά την Μικρασιατική καταστροφή και μοιραία όταν ένα κράτος απομακρύνεται από τους κανόνες και τις αρχές που διέπουν την κοινωνική δομή στην οποία επιλέγει να ενταχθεί, αμφισβητείται και η προσήλωσή του στις αντίστοιχες επιδιώξεις του συνόλου. Αναφέρει χαρακτηριστικά ότι αυτή η αναθεωρητική στάση που ακολουθεί δεν μπορεί να επιβληθεί με ειρηνικά μέσα κάτι που μας οδηγεί με σχετική ασφάλεια στο συμπέρασμα πως δύσκολα θα μπορούσε να αποσοβηθούν οι διαφορές ανάμεσα στις δύο αυτές χώρες με τον πιο ανώδυνο τρόπο που αποτελεί την προσφυγή στη Χάγη. Η στάση αυτή της Τουρκίας αποτελεί μία κόκκινη γραμμή και για την Ελλάδα, η οποία ακολουθεί μία συγκεκριμένη πορεία στους κόλπους του δυτικού κόσμου.

Στην προσπάθεια μας να αναλύσουμε την έννοια του εθνικού συμφέροντος, η κα Αφεντούλη χρησιμοποίησε ως παράδειγμα τη στρατηγική της Ελλάδας, που παρουσιάζει μία συνέπεια στο δυτικό της προσανατολισμό και στην προσήλωσή της στους δυτικούς θεσμούς και αυτό μεταφράζεται σε μία χώρα που αποτελεί έναν συνεπή σύμμαχο. Αυτό συμβαίνει ακριβώς γιατί οι διαδοχικές κυβερνήσεις ήδη από την μεταπολίτευση και έπειτα είχαν προσανατολιστεί στο ότι η Ελλάδα δεν είναι αναθεωρητική χώρα και δεν έχει εδαφικές διεκδικήσεις, είναι μία χώρα που ανήκει στη Δύση και που επιλέγει να προωθήσει το εθνικό της συμφέρον με ειρηνικά μέσα και μέσα από πολυεθνικά σύνορα. Η Τουρκία αντίθετα, λόγω και του μεγέθους της και του πληθυσμιακού της εκτοπίσματος αλλά και άλλων παραγόντων που την καθιστούν έναν ισχυρό γεωπολιτικό, παίκτη, κάτι που αποτελεί και δική της στόχευση, έχει και επιδιώκει τη δυνατότητα να διεκδικεί το εθνικό της συμφέρον μόνη της ανεξαρτήτως των συμμαχιών ή της ένταξης σε υπερεθνικούς θεσμούς, με σημαντικότερα παραδείγματα, σύμφωνα με την ίδια, τις στρατιωτικές επιχειρήσεις της Τουρκίας στη Βόρεια Συρία που την είχε φέρει σε αντιπαράθεση με τις ΗΠΑ.

Συζητήσαμε την έννοια της διπλωματίας στο πλαίσιο των διεθνών οργανισμών, δίνοντας έμφαση στους κανόνες που είναι εκείνοι που τοποθετούν τις χώρες σε έναν ίδιο προσανατολισμό να επιλύουν τις διαφορές τους με ειρηνικό τρόπο. Για την κα Αφεντούλη ο οικονομικός παράγοντας δεν είναι απαραίτητα ο κυριότερος παράγοντας που καθορίζει την εξωτερική της πολιτική, παρόλα αυτά της δίνει τη δυνατότητα να καθορίζει την οικονομική της πολιτική με το αυτόνομο νόμισμά της, όμως σίγουρα οφείλουν να προσμετρηθούν στην ανάλυσή μας για την κατανόηση της δυσκολίας στην οποία έχει περιέλθει ειδικά τα τελευταία χρόνια.

Ένα ακόμη εγγενές κομμάτι στην ταυτότητα της Τουρκίας αποτελεί ο προστατευτισμός που επιδεικνύει στους τουρκικούς πληθυσμούς, χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι Τ/κ το βόρειο κομμάτι της Κύπρου το αποκαλεί *Yanru Vatan*, που αποδεικνύει τον τρόπο που αντιλαμβάνεται τόσο το κατεχόμενο κομμάτι όσο και τον εαυτό της απέναντι στο τμήμα αυτό του χάρτη του νησιού. Επιτυχία στην επίλυση των ελληνοτουρκικών θεωρεί την προσφυγή στη Χάγη, με άλλα λόγια την ειρηνική επίλυση των διαφορών που ταλανίζουν τις δύο χώρες.

Στο ίδιο πλαίσιο της ειρηνικής συνύπαρξης κινείται και η αναφορά μας στο βιβλίο *Bridging the Gap*” μία πολύ σημαντική πρωτοβουλία στο πλαίσιο της δημόσιας διπλωματίας υπό την αιγίδα του NATO και του Friedrich Nauman for Freedom, που είχε στόχο να παρουσιάσει σχέδια και τρόπους συνεργασίας στο πλαίσιο της νέας γενιάς και της κοινωνίας των πολιτών συνάμα, για την οποία κάναμε λόγο καταλήγοντας στο ότι ένα πολύ σημαντικό κομμάτι που θα μπορούσε να αποτελέσει η συνεργασία της κοινωνίας των πολιτών των δύο χωρών πάνω στο περιβάλλον το οποίο αποτελεί το χώρο τον οποίο μοιράζονται γεωγραφικά οι δύο χώρες και η επιβίωση του κρίνεται απαραίτητη και για τις δύο.

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι πέρα από τις διπλωματικές προσπάθειες που είναι χαρακτηριστικές σε επίπεδο αξιωματούχων και διμερών επαφών οι διάφοροι τομείς στους οποίους μπορεί να αναπτυχθούν διπλωματικά οι ελληνοτουρκικές σχέσεις είναι χρήσιμο να λαμβάνονται πάντοτε υπόψη ως εν δυνάμει παράγοντες αποτελεσμάτων χαμηλής πολιτικής. Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφερθεί ο ορισμός που δίνει η κα Αφεντούλη στο βιβλίο της περί δημόσιας διπλωματίας, σύμφωνα με την οποία αποτελεί μία πολύ σημαντική διάσταση της σύγχρονης διπλωματίας και αναβαθμίζεται σε προαγωγό των στόχων εξωτερικής πολιτικής<sup>65</sup>. Παίρνοντας ως παράδειγμα το βιβλίο *Bridging the Gaps* θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς πως εξυπηρετεί τόσο τις στοχεύσεις του οργανισμού στους κόλπους του οποίου έλαβε χώρα για την αρμονική συνύπαρξη των κρατών μελών του, όσο και για τα ίδια τα κράτη, την Ελλάδα και την Τουρκία που προτίθενται να αναπτύξουν τις σχέσεις τους σε πολιτιστικό και εκπαιδευτικό επίπεδο.

---

<sup>65</sup> Αφεντούλη Ινώ, Δημόσια Διπλωματία, Εκδ. Ευρασία σελ.11-13

### Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις αποτελούν ένα από τα πλέον πιο σύνθετα ζητήματα που απασχολούν εδώ και δεκαετίες τη διεθνή πολιτική της Ανατολικής Μεσογείου, όπως αναδείχθηκε μέσα από την μελέτη των πολιτικών, οικονομικών, ιδεολογικών, και κοινωνικών παραγόντων, που άλλοτε διαμορφώνουν και άλλοτε επηρεάζουν τις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών τόσο σε πολιτικό επίπεδο αξιωματούχων όσο και στο επίπεδο της καθημερινότητας των λαών. Δεν είναι λίγες οι στιγμές, που η ένταση στις μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις έχουν πυροδοτήσει την ανάμειξη δυνάμεων όπως οι ΗΠΑ και ο δυτικός κόσμος εν γένει, προκειμένου οι κρίσεις να αποσοβηθούν και η επικοινωνία μεταξύ των δύο χωρών να αποκατασταθεί. Σ' αυτό το σημείο μπορούν να διατυπωθούν με σχετική βεβαιότητα ορισμένα συμπεράσματα, γενικεύσεις και προτάσεις.

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις αποτελούν ένα κρίσιμο πεδίο μελέτης στις διεθνείς σχέσεις που έχει απασχολήσει διαχρονικά την επιστημονική μελέτη και τη χάραξη της πολιτικής στο διεθνές πεδίο από τους υπεύθυνους αξιωματούχους. Οι εξελίξεις στο στίβο των ελληνοτουρκικών σχέσεων συνιστούν αναπόσπαστο κομμάτι της γεωπολιτικής της Ανατολικής Μεσογείου και απασχολούν την επικαιρότητα των διεθνών σχέσεων σχεδόν σε καθημερινή βάση προσφέροντας υλικό για την ανάλυση και κατανόηση της φύσης τόσο των αντιπαράθεσεων όσο και των στιγμών κατανόησης και διαλόγου μεταξύ τους. Η εξέλιξή τους επηρεάζεται και κατευθύνεται από ιστορικές εμπειρίες, από τη μνήμη τόσο στην πολιτική όσο και στη συνείδηση των πολιτών, από τις πολύ συχνά ανταγωνιστικές εθνικές αφηγήσεις που καθορίζουν κατευθυντήριες γραμμές της εξωτερικής πολιτικής, αλλά και από τις αδιαμφισβήτητα δομικές μεταβολές στο διεθνές σύστημα που καταλήγουν να διαπλάθουν το χαρακτήρα των δύο κρατών και να υπαγορεύουν τις συμμαχίες στις οποίες αυτά προβαίνουν.

Από τη Συνθήκη της Λωζάνης έως και τη σύγχρονη εποχή, ταραγμένα στιγμιότυπα της οποίας παρατηρούμε μέχρι και σήμερα στο αβέβαιο διεθνοπολιτικό επίπεδο ειδικά μετά τον πόλεμο στην Ουκρανία και τη σφοδρή αντιπαράθεση Ισραήλ-Παλαιστίνης στη Γάζα, οι σχέσεις των δύο κρατών χαρακτηρίζονται από εναλλαγές έντασης και προσέγγισης, με καθοριστικά ζητήματα ήδη από τη δεκαετία του 1950 το Κυπριακό, το καθεστώς του Αιγαίου, τις κλιμακούμενες διεκδικήσεις της Τουρκίας (υφαλοκρηπίδα, χωρικά ύδατα, εναέριος χώρος, γκρίζες ζώνες, αποστρατικοποίηση) και, πιο πρόσφατα, την οριοθέτηση θαλάσσιων ζωνών στην Ανατολική Μεσόγειο και την εκμετάλλευση ενεργειακών πόρων (ΑΟΖ).

Η ανάλυση των ελληνοτουρκικών σχέσεων απαιτεί τόσο τη συνδυαστική προσέγγιση θεωριών διεθνών σχέσεων, που προσεγγίστηκε μέσα από την αναφορά στο εθνικό συμφέρον και την ισχύ της κάθε χώρας καθώς και μέσα από την αναφορά στην ήπια ισχύ και την διπλωματική αλληλεπίδραση τους, όσο και τους παράγοντες που διαμορφώνουν την εξωτερική πολιτική των δύο χωρών. Ο ρεαλισμός, υπογραμμίζει τη σημασία της ισορροπίας ισχύος και των ζητημάτων ασφάλειας, ενώ ο θεσμικός

φιλελευθερισμός, αναδεικνύει το ρόλο των διεθνών οργανισμών, του διεθνούς δικαίου και της διπλωματίας. Παράλληλα, η ενταξιακή πορεία της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και η συμμετοχή αμφότερων των κρατών στο ΝΑΤΟ λειτουργούν τόσο ως παράγοντες περιορισμού της σύγκρουσης όσο και ως πεδία άσκησης πίεσης και διαπραγμάτευσης. Σε αυτό το σημείο η συνεισφορά της κας Αφεντούλη ήταν καθοριστική, καθώς μας επιβεβαίωσε πως είναι δυνατόν στην καθημερινή πρακτική να συνυπάρξουν χώρες με αντικρουόμενα συμφέροντα εντός του πλαισίου ενός διεθνούς οργανισμού από τη στιγμή που αποδέχονται τις αρχές και τους κανόνες που τον διέπουν.

Συνολικά, οι ελληνοτουρκικές σχέσεις δεν μπορούν να ερμηνευθούν μονοδιάστατα, αλλά απαιτούν μια δυναμική και διεπιστημονική ανάλυση που λαμβάνει υπόψη ιστορικές, νομικές, πολιτικές και γεωστρατηγικές παραμέτρους, προκειμένου να καταλήξουμε σε ένα ασφαλές συμπέρασμα για τη φύση και τις προοπτικές τους ειδικά όταν πρόκειται για την επίλυση των διμερών διαφορών που ταλανίζουν αμφοτέρους τις ιθύνουσες κυβερνήσεις τους. Η προοπτική σταθερότητας στην περιοχή προϋποθέτει τη συνέχιση του διαλόγου, την οικοδόμηση μέτρων εμπιστοσύνης και την προσήλωση στις αρχές του διεθνούς δικαίου ως βασικού πλαισίου ειρηνικής επίλυσης διαφορών.

Το διεθνές δίκαιο χρησιμοποιείται ως ενισχυτικό της θέσης της Ελλάδας, καθώς οι διατάξεις του προσφέρουν δυνατότητες επίλυσης για τα διμερή ζητήματα που θέτει η Τουρκία στο τραπέζι και επιφυλάσσουν δίκαιη μεταχείριση για τα κράτη που αντιλαμβάνονται τη σπουδαιότητά του ως εργαλείου, ενώ ευθυγραμμίζεται απόλυτα με τις επιδιώξεις της εξωτερικής μας πολιτικής σαν αναπόσπαστο κομμάτι του δυτικού οπλοστασίου το οποίο και ενστερνίζεται η Ελλάδα ήδη από την δημιουργία της ως κράτους.

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας ήταν να εξετάσει την δυαδική σχέση μεταξύ του διεθνούς δικαίου και της εξωτερικής πολιτικής στο πλαίσιο των διπλωματικών προσπαθειών στις ελληνοτουρκικές σχέσεις καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η πολιτική είναι εκείνη που διαμορφώνει την αντίληψη των χωρών απέναντι στο διεθνές δίκαιο, όπου άλλοτε τα κράτη κάνουν χρήση των διατάξεών του και άλλοτε μέσα από την χρήση συμφωνούν να οδηγηθούν σε ένα δικαιοδοτικό όργανο για την επίλυση των διαφορών τους. Η πολιτική, οι κατευθυντήριες γραμμές της και οι παράγοντες που την επηρεάζουν είναι εκείνες που καθορίζουν τις σχέσεις μεταξύ των κρατών και νοηματοδοτούν την πορεία της αλληλεπίδρασής τους. Στο συμπέρασμα αυτό οδηγηθήκαμε μέσα από τη χρήση και αναφορά σε ελληνικές και ξενόγλωσσες βιβλιογραφικές πηγές, περιήγηση στην ιστοσελίδα και των δύο ΥΠΕΞ, άρθρα και δημοσιεύσεις, καθώς και μεταπτυχιακές εργασίες που έχουν μελετήσει το συγκεκριμένο ζήτημα από διαφορετικές σκοπιές.

Συνοπτικά, η Τουρκία είναι μία εξαιρετικά πολύπλοκη χώρα, με πολλές φυσιογνωμίες και ταυτότητες. Βρίσκεται σε μία συνεχή αναζήτηση του ρόλου της στο διεθνές

σύστημα, αλλά και σε μία μόνιμη εσωτερική κρίση από την ίδρυση σχεδόν του σύγχρονου τουρκικού κράτους, αλλά και παλαιότερα κατά τη διάρκεια των δύο τελευταίων αιώνων ύπαρξης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η διάλυση της τελευταίας σηματοδότησε τη σταδιοδρομία της ως ενός κρατικού πια μορφώματος με στόχους, βλέψεις, εχθρούς και φίλους που δεσπόζει στις γεωγραφικές πλάκες της Ανατολής.

Ενώ, η Ελλάδα συγκροτεί μια χώρα με παρόμοιες γεωγραφικές ιδιαιτερότητες με την Τουρκία, οικονομία προσανατολισμένη στις παροχή υπηρεσιών, σχετικά σταθερό δημοκρατικό πολιτικό σύστημα, ιδιαίτερα μετά την επαναφορά της δημοκρατίας και την αποκήρυξη της δικτατορίας και έπειτα, και κοινωνία που ισορροπεί ανάμεσα στην παράδοση και τον μετασχηματισμό, το παλιό και το νέο, τις δυνάμεις και τις αδυναμίες. Η κατανόηση αυτών των βασικών χαρακτηριστικών είναι απαραίτητη για την ερμηνεία της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας, όπως αντίστοιχα και της τουρκικής, αλλά και των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν για διαφορετικούς λόγους η κάθε μία στο ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον. Αυτή η πορεία τους είναι που τις καθόρισε ως τέτοιες και διαμόρφωσε τον προσανατολισμό τους. Από αυτόν τον προσανατολισμό δεν έλειπαν βέβαια οι συγκρούσεις με προεξάρχουσες τις στιγμές του 1973-1974, το 1976, το 1987, το 1996, όπως διεξοδικά αναφέρθηκαν στον κύριο κορμό της εργασίας.

Είναι γεγονός, πως ο αναθεωρητισμός της Τουρκίας και η γενικότερη αναστάτωση που έχει προκαλέσει στις ισορροπίες στη θάλασσα της μεσογείου απειλούν την κυριαρχία και αμφισβητούν τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας. Η χώρα μας απαντά σε αυτό με τη συντονισμένη προσπάθεια οικοδόμησης ή και εμβάθυνσης των σχέσεων με γειτονικές χώρες στη βάση συμφωνιών που απολαύουν το κύρος του διεθνούς δικαίου.

Η σημασία των γεγονότων αυτών που σημάδεψαν τις σχέσεις μεταξύ τους έγκειται στο ότι ο τρόπος εκδήλωσης και πρόκλησής τους καθώς και ο τρόπος αντιμετώπισής τους είναι εκείνος που μας αποδεικνύει την γραμμή που η κάθε χώρα επιθυμεί να ακολουθήσει, τον τρόπο που θα χρησιμοποιήσει το διεθνές δίκαιο με βάση τη στόχευση που επιθυμεί να επιτύχει. Καταδεικνύουν με άλλα λόγια τα μέσα που επιθυμούν να ακολουθήσουν και τη φιλοσοφία τους τόσο γύρω από τη σπουδαιότητα του διεθνούς δικαίου. Μετά από τα γεγονότα του 1974 και την παροιμιώδη επιδείνωση του Κυπριακού Ζητήματος, που μέχρι σήμερα ταλανίζει με την μη επίλυσή του, οι διμερείς σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας έφτασαν σε έσχατο σημείο αρκετές φορές και τα επόμενα χρόνια κατέληξαν να χαρακτηρίζονται από αστάθεια και πολλές εναλλαγές. Μέχρι και σήμερα οι σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στις δύο χώρες παραμένουν ένα ανοικτό και συχνά μεταβαλλόμενο ζήτημα. Συνοπτικά οι λόγοι αναφέρονται παρακάτω.

Ελλάδα και Τουρκία έχουν εκ διαμέτρου αντίθετες απόψεις πάνω στις νομικές και μη διαφορές που έχουν ανακύψει σε διαφορετικές στιγμές και για διαφορετικούς λόγους μεταξύ τους, κυρίως τεχνηέντως από την πλευρά της τελευταίας, μιας και η Ελλάδα

αναγνωρίζει ως μία και μοναδική νομική διαφορά την περίπτωση της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας. Η Τουρκία από την πλευρά της υπογραμμίζει μία σειρά από ζητήματα όπως οι γκρίζες ζώνες, η διαφορά εναέριου χώρου και αιγιαλίτιδας ζώνης, αποστρατικοποίηση των νησιών του ΒΑ Αιγαίου και συνεχής αναφορά σε απαρχαιωμένες πια διατάξεις της Συνθήκης της Λοζάνης που έχουν αντικατασταθεί από τη Συνθήκη του Μοντραί και τη Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982. Σταδιακά έχτισε αυτό που ονομάζουμε διμερείς διαφορές βαφτίζοντας έτσι τις δικές της μονομερείς διεκδικήσεις στην περιοχή του Αιγαίου σε βάρος της Ελλάδας. Η Ελλάδα έπειτα από την ανεπιτυχή προσφυγή της στο ΔΔΧ το 1976, συνειδητοποίησε πως δίχως τη συναίνεση του αντιδίκου είναι ιδιαίτερα ριψοκίνδυνο να προβεί κανείς προς την επίλυση του ζητήματος.

Αποτελεί σχεδόν βέβαιο το ότι, όποιο δικαιοδοτικό όργανο και να αναλάβει την επίλυση του όλου η μέρους των διαφορών θα ακολουθήσει την μέθοδο των τριών σταδίων, ενώ το ΔΔΧ παρουσιάζεται ως το πιο ασφαλές μέσο επίλυσης λόγω της σταθερής νομολογίας, της εμπιστοσύνης που απολαμβάνει από την πλειονότητα των κρατών, αποτελώντας το κύριο δικαιοδοτικό όργανό των ΗΕ και σαν αποτέλεσμα τα κράτη είναι λιγότερο πιθανό να παραβλέψουν μία απόφαση που έχει εκδοθεί από την πλευρά του.

Παράλληλα με τις εξελίξεις σε υψηλό επίπεδο πολιτικής, είναι σημαντικό να μνημονεύσουμε μία ακόμη φορά στην ευεργετική επίδραση των επιμέρους διπλωματικών σχέσεων και της προσέγγισης σε επίπεδο πολυμερούς διπλωματίας.

Δυστυχώς, όμως, η γειτνίαση με την Τουρκία εγείρει αρκετές φορές διλήμματα ως προς τον τρόπο που μπορεί κανείς να διαχειριστεί έναν γείτονα με δυναμικά στοιχεία μέσα στις αδυναμίες του και ένα εκτόπισμα που η διεθνής κοινότητα δύσκολα μπορεί να παραβλέψει. Η χρονική έκταση που έχουν λάβει οι διαφορές είναι ένα από τα ενδεικτικά της δυσκολίας που χαρακτηρίζουν τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Όπως σημείωνε και ο Ρόναλντ Ρήγκαν,

***«Ειρήνη δεν είναι η απουσία συγκρούσεων. Είναι η δυνατότητα να διαχειρίζεσαι τις συγκρούσεις με ειρηνικά μέσα».***

Και με αυτή τη φράση θα ήθελα να ολοκληρώσω το παρόν πόνημα γυρίζοντας στην αρχική μου επιθυμία η επιστημονική αυτή προσπάθεια να αποτελέσει μία γραπτή μαρτυρία ότι η ειρηνική επίλυση των διαφορών και η συνεχής προσπάθεια βελτίωσης των διμερών σχέσεων οφείλει να είναι πάντα η προτιμητέα λύση και προοπτική.

## Βιβλιογραφία

Ahmet Davutoglu (2010), *Το Στρατηγικό Βάθος: Η διεθνής θέση της Τουρκίας*, Εκδόσεις Ποιότητα, 20<sup>η</sup> χιλιάδα, Αθήνα.

Biray Kolluoglu, (2010) *Cities of the Mediterranean: From the Ottomans to the Present Day*.

Bolukbasi, Deniz (2004), *Turkey and Greece: The Aegean Disputes*, Routledge Cavendish.

Bozarslan, Hamit,(2004) *Ιστορία της Σύγχρονης Τουρκίας: Από την Επανάσταση των Νεότουρκων μέχρι σήμερα*, Εκδόσεις Σαβάλας.

Braudel, Fernand – Aymard, Maurice – Coarelli, Filippo (1990), *Η Μεσόγειος: Η χώρα και η ιστορία*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Braudel, Fernand et al. (1990), *Η Μεσόγειος: Άνθρωποι και πολιτισμική κληρονομιά*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα.

Edited by Ronald Meinardus and Dimitrios Triantaphyllou (2020) *Bridging the Gaps: An Almanac for Greek-Turkish Cooperation*, CIES (Center for International and European Studies, Friedrich Nauman Foundation for Freedom, 2<sup>nd</sup> Edition.

Isin, Ekrem(2023) *Everyday Life in Istanbul*, Yapi Kredi Yayinlari.

John Baylis, Steve Smith, Patricia Owens, (2013)*Η παγκοσμιοποίηση της Διεθνούς Πολιτικής, Μία εισαγωγή στις διεθνείς σχέσεις*, 5<sup>η</sup> Έκδοση, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ.

J.C.W. Pevehouse, J.S. Goldstein, (2021) *ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ*, Εκδόσεις Τζιόλα.

John Agnew, *Geopolitics, Revisioning World Politics*.

Mazower, Mark, *Inside Hitler's Greece*.

Mansel, Philip,(2010) *Levant: Splendour and Catastrophe on the Mediterranean*.

Pamuk, Şevket (2002), *Άνιστοι αιώνες: Οικονομική ιστορία της Τουρκίας από τον 19ο αιώνα μέχρι σήμερα*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα.

Pelgrave-Macmillan (2010), *The incomplete Breakthrough in Greek-Turkish Relations, Grasping Greece's Socialization Strategy*.

---

Αθανασοπούλου, Εκάβη (1999), *Τουρκία: Αναζήτηση ασφάλειας – Αμερικανοβρετανικά συμφέροντα*, Παπαζήσης, ΕΛΙΑΜΕΠ.

Αθανάσιος Πλατιάς, Κωνσταντίνος Κολιόπουλος (2021), *Η τέχνη της Στρατηγικής, 50 Κανόνες για τον πόλεμο, την πολιτική, τις επιχειρήσεις, και την καθημερινή ζωή*, Αθήνα, Εκδόσεις Δίαυλος.

Ανθεμίδης, Αχιλλέας, (1999) *Τουρκία: Η χώρα των θρησκευτικών και εθνικών μειονοτήτων*, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη.

Αφεντούλη, Ινώ (2023), *Δημόσια Διπλωματία*, Εκδόσεις Ευρασία.

Βερέμης, Θάνος (1988), *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις 1923–1987*, Γνώση, ΕΛΙΑΜΕΠ.

Βερέμης, Θάνος (1995), *Η Τουρκία σήμερα*, Παπαζήσης, ΕΛΙΑΜΕΠ.

Βερέμης, Θάνος (2007), *Η ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων 1453–2006*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.

Βερέμης, Θάνος (επιμ)(2002) *Η σύγχρονη Τουρκία: Πολιτικό σύστημα, οικονομία και εξωτερική πολιτική*, ΕΛΙΑΜΕΠ.

Βερέμης, (2023) Θάνος *Μικρή Πολιτική Ιστορία της Σύγχρονης Ελλάδας*, 3<sup>η</sup> εκτύπωση Εκδόσεις ΠΑΤΑΚΗ.

Γεννηματάς, Γεώργιος (2022), *Ακόμη και με δανεικό στυλό γράφεται η ιστορία*, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

Γεωργούλης, Στέλιος – Σολταρίδης, Συμεών (1996), *Ίμια: Η αναμφισβήτητη ελληνική κυριαρχία*, Εκδόσεις Λιβάνη, Αθήνα.

Δίπλα, Χαριτίνη, (1992) *Η ελληνοτουρκική διαφορά για την υφαλοκρηπίδα*.

Θεοδωρόπουλος, Βύρων (1988), *Οι Τούρκοι και εμείς*, Εκδόσεις Φυτράκη.

Θεοδωρόπουλος, Βύρων,(2021) *Παράμετροι της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής*, ΕΛΙΑΜΕΠ, Εκδόσεις Σιδέρη.

Θεοδωρόπουλος, Βύρων,(2021) *Προγραμματισμός στην εξωτερική πολιτική*; ΕΛΙΑΜΕΠ, Εκδόσεις Σιδέρη.

Διαδρομές: Ο Βύρων Θεοδωρόπουλος αφηγείται στην Ινώ Αφεντούλη, (2005) Εκδόσεις Ποταμός

Ηρακλείδης, Αλέξης (2007), *Ασπονδοί γείτονες Ελλάδα–Τουρκία: Η διένεξη του Αιγαίου*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα.

Ήσυχος, Κώστας – Καλτσώνης, Δημήτρης, (2020) *Πόλεμος ή ειρήνη: Έξι σημεία για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και την εξωτερική πολιτική*, Εκδόσεις Τόπος.

Καραμπελιάς, Γιώργος (2009), *Νεο-Οθωμανισμός και ελληνική ταυτότητα*, Εναλλακτικές Εκδόσεις, Αθήνα.

Κιτρομηλίδης, Πασχάλης. *Σύνταγμα και Πολιτική στην Ελλάδα*.

Κολιάς, Χρήστος, (2009) *Ελλάδα–Τουρκία: Άμυνα, οικονομία και εθνική στρατηγική*, 2<sup>η</sup> εκτύπωση, Εκδόσεις Πατάκη.

Κουλουμπής, Θεόδωρος, (2008) *Διεθνείς σχέσεις: Ισχύς και δικαιοσύνη*, 2<sup>η</sup> Βελτιωμένη Έκδοση, Εκδόσεις Παπαζήση.

Κωστής, Κώστας,(2014) *Τα κακομαθημένα παιδιά της Ιστορίας*, Εκδόσεις Πόλις.

Λιάκουρας, Πέτρος (2002), *Διεθνές δίκαιο και χρήση των θαλάσσιων βυθών για στρατιωτικούς σκοπούς*, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα.

Λίβας, Σωτήριος (2017), *Όψεις της Τουρκίας: Κρατική ιδεολογία και κοινωνία των πολιτών*, Εκδόσεις Παπαζήση.

Λίτσας, Σπυρίδων Ν. – Τζιαμπίρης, Αριστοτέλης. *The Eastern Mediterranean in Transition: Multipolarity, Politics and Power*.

Ντάλας Σωτήρης, *Mare Nostrum: μετατοπίσεις ισχύος στον γεωπολιτικό χάρτη της Μεσογείου: γεωπολιτικές και γεωοικονομικές προκλήσεις*.

Ντόκος, Θάνος (2001), *Ο γεωστρατηγικός ρόλος της Τουρκίας*, ΕΛΙΑΜΕΠ.

Ντόκος, Θάνος, *Λευκή Βίβλος για την ελληνική εξωτερική πολιτική*.

Ραπτόπουλος Νικόλαος (2011), *Οι τρέχουσες εμπορικές και οικονομικές συναλλαγές της Τουρκίας με τις χώρες της άμεσης περιφέρειάς της στην περιοχή της Συρίας (2002-2009)*.

Ριζάς, Σωτήρης (2003), *Από την κρίση στην ύφεση*, Παπαζήσης.

Ριζάς, Σωτήρης (2006), *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Αιγαίο 1973–1976*, Εκδόσεις Σιδέρης.

Ροζάκης, Χρήστος, (2021) *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το Δίκαιο της Θάλασσας*.

Ρούκουνας, Εμμανουήλ, (2019) *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, 3<sup>η</sup> Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη.

Ρούκουνας, Εμμανουήλ, (2021) *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο: Κείμενα και Πρακτική, Σειρά Δημόσιου Διεθνούς Δικαίου, Διεύθυνση Σειράς*: Νομική Βιβλιοθήκη.

Σβολόπουλος, Κωνσταντίνος (2014), *Ελληνική εξωτερική πολιτική 1830–1981*, Βιβλιοπωλείον της Εστίας.

Στεφανίδης, Ι. (1997), *Ο τελευταίος ευρωπαϊκός αιώνας (1871–1945)*, Εκδόσεις Προσκήνιο, Αθήνα.

Στεφανίδης, Ιωάννης, (2016) *Ασύμμετροι εταίροι: Οι ΗΠΑ και η Ελλάδα στον Ψυχρό Πόλεμο*, 6<sup>η</sup> εκτύπωση Εκδόσεις Πατάκη.

Στρατή Αναστασία, Κρατερός Ιωάννου, *Δίκαιο της Θάλασσας*.

Συρίγος, Άγγελος – Χατζηβασιλείου, Ευάνθης (2024), *Μεταπολίτευση: 50 ερωτήματα και απαντήσεις 1974–1975*, Εκδόσεις Πατάκη.

Τουρκικές διεκδικήσεις σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο, Αλφαβητάρι των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων, ΕΙΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ 2020.

Συρίγος, Άγγελος, (2024) *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, Εκδόσεις Πατάκη.

Φίλης Κωνσταντίνος, (2018) *Τουρκία, Ισλάμ, Έρντογαν*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ, 2<sup>η</sup> έκδοση.

## Δημοσιεύσεις

Alexandris, Alexis (1983) *The Greek Minority of Istanbul and Greek-Turkish Relations*.

Artelaris, Panagiotis – Kallioras, Dimitris – Katsinis, Anastasis. *Local Economic Resilience and Economic Specialization in Greece during the Crisis* (2023) URL: [Local economic resilience and economic specialization in Greece during the crisis- Artelaris- Regional Science Policy & Practice- Wiley Online Library](#)

Athanassopoulou, Ekavi. *Blessing in Disguise? The Imia Crisis and Turkish-Greek Relations* (1997) URL: [\(PDF\) Blessing in disguise? The Imia crisis and Turkish-Greek relations](#)

Aydin, Mustafa(2004) *Turkish-Greek Relations: Escaping from the Security Dilemma in the Aegean*.

Barlas, Dilek (1999) *Turkish-Greek Relations: A Key to Stability in the Balkans*, URL: [\(PDF\) Turkish-Greek Relations: A Key to Stability in the Balkans](#)

Çağ, Galip – Ural, Selçuk (2014). *Türk Yunan İlişkilerinin Değiş(e)meyenleri: Yunan Algısında Türk İmgesine Tarihsel Mía Προσέγγιση*. Gazi Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi. URL: [\(PDF\) Türk Yunan İlişkilerinin Değiş\(e\)meyenle](#)

Carkoglu, Ali. *The View from Turkey: Perceptions of Greeks and Greek-Turkish Rapprochement by the Turkish Public*, URL: [\(PDF\) 8 The View from Turkey: Perceptions of Greeks and Greek-Turkish Rapprochement by the Turkish Public](#)

Chatziantoniou, Katerina (2000), *Building Confidence in Greek–Turkish Relations: Exploring the Possible*, URL: [\(PDF\) Building Confidence in Greek – Turkish relations: Exploring the Possible.](#)

Christofis, Nikos (2022) *Securitizing the Aegean: De-Europeanizing Greek-Turkish Relations*, URL: [Securitizing the Aegean: de-Europeanizing Greek–Turkish relations: Southeast European and Black Sea Studies: Vol 22 , No 1- Get Access](#)

Christofis, Nikos – Baser, Bahar – Ozturk, Ahmed Erdi (2019). *The View from Next Door: Greek-Turkish Relations after the Coup Attempt in Turkey*, URL: [The View from Next Door: Greek-Turkish Relations after the Coup Attempt in Turkey: The International Spectator: Vol 54 , No 2- Get Access](#)

Corbic, Dusan(2020) *An Overview of Greek-Turkish Relations in the 20th Century*, URL: [\(PDF\) AN OVERVIEW OF GREEK-TURKISH RELATIONS IN THE 20TH CENTURY](#)

Crises, Opportunities, and the Evolution of Greece’s Growth Model in the EMU(2024) MDPI, URL: [Crises, Opportunities, and the Evolution of Greece’s Growth Model in the EMU](#)

Fisher Onar, Nora (2013) *Sustaining Engagement: On Symmetries and Asymmetries in Greek-Turkish Engagement*, URL: [Sustaining engagement? On symmetries and asymmetries in Greek–Turkish relations: Southeast European and Black Sea Studies: Vol 13 , No 3- Get Access](#)

Greece–Turkey in the 21st Century: *Conflict or Cooperation, A Political Economy Perspective* (2003) Collective edition

Grigoriadis, Ioannis (2011). *The Unripe Fruits of Rapprochement: Greek-Turkish Relations in the Post-Helsinki Era*. Bilkent University, URL: [\(PDF\) The Unripe Fruits of Rapprochement: Greek-Turkish Relations in the Post-Helsinki Era](#)

Grigoriadis, Ioannis (2020). *Greek-Turkish Relations: The Post-Helsinki Era*. The Oxford Handbook of Modern Greek Politics, Bilkent University, pp. 613–628, URL: [\(PDF\) Greek-Turkish Relations](#)

Grigoriadis, Ioannis (2022). *Between Escalation and Détente: Greek-Turkish Relations in the Aftermath of the Eastern Mediterranean Crisis*. Bilkent University, URL: [Between escalation and détente: Greek-Turkish relations in the aftermath of the Eastern Mediterranean crisis | Request PDF](#)

Grigoriadis, Ioannis (2023). *Back-and-Forth between Détente and Crisis: Greek-Turkish Relations on a Roller-Coaster*. Bilkent University, URL: [\(PDF\) Back-and-Forth Between Détente and Crisis: Greek-Turkish Relations on a “Roller Coaster”](#)

Kontos, Michalis (2023). *From the 2018–2022 Greek-Turkish “Geopolitical Roller Coaster” to Détente Diplomacy: A Pattern that Stubbornly Lives On*, URL: [\(PDF\) From the 2018-2022 Greek Turkish "Geopolitical Roller Coaster" to Detente Diplomacy: A Pattern that Stubbornly Lives on-In Depth Sep.](#)

Liacouras, Petros. *Disputes and the Related Arguments of the Two Sides: The Greek Position*. University of Piraeus.

Sklias, P. – Koutsoukis, N. – Roukanas, S. (2013). *Culture, Politics and Economics: Dynamics, Mechanisms and Processes for Sustainable Development*. *International Journal of Sustainable Society*, Vol. 5, No. 2, pp. 133–145, URL: [\(PDF\) Culture, politics and economics: Dynamics, mechanisms and processes for sustainable development](#)

Triantaphyllou, Dimitrios(2017) *Greek-Turkish Relations and the Perceptions of Their Elites*, URL: [\(PDF\) Greek-Turkish relations and the perceptions of their elites](#)

Turan, Ilter – Barlas, Dilek (1999). *Turkish-Greek Balance: A Key to Peace and Cooperation in the Balkans*, URL: [\(PDF\) Turkish-Greek balance: A key to peace and cooperation in the Balkans](#)

Uzuner, Zuhale Mert (2018), *Role of Image in Greek–Turkish Relations: Introduction*. Peter Lang.

Yıldırım, Görkem,(2022) *Mavi Ekonomi: MAVİ EKONOMİ: TÜRKİYE’NİN ABD, ÇİN, YUNANİSTAN VE BANGLADEŞ İLE MUKAYESELİ ANALİZİ*, URL: [Journal of Business Economics and Management Research » Submission » MAVİ EKONOMİ: TÜRKİYE’NİN ABD, ÇİN, YUNANİSTAN VE BANGLADEŞ İLE MUKAYESELİ ANALİZİ](#)

---

Λιάκουρας, Πέτρος. *Δυνατότητες επίλυσης των Διμερών Διαφορών Ελλάδας-Τουρκίας σχετικά με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας ή και ΑΟΖ μέσω διεθνών δικαιοδοτικών μηχανισμών*.

Λιάκουρας, Πέτρος. *Η Αποστρατικοποίηση με τη Συνθήκη της Λωζάννης: Όψεις ασφάλειας και εξελίξεις*, σελ. 151–185.

Παπασταυρίδης, Ευθύμιος (2020). *Policy Paper: Οι θαλάσσιες διαφορές στο θαλάσσιο χώρο από την οπτική του διεθνούς δικαίου*. ΕΛΙΑΜΕΠ.

Ροζάκης, Χρήστος. *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και η νομική διάσταση*.

Ρουκανάς, Σπύρος. *Η Πολιτική Οικονομία Ελλάδας – Τουρκίας*.

Τελανιάν, Μάνια (2020). *Οι εδαφικές διατάξεις των Συνθηκών Ειρήνης και Διεθνών Συμφωνιών που αφορούν την κυριαρχία της Ελλάδας σε νησιά, νησίδες και βραχονησίδες της Ανατολικής Μεσογείου*.

### **Μεταπτυχιακές Εργασίες**

Χαραλαμπίδης, Κωνσταντίνος. *Η ελληνική και τουρκική οικονομία κατά την διάρκεια του 20ου αιώνα*.

Γκιζελής, Γεώργιος. *Τουρκική οικονομική κρίση 1998-2008. Παρέμβαση ΔΝΤ, ομοιότητες, διαφορές και διδάγματα για την Ελλάδα*.

Γρουμπός, Δημήτρης. *Εξέλιξη των βασικών μακροοικονομικών μεγεθών και Άμεσες Ξένες Επενδύσεις στην τουρκική οικονομία από το 1980 έως το 2010*.

Πέππας, Παύλος. *Η επιρροή της τεχνικής βοήθειας του Δ.Ν.Τ. στην Τουρκία και την Αίγυπτο. Ανάλυση μεταβολών κοινωνικών και οικονομικών δεδομένων*.

Κοντάκος, Παναγιώτης. *Ξένες άμεσες επενδύσεις στην Τουρκία: θεωρητική και εμπειρική ανάλυση της περιόδου 2001-2011 και προοπτικές*.

Μόνικα, Μπατσάι. *Χρηματοπιστωτικό σύστημα, δημόσιο χρέος, και νομισματική πολιτική για την Τουρκία το 2018*.

Μαντζουράνης, Κωνσταντίνος. *Επιβλέπων: Σπυρίδων Ρουκανάς. Ο οικονομικός επεκτατισμός της Τουρκίας στα Βαλκάνια τη χρονική περίοδο 2002-2016*.

Χούλης, Νικόλαος (2021). *Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και οι παρεμβάσεις Ελλήνων κοινωνικών επιστημόνων στο δημόσιο χώρο (τέλη 20ού – αρχές 21ου αιώνα)*. Πάτρα.

*Το τριμερές Βαλκανικό Σύμφωνο Ελλάδας-Τουρκίας-Γιουγκοσλαβίας (1953-1954) στο πλαίσιο των ευρύτερων ελληνογιουγκοσλαβικών και ελληνοτουρκικών σχέσεων (1949-1955)*.

### **Άρθρα**

Σειτανίδης, Διαμαντής. *Ελληνοτουρκικά: Οι διπλωματικές σχέσεις υπό το φως των νέων γεωπολιτικών ισορροπιών*. Ημερησία. URL: [Ελληνοτουρκικά: Οι διπλωματικές σχέσεις υπό το φως των νέων γεωπολιτικών ισορροπιών | Ημερησία](#)

Γερμανικός Τύπος. *Θα επιφέρει ο πληθωρισμός το τέλος του Ερντογάν;* CNN Greece. URL: <https://www.cnn.gr/kosmos/story/297366/germanikos-typos-tha-epiferei-o-plithorismos-to-telos-toy-erntogan>

Bacharidi-Krikoni, Veroniki(2021) *Διαμαρτυρίες Τούρκων φοιτητών, καθώς εκτοξεύονται οι τιμές των ενοικίων*. Global Voices Online, URL: [Διαμαρτυρίες Τούρκων φοιτητών, καθώς εκτοξεύονται οι τιμές των ενοικίων · Global Voices στα Ελληνικά](#)

Bacharidi-Krikoni, Veroniki (2021)*Η Διώρυγα της Κωνσταντινούπολης, ο Μεσαίος Διάδρομος της Τουρκίας και η Πρωτοβουλία Μία Ζώνη Ένας Δρόμος*. Global Voices Online, URL: [Η Διώρυγα της Κωνσταντινούπολης, ο Μεσαίος Διάδρομος της Τουρκίας και η Πρωτοβουλία Μία Ζώνη Ένας Δρόμος · Global Voices στα Ελληνικά](#)

CNN Greece. *Ερντογάν: Παρακινδυνευμένη αλλά σωστή η οικονομική μας πολιτική*. URL:<https://www.cnn.gr/kosmos/story/291640/erntogan-parakindyneymeni-alla-sosti-i-oikonomiki-mas-politiki>

CNN Greece. *Αμετανόητος για την τουρκική οικονομία ο Ερντογάν: Δεν θα υποστηρίξω ποτέ αυξήσεις επιτοκίων*. URL: <https://www.cnn.gr/kosmos/story/291351/ametanoitos-gia-tin-toyrkiki-oikonomia-o-erntogan-den-tha-ypostirixo-pote-ayxiseis-epitokion>

CNN Greece. *Ερντογάν: Η Τουρκία θα γίνει μία από τις 10 κορυφαίες οικονομίες στον κόσμο*, URL: <https://www.cnn.gr/kosmos/story/286535/erntogan-h-toyrkia-tha-ginei-mia-apo-tis-10-koryfaies-oikonomies-ston-kosmo>

CNN Greece. *Σειρά άρθρων για την τουρκική οικονομία*: <https://www.cnn.gr/tag/toyrkikh-oikonomia>

Γρηγοριάδης, Ιωάννης (2020). *Η τουρκική οικονομία και τα προβλήματά της*. URL: [Local economic resilience and economic specialization in Greece during the crisis](#)

Προκάκης, Εμμανουήλ (2020). *Οι αδυναμίες της τουρκικής οικονομίας*. OffLine Post. URL: [Οι αδυναμίες της τουρκικής οικονομίας | OffLine Post](#)

Περιστέρης, Κυριάκος. *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 2025: Διπλωματία, Αποτροπή και Ελληνική Στρατηγική*. URL: [Ελληνοτουρκικές Σχέσεις 2025: Διπλωματία, Αποτροπή και Ελληνική Στρατηγική- PoliticalThoughts.gr](#)

**Από τα παρακάτω αναζήτησα τα Book Reviews τους:**

Alam, Nafis – Rizvi, Syed Aun R. (επιμ.), *Islamic Banking: Growth, Stability and Inclusion*, Springer International Publishing, Cham.

Arcuri, Angelo, *The Rise of a New Superpower: Turkey's Key Role in the World Economy and Energy Market*.

Arvanitopoulos, Constantine (επιμ.), *Turkey's Accession to the European Union: An Unusual Candidacy*, Springer, Berlin–Heidelberg, 2009.

İncekara, Ahmet – Ustaoglu, Murat (επιμ.), *Balancing Islamic and Conventional Banking for Economic Growth: Empirical Evidence from Emerging Economies*, Palgrave Macmillan – Springer, Cham, 2017. URL: [USTAOĞLU, Murat](#). (Επιμελητής έκδοσης), [İNCEKARA, Ahmet](#). (Επιμελητής έκδοσης)

Lone, Fayaz Ahmad, *Islamic Banks and Financial Institutions: A Study of Their Objectives and Achievements*.

Özataç, Nesrin – Gökmenoğlu, Korhan K. (επιμ.), *New Challenges in Banking and Finance: 2nd International Conference on Banking and Finance Perspectives*.

Quataert, Donald, *Social Disintegration and Popular Resistance in the Ottoman Empire, 1881–1908: Reactions to European Economic Penetration*, New York University Press, Νέα Υόρκη, 1983. URL:[Quataert, Donald, 1941-](#)

Quataert, Donald (επιμ.), *The Ottoman Empire and the World-Economy*, Cambridge University Press – Éditions de la Maison des Sciences de l'Homme, Cambridge / Paris / New York, 1987.

Quataert, Donald, *L'accession de la Turquie à la civilisation industrielle: Facteurs internes et externes*, Isis Yayıncılık, Κωνσταντινούπολη, 1987.

#### **Διαδουκτιακοί Τόποι**

Υπουργείο Εξωτερικών της Ελλάδας, *Hellenic Republic – Ministry of Foreign Affairs*, διαθέσιμο στο: [Homepage- Hellenic Republic- Ministry of Foreign Affairs](#)

Υπουργείο Εξωτερικών της Τουρκίας, *T.C. Dışişleri Bakanlığı*, διαθέσιμο στο: [T.C. Dışişleri Bakanlığı](#)

Υπουργείο Οικονομικών της Τουρκίας, διαθέσιμο στο: <https://www.hmb.gov.tr/>